

**GÜRSU (BURSA) METROPOL İLÇESİNİN
COĞRAFYASI**

Ayten AVCI

**Yüksek Lisans Tezi
Coğrafya Anabilim Dalı
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
2018
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

Ayten AVCI

GÜRSU (BURSA) METROPOL İLÇESİNİN COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mehmet ZAMAN**

ERZURUM – 2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

04/07/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “GÜRSU (BURSA) METROPOL İLÇESİNİN COĞRAFYASI” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[04.07.2018]

Ayten AVCI

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mehmet ZAMAN danışmanlığında, Ayten AVCI tarafından hazırlanan bu çalışma 04 / 07 / 2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Coğrafya Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet ZAMAN

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Cemal SEVİNDİ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLoların DİZİNİ.....	VII
ŞEKİLLERİN DİZİNİ.....	X
FOTOĞRAFLARIN DİZİNİ	XI
ÖNSÖZ.....	XIII

GİRİŞ

I. ÇALIŞMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	4

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. JEOLojİK VE JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER.....	6
1.1.1. Ovalar	13
1.1.2. Tepelik ve Dağlık Alanlar	14
1.2. İKLİM ÖZELLİKLERİ.....	15
1.2.1. Giriş.....	15
1.2.2. İklim Elemanları.....	16
1.2.2.1. Sıcaklık.....	16
1.2.2.2. Nispi Nem ve Bulutluluk	17
1.2.2.3. Yağış	20
1.2.2.4. Atmosfer Basıncı ve Rüzgârlar	24
1.3. HİDROGRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	27
1.4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ	30
1.5. BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖZELLİKLERİ	31

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2.1. NÜFUS	33
2.1.1. Genel Bakış	33

2.1.2. Gürsu'da Nüfusun Tarihsel Gelişimi	33
2.1.3. Nüfusun Dağılışı ve Nüfus Yoğunlukları	39
2.1.4. Nüfus Hareketleri	41
2.1.4.1. Doğumlar ve Ölümler	41
2.1.4.2. Göçler	42
2.1.5. Nüfusun Sosyal Nitelikleri	47
2.1.5.1. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı	47
2.1.5.2. Nüfusun Eğitim ve Kültürel Durumu	51
2.1.5.3. Nüfusun Ekonomik Nitelikleri	55
2.2. YERLEŞME	56
2.2.1. Genel Bakış	56
2.2.2. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi	57
2.2.3. Yerleşme Şekilleri	62
2.2.3.1. Kırsal Mahalle (Köy) Yerleşmeleri	63
2.2.3.1.1. Kırsal Konutlar	67
2.2.3.2. Şehir Yerleşmesi	70
2.2.3.2.1. Gürsu Şehrinin Gelişimi	72
2.2.3.2.2. Şehirsel Fonksiyonlar	76
2.2.3.2.2.1. Hizmetler Fonksiyonu	77
2.2.3.2.2.2. Tarım Fonksiyonu	82
2.2.3.2.2.3. Sanayi Fonksiyonu	84
2.2.3.2.3. Şehir İçi Arazi Kullanımı	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. TARIM	95
3.1.1. Tarımsal Faaliyetlerin Başlıca Özellikleri	95
3.1.2. Arazi Kullanım Durumu ve Tarım Alanlarının Dağılışı	97
3.1.3. Başlıca Tarım Ürünleri	100
3.1.3.1. Tahıl Ürünleri	100
3.1.3.2. Sebzeçilik	103
3.1.3.3. Meyvecilik	108
3.1.3.4. Seracılık	119

3.2. HAYVANCILIK	121
3.3. SANAYİ	123
3.4. TİCARET	129
3.5. ULAŞIM.....	134
3.6. ORMANCILIK	136
3.7. TURİZM	137
 BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	 145
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA	150
ÖZGEÇMİŞ.....	156

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜRSU (BURSA) METROPOL İLÇESİNİN COĞRAFYASI

Ayten AVCI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet ZAMAN

2018, 156 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mehmet ZAMAN

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

Yrd. Doç. Dr. Cemal SEVİNDİ

Araştırma sahasını oluşturan Gürsu metropol ilçesi, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü sınırları içerisinde $40^{\circ} 13' 03''$ kuzey enlemi ile $29^{\circ} 11' 29''$ doğu boylamı arasında yer alır. İdari bakımdan, Bursa iline bağlı olan Gürsu metropol ilçesi, doğudan Kestel, batıdan Osmangazi, kuzeyden Gemlik ve güneyden Yıldırım ilçeleri ile çevrilidir.

İlçenin yüzölçümü 118 km^2 'dir. Bu alanı ile Bursa ilinin en küçük yüzölçümüne sahip ilçesidir ve il yüzölçümüne oranı %1.1'dir. Bursa Ovası üzerinde kurulan Gürsu şehri ise, Bursa kent merkezine yaklaşık 12 km mesafededir.

İlçe merkezi yerleşim alanı kuzeyden güneye doğru hafifçe yükselmektedir. Gürsu ilçe merkezi yerleşim alanında yükselti kuzeyde 101 m, güneyde 141 m'dir. Böylece yükselti farkı 40 m'dir. En yüksek eğim değeri ise % 5'i geçmemektedir.

Araştırma sahasında geçiş tipi iklim hâkim olup, yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık 14.5°C 'dir. Yağışların büyük bir kısmı yağmur şeklinde olup, kış aylarında zaman zaman kar yağışı görülmektedir.

İlçenin toplam nüfusu 2017 yılı verilerine göre 84.880 olup, bunun 74625'i (% 88) Gürsu şehrinde ikamet edenleri oluştururken 10 253'ü (% 12) kırsal mahallelerde (köy) yaşamaktaydı. Ortalama nüfus yoğunluğu km^2 'ye 719 kişidir.

Gürsu'da 1930 yılında belediye teşkilatı kurulmasına rağmen ilçe statüsü kazanması 1990 yılında olmuştur.

İlçedeki temel ekonomik faaliyetleri tarımın yanı sıra hizmet ve sanayi sektörleri oluşturur. Gürsu ilçesi 118.600 dekarlık yüzölçümüne sahiptir. Bu alanın, 47.950 dekarı tarım arazisi durumundadır. Tarım arazilerinin büyük bölümü meyvecilik faaliyetlerine ayrılmıştır. Ancak son dönemlerde ilçede tarım alanlarının büyük bir kısmı yerleşmeye açılması tarımın geçmişe oranla öneminin azalmasına sebep olmuştur. Sanayi faaliyetlerinin önemli olduğu ilçede hayvancılık ise gelişmemiştir. Bunların dışındaki ekonomik faaliyetler arasında ticaret, ulaşım, ormancılık ve turizm yer alır.

Anahtar Kelimeler: Güney Marmara Bölümü, Gürsu şehri, Bursa Ovası, Tarım, Ticaret

ABSTRACT
MASTER THESIS
THE GEOGRAPHY OF GÜRSU AS A METROPOLITAN COUNTY

Ayten AVCI

Advisor: Prof. Dr. Mehmet ZAMAN

2018, 156

Jury: Prof. Dr. Mehmet ZAMAN
Assoc. Prof. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Assist. Prof. Dr. Cemal SEVİNDİ

Görsu as a metropolis county which constitutes the field of study is located within the borders of Southern Marmara in Marmara Region between 40° 13' 03" North latitude and 29° 11' 29" East latitude. Görsu is under the administration of Bursa and it is surrounded by Kestel on the East, Osmangazi on the West, Gemlik on the North and Yıldırım on the South.

The area of the county is 118 km². It is the county which has the smallest area in Bursa and its rate to the area of the city is 1.1%. Görsu which is located on Bursa plain is at a range of 12 km to the city centrum.

The settlement of the county center is getting slightly higher from north to the south. The altitude of the county center in Görsu is 101 m in the north and 141 m in the south. So the difference is 40 m. the highest slope rate is not above 5%.

The field of study has a transitional type of climate and the summers are hot and dry, the winters are warm and wet. The annual average temperature is 14.5°C. A large part of the precipitation is rain and it sometimes snows in winters too.

The total population of the county is 84.880 according to the 2017 data; 74625 of those people (88%) are living in the center of Görsu and 10.253 of them (12%) are living in the countryside or villages. The average population density is 719 people per km.

Görsu became a district in 1990 although municipal organization was established in 1930.

Agriculture as well as industrial sectors constitute basic economic facilities in the county. Görsu has acreage of 118.600 decare. 47950 decare of that area belongs to the agricultural land. Most parts of these agricultural lands are related to growing fruit. However, in the recent years, as agricultural areas are opened to settlement, agriculture started to lose its significance when compared to the past. Industrial activities are important in the county but stockbreeding did not develop. Other economic facilities are trade, transportation, forestry and tourism.

Key Words: Southern Marmara Region, Görsu, Bursa Plain, Agriculture, Trade.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

'	: Dakika
"	: Saniye
%	: Yüzde
A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
Bs.	: Basım
Cm	: Santimetre
D.M.İ.G.M.	: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
Ha	: Hektar
Da.	: Dekar
Km	: Kilometre
km²	: Kilometre kare
m	: Metre
m²	: Metre kare
M.T. A	: Maden Tetkik Arama
m/sn.	: Metre/Saniye
m³/sn.	: Metreküp saniye
mb	: Milibar
Mİ	: Meteoroloji İstasyonu
mm	: Milimetre
No.	: Numara
°	: Derece
°C	: Santigrat Derece

TABLOLARIN DİZİNİ

Tablo 1.1. Bursa Meteoroloji İstasyonuna Ait Sıcaklık Değerleri (1950-2015)	16
Tablo 1.2. Bursa’da Aylık Ortalama Nispi Nem Değerleri (1950-2015).....	17
Tablo 1.3. Bursa’da Ortalama Güneşlenme Süresinin Aylara Göre Dağılımı (1950-2015).....	18
Tablo 1.4. Bursa’da Ortalama Açık Kapalı ve Bulutlu Günlerin Aylara Göre Dağılımı (1950-2015).....	18
Tablo 1.5. Bursa’da Sisli Gün Sayılarının Aylık ve Yıllık Ortalama Değerleri (1950-2015).....	19
Tablo 1.6. Bursa’da Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (1950-2015).....	20
Tablo 1.7. Bursa’da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı (1950-2015).....	22
Tablo 1.8. Bursa’da Ortalama Yağışlı Günlerin Aylara Göre Dağılımı (1950-2015) ...	23
Tablo 1.9. Bursa’da Ortalama Kar Yağışlı Gün, Karla Örtülü Gün ve Kar Örtüsü Kalınlığının Aylara Göre Dağılımı (1950-2015)	23
Tablo 1.10. Bursa Meteoroloji İstasyonu’nda Aylara Göre Ortalama Basınç ve Ekstrem Basınç Değerleri (1950-2015)	24
Tablo 1.11. Bursa Meteoroloji İstasyonu’nda Ortalama Rüzgâr Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (m/sn) (1950-2015).....	26
Tablo 1.12. Bursa Meteoroloji İstasyonu’nda Ortalama Rüzgâr Hızının Yönlere Göre Dağılımı (m/s) (1950-2015).....	27
Tablo 2.1. Gürsu İlçesinin Sayım Yıllarına Göre Kasaba, Şehir, Kır ve Toplam Nüfus Miktarları	36
Tablo 2.2. Gürsu Şehrinde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı (2017).....	39
Tablo 2.3. Gürsu’nun Kırsal Mahallelere Göre Nüfus Dağılımı (2017)	40
Tablo 2.4. Gürsu İlçesi Cinsiyete Göre Doğum ve Ölümler (2015).	41
Tablo 2.5. Gürsu İlçesinde İkamet Eden Nüfusun Kayıtlı Olduğu İller (2017).....	44
Tablo 2.6. Gürsu İlçesi Nüfusa Kayıtlı Olup, Dışarıda İkamet Eden Nüfusun İllere Göre Dağılışı (2017).....	46
Tablo 2.7. Gürsu İlçesinde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş ve Cinsiyet Yapısı (2017)	48
Tablo 2.8. Gürsu İlçesinde Nüfusun Dar Aralıklı Yaş ve Cinsiyet Yapısı (2017).....	48
Tablo 2.9. Gürsu İlçesi Nüfusunun Medeni Durumu (2017)	50

Tablo 2.10. Gürsu İlçe Merkezinde Açılan Okullar, Yılları ve Bulunduğu Mahalleler	52
Tablo 2.11. Gürsu İlçesinde 2016 Yılında Cinsiyete Göre Okuma Yazma Durumu (6+ yaş)	54
Tablo 2.12. Gürsu İlçesinde 2016 Yılı Cinsiyete Göre Bitirilen Eğitim Düzeyi (6+ yaş)	55
Tablo 2.13. Gürsu'nun Şehir İçi Arazi Kullanım Alanlarının Dağılımı	87
Tablo 2.14. Gürsu'nun Arazi Kullanım Alanlarının Sayısal Dağılımı.....	87
Tablo 2.15. Gürsu İlçesi Bina Kat Adedi Durumu.....	88
Tablo 2.16. Gürsu İlçesi Yapı Kalitesi Durumu.....	89
Tablo 2.17. Gürsu İlçesi Binaların Kullanılan Malzemeye Göre Durumu.....	90
Tablo 3.1. Gürsu İlçesi'nde Arazi Kullanım Durumu	97
Tablo 3.2. Gürsu İlçesi'nde Yıllara Göre Tarım Alanı Varlığı (2004-2017).	98
Tablo 3.3. Gürsu İlçesi'nde Tarım İşletmelerinin Arazi Büyüklüğü.....	100
Tablo 3.4. Gürsu İlçesi Yıllara Göre Buğday ve Arpa Üretimi (2004-2017).....	101
Tablo 3.5. Gürsu İlçesi Yıllara Göre Mısır Üretimi (2004-2017).	102
Tablo 3.6. Gürsu İlçesi Yıllara Göre Yulaf, Yonca (Yeşil Ot)ve Fiğ (Yeşil Ot) Üretimi (2004-2017).	103
Tablo 3.7. Gürsu İlçesi Lahana, Marul ve Maydanoz Üretimi ve Verim Durumu (2004-2017).	104
Tablo 3.8. Gürsu İlçesi Fasulye, Karnabahar, Hıyar, Patlıcan, Kabak ve Bamya Üretimi ve Verim Durumu (2004-2017).	106
Tablo 3.9. Gürsu İlçesi Ispanak, Semizotu, Roka, Tere, Dereotu ve Taze Soğan Üretimi ve Verim Durumu (2004-2017).	107
Tablo 3.10. Gürsu İlçesi Armut, Şeftali, Nektarin ve Ayva Kapladığı Alan, Üretim ve Verim Durumu (2004-2017).	108
Tablo 3.11. Gürsu İlçesi İncir, Çekirdekli Üzüm, Erik ve Kiraz Kapladığı Alan, Üretimi ve Verim Durumu (2004-2017).....	115
Tablo 3.12. Gürsu İlçesi Elma Kapladığı Alan, Üretim ve Verim Durumu (2004-2017).	117
Tablo 3.13. Gürsu İlçesi Ceviz, Zeytin ve Trabzon Hurması Kapladığı alan, Üretim ve Verim Durumu (2004-2017).	118

Tablo 3.14. Gürsu İlçesi Süs Bitkileri Üretim Durumu	119
Tablo 3.15. Gürsu İlçesi Plastik Sera Alanı Üretim ve Verim Durumu (2014-2016).	119
Tablo 3.16. Gürsu İlçesi Yüksek Tünel Sera Alanı Üretim ve Verim Durumu (2007-2017).	120
Tablo 3.17. Gürsu İlçesi 2017 Yılı Büyükbaş Hayvancılık Üretim Durumu (2017) ..	121
Tablo 3.18. Gürsu İlçesi 2017 Yılı Küçükbaş Hayvancılık Üretim Durumu (2017) ...	122
Tablo 3.19. Gürsu İlçesi Kümes Hayvancılığı Üretim Durumu (2017).....	122
Tablo 3.20. Gürsu İlçesi Arıcılık Üretim Durumu (2017)	122
Tablo 3.21. Gürsu Organize Sanayi Bölgesi'nde Yer Alan Firmalar.....	124
Tablo 3.22. Yeşil Çevre Arıtma Tesisi Atıkların Sektörel Dağılımı.....	128
Tablo 3.23. Gürsu Organize Sanayi Bölgesi Yıllara Göre Elektrik, Doğalgaz ve Su Tüketimi (2008-2015).....	129
Tablo 3.24. Gürsu'da Faal Halde Bulunan Ticari İşletmeler (2017).....	131
Tablo 3.25. Gürsu İlçesi Cinsiyete Göre Esnaf Sayısı	133
Tablo 3.26. Gürsu'nun Bazı İl ve İlçe Merkezlerine Uzaklığı (2017).	135

ŞEKİLLERİN DİZİNİ

Şekil 1. Konum Haritası.....	1
Şekil 2. Gürsu ve Çevresinin Topografya Haritası	3
Şekil 1.1. Bursa Ovası ve Çevresinin Jeoloji Haritası	7
Şekil 1.2. Bursa İlinin Deprem Haritası.....	12
Şekil 1.3. Bursa’da Sıcaklık Değerlerinin Aylara Göre Seyri	16
Şekil 1.4. Bursa’da Ortalama Nispi Nem Değerleri	17
Şekil 1.5. Bursa’da Aylara Göre Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Günlerin Dağılımı.....	19
Şekil 1.6. Bursa’da Sisli Günlerin Aylara Göre Gidişi.....	19
Şekil 1.7. Bursa’da Yıllık Yağış Miktarının Aylara Göre Dağılımı.....	21
Şekil 1.8. Bursa’da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı	22
Şekil 1.9. Bursa’da Ortalama Yağışlı Günlerin Aylara Göre Dağılımı	23
Şekil 1.10. Bursa’da Ortalama Kar Yağışlı ve Kar Örtülü Günler Sayısı	24
Şekil 1.11. Bursa’da Aylara Göre Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerleri.....	25
Şekil 2.1. Gürsu İlçe Merkezi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Seyri (1927-2017)	38
Şekil 2.2. Gürsu İlçesi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Seyri (1927-2017)	38
Şekil 2.3. Gürsu İlçesi Mahallelere Göre Nüfus Dağılımı (2017)	40
Şekil 2.4. Gürsu İlçesi Nüfusun Şehirsel ve Kırsal Dağılım Durumu (2017).....	41
Şekil 2.5. Gürsu İlçesi Doğum Oranları (2015).....	42
Şekil 2.6. Gürsu İlçesi Ölüm oranları (2015).....	42
Şekil 2.7. Gürsu İlçesi Nüfusun Cinsiyet Durumu	47
Şekil 2.8. Gürsu İlçesi Nüfus Piramidi	49
Şekil 2.9. Gürsu İlçesi Nüfusunun Medeni Durumu (2017).....	51
Şekil 2.10. Gürsu İlçesi Nüfusun Okuma-Yazma Durumu (2016).....	54
Şekil 2.11. Gürsu Şehrindeki Binaların Kat Durumu	89
Şekil 2.12. Gürsu İlçesi Yapı Kalitesi Durumu	90
Şekil 2.13. Gürsu İlçesi Binaların Kullanılan Malzemeye Göre Durumu	91
Şekil 3.1. Gürsu İlçesi Arazi Kullanım Durumu.....	97
Şekil 3.2. Gürsu İlçesi’nde Tarım Ürünlerine Göre Arazi Kullanımı (2017).....	99

FOTOĞRAFLARIN DİZİNİ

Fotoğraf 1. Katırlı Dağı Eteğinden Gürsu Şehrinin Görünümü.....	2
Fotoğraf 1.1. Dağlık ve Tepelik Alanlardan Görünüm.....	14
Fotoğraf 1.2. Kazıklı ve Cambazlar Sulama Kanalları	28
Fotoğraf 1.3. Araştırma Sahasında Deliçay Deresi Yıldırım İlçesiyle Olan Sınırını Çizer	29
Fotoğraf 1.4. Araştırma Sahasının Engebeli Arazilerinde Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları Dağılışı Gösterir.....	30
Fotoğraf 1.5. Araştırma Sahasındaki Meşe Alanlarından Görünüm.....	32
Fotoğraf. 2.1. Gürsu'daki Okullar ve Kütüphaneden Görüntüler	53
Fotoğraf 2.2. Gürsu'dan eski bir görünüm (Kaynak: Gürsu Kaymakamlığı).....	60
Fotoğraf 2.3. Gürsu İlçe Merkezi'nden (Atatürk Caddesi) Bir Görünüm	62
Fotoğraf 2.4. Ericek Köyü 650 m Yükseltide Kurulmuş Bir Orman İçİ Köyüdür	65
Fotoğraf 2.5. Kırsal Yerleşmelerde Geleneksel Ve Modern Meskenler.....	68
Fotoğraf 2.6. Gürsu Şehrinin Görünümü	72
Fotoğraf 2.7. Kurtuluş Mahallesi'nde Yer Alan ve Planlı Yerleşmeye En İyi Örneği Oluşturan Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi'nden Bir Görünüm	74
Fotoğraf 2.8. İlçe Statüsü Kazandırıldıktan Sonra İnşa Edilen Gürsu Belediyesi ve Hükümet Konağı Binalarının Görünümü	79
Fotoğraf 2.9. Gürsu Cüneyt Yıldız Devlet Hastanesi 2017 Yılında Hizmete Açılmıştır.....	81
Fotoğraf 2.10. Zafer Mahallesi Karanfil Caddesi'nde Yer Alan Gürsu İlçesi Kapalı Pazar Yeri ve Otopark Alanı	86
Fotoğraf 2.11. Gürsu Şehrindeki Geleneksel ve Çağdaş Konutlar	91
Fotoğraf 2.12. Şehirdeki Somuncu Baba, Emir Sultan ve İki Kubbeli Cami'den Birer Görünüm	92
Fotoğraf 2.13. Gürsu Şehrindeki Sportif Tesislerden Görünüm.....	93
Fotoğraf 2.14. Gürsu Kent Mezarlığı (Yeni Mezarlık) ve Küçük Mezarlığı.....	94
Fotoğraf 3.1. Gürsu İlçesinde Yerleşim Alanları İçinde Kalan Kara Lahana Üretim Alanı	105
Fotoğraf 3.2. Zafer Mahallesi'ndeki Sebze Üretim Alanları	107

Fotoğraf 3.3. Gürsu İlçesinde Tarımı Yapılan Santa Maria (solda) ve Deveci (sağda) Türü Armut Ağaçlarından Bir Görünüm	110
Fotoğraf 3.4. Hasat Edilip İriliklerine Göre Ayrılan Santa Maria Armudu.....	111
Fotoğraf 3.5. Şeftali ve Nektarin Bahçelerinden Bir Görünüm	114
Fotoğraf 3.6. Gürsu İlçesi'nde Tarımı Yapılan Kiraz	116
Fotoğraf 3.7. İlçede üretilen Starking (solda) ve Golden (sağda) cinsi elma.....	117
Fotoğraf 3.8. Gürsu İlçesi Plastik Sera Alanı Üretim Alanı.	120
Fotoğraf 3.9. Zafer Mahallesi Zafer Caddesi üzerinde yer alan Yeşil Çevre Arıtma Tesisleri.....	128
Fotoğraf 3.10. Ticaretin Yoğunlaştığı Zafer Caddesi'nden Bir Görünüm.....	130
Fotoğraf 3.11. Tepelik Alanlardaki Ormanlık Alanlardan Bir Görünüm	137
Fotoğraf 3.12. Tarihi Orta Cami'den Bir Görünüm.....	139
Fotoğraf 3.13. Gürsu Merkez Cami'den Bir Görünüm.....	140
Fotoğraf 3.14. Gürsu Beyaz Değirmen'den Bir Görünüm.....	141
Fotoğraf 3.15. Gürsu Tarihi Akbaş Fin Hamamı'ndan Bir Görünüm	142
Fotoğraf 3.16. Gürsu İlçe Girişinde Yer Alan Tarihi Çınarlar.....	143
Fotoğraf 3.17. Restore Edilerek Belediye Tarafından Butik Otel Adıyla Kullanılan Binanın Görünüşü	144
Fotoğraf 3.18. Şehirdeki Park ve Yeşil Sahalardan Mustafa Hallaç Piknik Alanı ve Şehit Polis Hakan Topal Parkı'ndan Bir Görünüm.....	144

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusunu, “Gürsu Metropol İlçesinin Coğrafyası” oluşturmaktadır.

Araştırmada Gürsu ilçesinin konumu, sınırları, doğal, beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri ele alınmıştır. Bu çalışmada Gürsu ilçesinin sahip olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik değerlere değinilerek araştırma sahasındaki mevcut sorunlara çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Bölge ve yörelerin kalkınması için, yapılacak çalışmaların isabetli ve verimli olabilmesinin yolu, potansiyelin tespit edilip, verimli kullanımlarına bağlıdır. Gelişme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi her şeyden önce coğrafi potansiyelin tespiti ile mümkündür. Çünkü, doğal ve beşerî çevre özelliklerinin belirlenmesi, gerek plânlama kararları, gerekse ekonomik ve sosyal amaçlı yatırım modellerinin isabetli seçilmesi bakımından zorunludur. Bunun da en pratik yolu, *Uygulamalı Coğrafya* yöntemiyle sahayı ayrıntılı bir etüde tabi tutmak ve dokümanter stratejilerini ana hatlarıyla belirlemek olmalıdır.

Bütün bunların ışığında tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın bitirilmesine kadar geçen sürede yardımlarını ve desteğini esirgemeyen tez danışman hocam Prof. Dr. Mehmet ZAMAN’a, Dr. Öğretim Üyesi Cemal SEVİNDİ ve Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ hocalarıma emek ve desteklerinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Lisans ve yüksek lisans dönemi boyunca engin bilgilerinden yararlandığım saygıdeğer bölüm hocalarımdan hepsine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca her yönüyle yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma minnettarım. Ayrıca veri paylaşımında yardımlarını gördüğüm kişi ve kurumlara teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

I. ÇALIŞMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Gürsu ilçesi, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü sınırları içerisinde $40^{\circ} 13' 03''$ kuzey enlemi ile $29^{\circ} 11' 29''$ doğu boylamı arasında yer alır. İdari bakımdan, Bursa iline bağlı olan Gürsu ilçesi, doğudan Kestel, batıdan Osmangazi, kuzeyden Gemlik ve güneyden Yıldırım ilçeleri ile çevrilidir (Şekil 1).

Şekil 1. Konum Haritası.

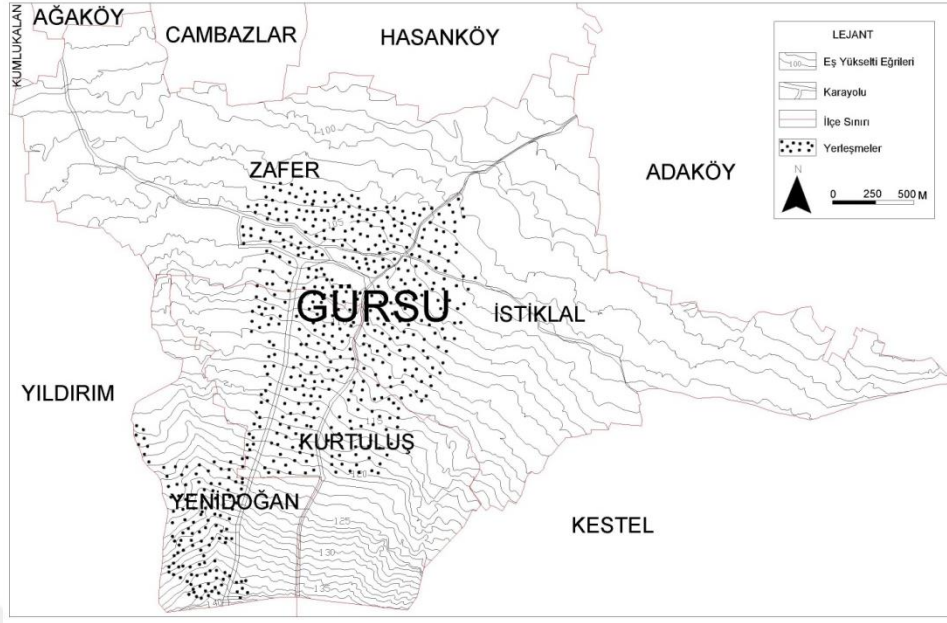
İlçenin yüzölçümü 118 km^2 'dir. Bu alanı ile Bursa ilinin en küçük yüzölçümüne sahip ilçesidir ve il yüzölçümüne oranı %1.1'dir. İlçe alanının 11.0 km^2 ise Kurtuluş, Yenidoğan, İstiklal ve Zafer mahallerinden oluşan şehir alanını teşkil eder. Bursa Ovası

üzerinde kurulan Gürsu şehri ise, Bursa kent merkezine yaklaşık 12 km mesafededir. Deniz seviyesinden 100 m yüksektedir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Katırlı Dağı Eteğinden Gürsu Şehrinin Görünümü

İlçenin kuzeyinde Katırlı Dağları (Gürle tepesi 1.283 m), güneyinde Güney Marmara Bölümü'nün 2000 m'yi geçen tek yükseltisi olan Uludağ (2.543 m) yer alır. Şehir dahil yerleşmelerin çoğunluğu düz bir arazi üzerinde kurulmuştur (şekil 2). Bu arazi XX. yüzyılın başlarına kadar Aksu ve Deliçay'ın oluşturduğu bataklıklar halindeyken 1920'li yılların sonlarına doğru kanallar açılarak bataklık kurutulmuştur. Ayrıca ovanın taşkınlardan korunması için Aksu çayı üzerinde Gölbaşı barajı yapılmıştır.

Şekil 2. Gürsu ve Çevresinin Topografya Haritası

İnceleme alanında yükselti kuzeyden güneye doğru hafifçe yükselmektedir. Gürsu ilçe merkezi yerleşim alanında yükselti kuzeyde 101 m, güneyde 141 m'dir. Böylece yükselti farkı 40 m'dir. En yüksek eğim değeri ise % 5'i geçmemektedir.

İlçe arazinde Paleozoik, Mesozoik ve Kuvaterner'e ait formasyonlar göze çarpmaktadır. Bu formasyonlar genel olarak magmatik, metamorfik ve sedimanter kayalardan meydana gelmektedir.

Araştırma sahasında geçiş iklim tipi hâkim olup, yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık 14.5°C 'dir. En sıcak ay Temmuz (24.6°C) ve en soğuk ay ise Ocak (5.4°C)'tır. Yıllık sıcaklık farkı 19.2°C 'dir. Araştırma sahasında görülen yağışların büyük bir kısmı yağmur şeklinde olup, kış aylarında zaman zaman kar yağışı görülmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 695.3 mm'dir. Yıllık ortalama yağış miktarının aylara göre dağılımı incelendiğinde en fazla yağış 103.4 mm ile Aralık ayında düşerken, en az yağış ise 15.5 mm ile Temmuz ayında düşmektedir. Tarım alanı açma ve şehirleşme gibi nedenlerle bitki örtüsü tahrip edilmiştir. Yörede en yaygın toprak tipi alüvyal topraklardır.

İlçenin toplam nüfusu 2017 yılı verilerine göre 84.880 olup, bunun 74.625'i (% 88) Gürsu şehrinde ikamet edenleri oluştururken 10.253'ü (% 12) kırsal mahallelerde¹ yaşamaktaydı. Ortalama nüfus yoğunluğu km²'ye 719 kişidir. İlçede yaz aylarında mevsimlik işçi göçleri nedeniyle nüfus oldukça artmaktadır. Gürsu şehri 4 mahalleden ibarettir. Ayrıca ilçe sınırları içerisinde kırsal kesimde idari açıdan mahalle statüsünde olup, coğrafi bakımdan birer köy yerleşmesi durumunda 11 mahalle yerleşmesi daha bulunmaktadır.

Gürsu'da 1930 yılında belediye teşkilatı kurulmasına rağmen ilçe statüsü kazanması 1990 yılında olmuştur.

Araştırma sahasında temel ekonomik faaliyetleri tarımın yanı sıra hizmet ve sanayi sektörleri oluşturur. Gürsu ilçesi 118.600 dekarlık yüzölçümüne sahiptir. Bu alanın, 47.950 dekarı tarım arazisi durumundadır. Tarım arazilerinin büyük bölümü meyvecilik faaliyetlerine ayrılmıştır. Ancak son dönemlerde ilçede tarım alanlarının büyük bir kısmı yerleşmeye açılması tarımın öneminin azalmasına sebep olmuştur. Hayvancılık faaliyetleri ise gelişmemiştir. Gürsu Esnaf ve Sanatkârlar Odası'na kayıtlı 798 adet işletme vardır. Bunun yanı sıra ilçede 1 adet Organize Sanayi Bölgesi ile 1 adet Küçük Sanayi Sitesi bulunmaktadır. Bu sayede ilçede sanayi faaliyetleri artmış ve sanayinin ilçe ekonomisindeki payında artış olmuştur.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın önsöz kısmında da belirtildiği gibi, bu çalışmayla ilçenin doğal ve beşerî çevre özellikleri analiz ve sentez edilerek, ekonomik ve sosyal durumunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece coğrafi konumu, doğal zenginlikleri, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla ilgili potansiyel kaynaklarının tanıtımının yapılması amaçlanmıştır.

¹ Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin hizmet sınırları ile ilgili en son düzenleme 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı yasa ile yapılmıştır. 2012 yılında kabul edilen ve Büyükşehir Belediyesi statüsünü yeniden düzenleyen 6360 sayılı kanun ile mevcuttaki 16 Büyükşehir Belediyesi'ne 14 yeni Büyükşehir Belediyesi daha eklenerek büyük şehir belediyelerinin sayısı 30'a çıkarılmıştır. Bu yasal düzenlemeyle ayrıca büyükşehirlerin hizmet sınırı tüm il sınırı olarak belirlenmiştir. Bu illerde bulunan beldelerin belediyeleri kapatılmış ve köy tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda Gürsu ilçesi de Büyükşehir Belediyesi kapsamına girmiş ve tüm köyler idari bakımdan mahalle statüsü kazanmıştır. Coğrafi anlamda ise bu kırsal yerleşmeler köy özelliğini sürdürmektedir.

Bölgesel tarzda fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafi özellikler esas alınarak monografi metodu kullanılarak hazırlanmış olan çalışmada, öncelikle Gürsu ilçesi ile ilgili daha önce yapılmış araştırma ve raporlar incelenmiştir. Bütün bunların yapılabilmesi için uzun süreli arazi gözlemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Daha sonra gezi-gözlem ve görüşme formu ile bölge hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılmıştır. Bu bağlamda 2016-2017 yaz aylarında saha etütleri yanında, anket ve mülakatlar yapılmış ve çalışmada kullanılan dokümanter verilerin büyük bir kısmı bu şekilde toplanmıştır. Öyle ki, gezi-gözlem faaliyetleri sırasında gerekli mekânlar ve faaliyetler fotoğraflanmış, alan ile ilgili bilgiler toplanmış ve yetkililer ile görüşmeler sağlanmıştır. Derlenen bilgiler tez amacı ve konusu ile ilişkilendirilerek sınıflandırılmıştır. Saha ile ilgili verilerin resmi kaynaklardan elde edilmesine özen gösterilmiştir. Özellikle Tarım il ve ilçe müdürlükleri, Kaymakamlık, Belediye, Devlet Su İşleri Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Esnaf ve Sanatkârlar Odası, İlçe Emniyet Müdürlüğü gibi kuruluşların bilgilerinden faydalanılmıştır. Nüfus ile ilgili veriler Türkiye İstatistik Kurumu, iklim ile ilgili veriler ise Bursa Meteoroloji İstasyonu kaynaklarından alınarak tablo ve grafik haline getirilmiştir. Ayrıca, bölgeye yönelik diğer bilim mensuplarına ait basılı eserlerden ve kartoğrafik malzemeden de (H.G.K.'nın topoğrafya ve MTA'nın jeoloji haritaları gibi) büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Arazi gözlemleri esnasında tespit edilen sorunların başında bir sanayi yöresi olması münasebetiyle yoğun miktarda göç alması ve buna bağlı olarak da yerleşme alanlarının gittikçe tarım alanlarını işgal etmesi gelmektedir. Bu bağlamda tez içerisinde bunlara yönelik çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan arazide yapılan gözlem sonuçları ile alınan görüntüler, anket ve mülakat sonuçları ile elde edilen bilgiler ve veriler derlendikten sonra yazım aşamasına geçilmiş ve eser, akademik yazım kuralları ve disiplinine uygun olarak coğrafyanın ifade ve temel ilkeleri (dağılışı, bağlantı ve neden-sonuç) doğrultusunda kompoze edilmiştir. Analitik ve sentetik yaklaşımlarla konular ilişkilendirilmeye imkân ve engeller ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yazım esnasında bilimsel ve objektif dil kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Bütün bunların neticesinde eser, doğal, beşerî ve ekonomik çevre özellikleri adı altında üç bölümden oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

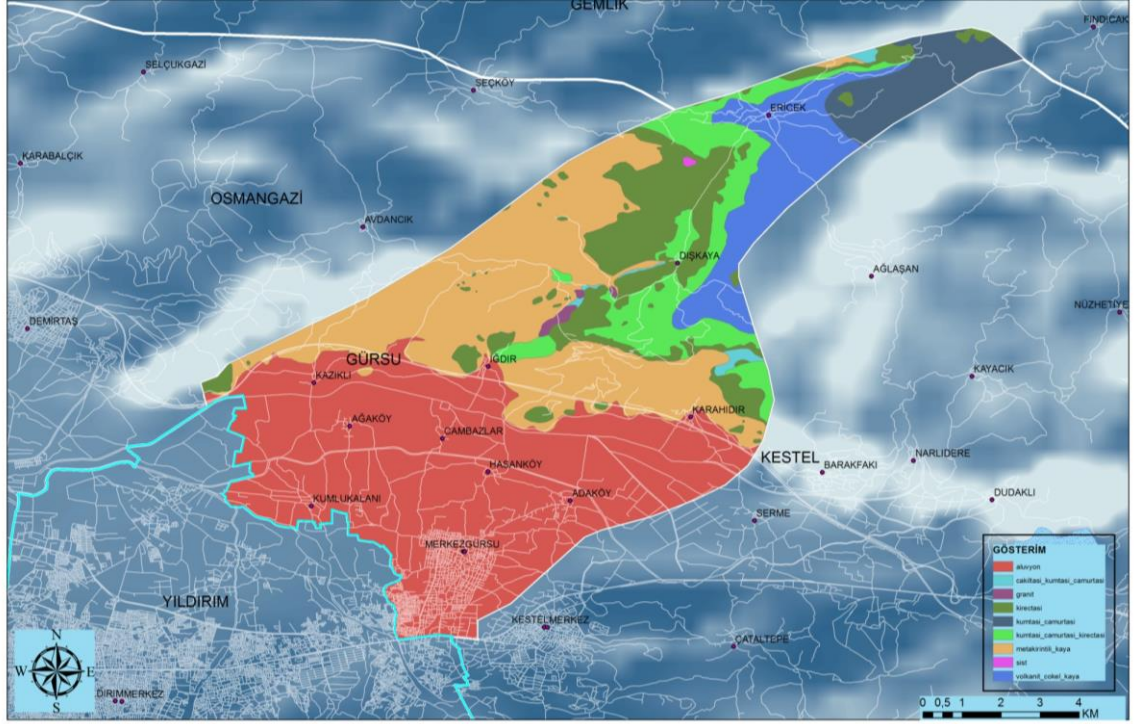
1.1. JEOLojİK VE JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER

Marmara Bölgesi Türkiye'nin doğal bölgeleri içinde yapı ve reliefi en iyi bilinen bölgedir. Bölgede reliefin arzettiği en bariz karakter onun, Ege Bölgesi'nde olduğu gibi çok çeşitli oluşudur. Marmara Bölgesi'nde, bölgenin doğu, güneydoğu ve güneyinde kısa mesafeler dahilinde şekil ve mahiyetleri bakımından birbirinden farklı karakterler arzeden dağlar, platolar, tepeler ve ovalar birbirini takip etmektedir (Ardel, 1959: 1-2).

Bölge, bir bütün halinde incelendiğinde, Balkanlar ve Anadolu arasında uzanan bir alçalma alanına karşılık gelir. Bilindiği üzere bölgenin pek çok kesiminde oldukça yaşlı araziler uzanır. Kısmen penetlenenmiş bu arazileri esas etkileyen dönem neotektonik olup, bu dönemim yaklaşık son 2-2,5 milyon yılını teşkil eden Kuvaterner ise bölgenin şekillenmesinde ana rolü oynamıştır (Arınç, 2011: 432).

Araştırma sahasının yer aldığı Bursa Ovası, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda Uludağ masifi ile Gemlik Körfezi'nin güney ve güneydoğusundaki kıyı dağları arasında doğu-batı doğrultusunda uzanan büyük bir morfolojik birimi oluşturur (Ardel, 1945: 62). Genel olarak güneyden kuzeye ve doğudan batıya doğru eğimli olan Bursa ovası, onu çerçeveleyen dağ ve tepelerden inen akarsuların getirmiş olduğu alüvyonlarla meydana gelmiş bir birikme sahasıdır. Ova, bugünkü şeklini alıncaya kadar, çok karışık bir tekâmül devresi geçirmiştir. Depresyon, esnasında tektonik bir depresyon olmakla beraber, dış faktörlerin etkisi de her tarafta göze çarpmaktadır. Denebilir ki ovanın bugünkü şekli normal aşınmanın eseri olup dolma safhasına tekabül etmektedir (Ardel, 1945: 83).

Çalışma alanının yer aldığı bölümde Paleozoik, Mesozoik ve Kuvaterner'e ait formasyonlar göze çarpmaktadır. Bu formasyonlar genel olarak magmatik, metamorfik ve sedimanter kayalardan meydana gelmektedir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Bursa Ovası ve Çevresinin Jeoloji Haritası

Sahada Paleozoik yaşlı birimler; mermer, gnays ve şist gibi metamorfik kayalardan oluşmaktadır. Uludağ metamorfik şistleri temeli teşkil eder ve geniş bir alanı kaplarlar. Metamorfikleri oluşturan kayaç birimleri gnays, mikaşist (kuvars- serisit şist, kuvars-muskovit şist vb.) amfibolit kuvarsit ve yer yer mermerden müteşekkildir. Gnayslar daha çok sahanın güneydoğusundaki granit çekirdek etrafında yerleşmiş olup, açık renkli görünümündedir. Kuvars, alkali feldispat, plajiolklas, serisit, muskovit, biyotit içerirler. Uludağ mermer ve yarı mermerleri kantağına yakın kesimlerinde gnays ve amfibolitlerle ardalanmalıdır. Uludağ mermer ve yarı mermerleri araştırma sahasının doğu-batı yönünde Uludağ metamorfik şistlerini bir şerit halinde kuşatacak tarzda uzanır. Uludağ metamorfikleri ile Uludağ mermer ve yarı mermerleri arasında şist-mermer-kalkışist ardalanmalı geçişler mevcuttur. Genellikle şistli olan geçiş tabakalarından bir kısmı kalkışistlerdir. Birimin kalınlığı en fazla 200 m olup, Paleozoik yaşlıdır (İmar Planı raporu, 2011: 12; Demir, 2013: 10).

Sahada bazik metamorfik kayalar, ilksel kayaç olarak tüf, lav, spilit, diyabaz türü olan birim diğer metamorfik kayalarla ardalanımlı, girik veya birbiri içinde ara seviyeli olarak gözlenmiştir. Kalınlığı birkaç cm'den onlarca metreye kadar değişim sunar. Ultra bazik kayalar ise çok fazla serpantinleşmiştir. Açık yeşil, koyu yeşil, mor, koyu

kahverengi, nadiren taneli dokuludur. Serpantinitler içinde amfibolitlere sık olarak rastlanır (İmar Planı raporu, 2011: 13).

Mesozoik yaşlı kaya stratigrafi birimleri; kuvars şist ve mermer çakıllı konglomera, kumtaşı, grovak, silttaşı, kiltası, kireçtaşı ardalınlı yer yer yaygın radyolarit çört, diyabaz, spilit içerir. Grubun en önemli özelliği eski temellerle olan dokanağının devamlı olarak faylı izlenmesidir. Çalışma alanında güneydoğu ve kuzey bölümlerde gözlemlendiği ortamdaki spilitik, volkanizma çökme devam ettiği sırada sürdüğünden ortama zaman zaman lav ve volkanik malzemeli kırıntılar gelmiştir (İmar Planı raporu, 2011: 14).

Kuvaterner'e ait alüvyon çökelleri, yamaç molozu ve alüvyon yelpazesi olarak incelenmektedir. Alüvyon çökelleri ince bir örtü katmanı altında olup kalınlığı yer yer değişmektedir. Geniş bir alana yayılmış olan alüvyon çökelleri Bursa Ovası'nın doğusunda yer alır. Bursa Ovası bir çöküntü havzası olup yaklaşık 30 km uzunlukta ve 6 km genişliktedir. Ovayı oluşturan çökeller eski akarsuların taşıdığı blok, çakıl, kum, silt ve kil gibi kırıntılı çökellerle kaplıdır. Bu eski alüvyon çökelleri üzerine günümüzde dere ve nehir yataklarının oluşturduğu yeni alüvyon çökelleri oturur. Bu çökellerin tümü yamaç molozu ve alüvyon yelpazesi ile geçişli konumdadır. Günümüzde akarsular taşıma işlevlerini halen sürdürmekte olup yeni alüvyon oluşumuna da devam etmektedir. Bursa DSİ 1. Bölge Müdürlüğü'nce uzun yıllardır yapılan sondaj çalışmaları sonucu ovanın sedimenter özelliklerini araştırmış bu amaçla 400 m'ye varan derinlikte kuyular açılmış ayrıca bu derinliğin aydınlatılabilmesi amacıyla jeofizik yöntemlerle de çalışmalar yapılmıştır. Birim eş kalınlıkları 80–200 m arasında değişmektedir. Eş kalınlık eğrileri ovanın kuzey ve güney sınırları ile Gürsu'nun hemen doğusunda sıklaşmakta yani sedimantasyon kalınlaşmaktadır. Bunun nedeni bu bölgede hızlı bir çökme olayının olması yani faylanmaların ortaya çıkmasıdır (İmar Planı raporu, 2011: 15).

Çalışma alanının batı kesiminden geçen Deliçay'ın getirdiği taşkın materyalleri yeni alüvyonları oluşturmuştur. Oadaki alüvyonal çökeller ovanın doğu kesiminde yani çalışma alanında temel kayalar üzerinde, batı kısmında ise neojen yaşlı birimler üzerinde yer almaktadır. Çalışma alanında alüvyon kalınlığı 140–200 m arasındadır. Kil, silt, kum, çakıl istiflenmelerinden oluşurlar. Ovanın güney kesiminde örtülü faylar

mevcut olup, Uludağ masifinin hızlı yükselimi sonucu oluşan yamaç molozları ve alüvyon yelpazeleri ile alüvyonlar birbirleriyle girişik konumdadır (İmar Planı raporu, 2011: 15).

Yamaç molozu Bursa Ovası'nın güney kesiminde yer alan Uludağ masifinin kuzey yamaçları boyunca gözlenir. Uludağ'dan ovaya akan akarsuların (Gökdere, Kaplıkaya, Çalakseki, Kürekli, Dereçay) getirdikleri malzemelerden (blok, moloz ve çakıllar) oluşur. Kalınlığı 80-100 m civarındadır. Altta bulunan Paleozoik yaşlı metamorfikler molozların altında derin kalmaktadır. Yamaç molozunun altında alüvyon ve Neojen'e ait birimlerde olmalıdır. Yapılan çalışmalarda Neojen'in killi seviyeleri olabileceği verileri elde edilmiştir. Yaklaşık 100 m civarında kalınlığı olan yamaç molozu ovanın güneyinden geçen faylar nedeniyle yüksek kotlardan kopan malzemelerin taşınması ve stoklanması sonucu oluşmuştur. Alüvyon yelpazesi ise ovanın güney bölümünde Kaplıkaya Büyükderesi ve Deliçay civarında yüzeyleyir. Ortalama 15–20 m kalınlıktadır. Yağışların bol olduğu mevsimlerde akarsuların çevre kayalardan getirdiği değişik boyutlu malzemeden oluşmaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 16).

Gürsu ilçe merkezi ve çevresindeki mevcut alüvyonların temelinde ovanın batı kısmında yer alan Neojen yaşlı birimlerin olmadığı, büyük bir ihtimalle ovanın doğu kenarını çevreleyen Trias yaşlı formasyonların yer aldığı tahmin edilmektedir. Bu formasyonlar inceleme alanının kuzey ve güneyindeki yükseltilerle gözlenmektedir.

Gürsu İlçe merkezi yerleşim alanının topografik durumu incelendiğinde güneyden kuzeye doğru hafifçe alçaldığı görülmektedir. Topografik yükselti güneyde, kuzeyden daha fazladır. Son jeolojik dönemden beri güneydeki dağlar Kuzey Anadolu Fayı ile ilişkili olarak yükselmiş ve bu yükselme neticesinde erozyonlar devam etmiştir. Bunun sonucunda da aşınan malzemeler inceleme alanı ve civarına taşınmışlardır (İmar Planı raporu, 2011: 17).

Bölgede yapılan su arama amaçlı derin sondajlarda D.S.İ ekipmanlarınca, alüvyon kalınlığının en fazla olduğu yer olarak ovanın orta kısmı belirtilmektedir. Ovanın kuzey ve güney kısımlarındaki ani alüvyon kalınlaşmaları da mevcuttur. Ovanın güneyindeki dağlarla olan sınırında bulunan ve KAF'ın güney kolu olarak bilinen fay nedeniyle

alüvyon çökellerine bu bölümde bir kalınlaşma olağandır. İnceleme alanında ise alüvyon kalınlığı fazla değişken değildir (İmar Planı raporu, 2011: 17).

Yapılan sondajlar ve çukurlarda geçen enine stratigrafik kesitlerde fasiyes değişimleri gösterilmiş ve çökellemeyle ilgili ortam şartları yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu kesitlere göre istifte çoğunlukla kumlu, siltli, killi ve çakıllı seviyelerin yer aldığı anlaşılmaktadır. İnceleme alanındaki birimler litoloji dağılımına göre ayrılmıştır. 0-2 m arası litoloji haritası incelendiğinde çalışma alanının batı kısmından bir akarsuyun aktığı çakıllardan anlaşılmaktadır. Bu çakıllar doğu kısmına doğru kumlara ve daha ince taneli kil ve siltlere geçmektedir. 2-4 m'ler arasında ise sahanın ortası ile yayılımı gözlenmektedir. 4-6 m'ler arasında ise sahanın orta ve doğu kesiminde kaba taneli kumlar bulunmakta, batı kesiminde ise ince taneli kil ve siltli birimler yer almaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 17).

Depremsellik bakımından Marmara Bölgesi'nde en etkin tektonik yapı Kuzey Anadolu Fayı (KAF) ve kollarıdır (Şekil 1.2). İnceleme alanını da içine alan Bursa ilinin bugünkü tektonik özellikleri Paleotektonik dönem sonundan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Neotetis okyanusunun kapanmasından sonra bölge yükselmiş ve bu yükselme süresince ve daha sonraki erozyonlarla kısmen aşınmıştır. Neotektonik dönemde gelişen KAF'ın ve bunun sonucunda Anadolu plakasının batıya ve güneybatıya hareketi, Marmara Bölgesi'ni ve Batı Anadolu'yu etkilemiştir. Bunun sonucunda Sapanca Gölü- İzmit Körfezi- Marmara Denizi çöküntüsü, İzmit Gölü- Gemlik Körfezi çöküntüsü, Yenişehir- Bursa Ovaları- Uluabat ve Manyas Gölü çöküntüsü meydana gelmiştir. Bu üç çöküntü havzasının oluşumuna neden olan ve paralel KAF'nın üç kolu (orta kol) İzmit- Gemlik, Bandırma ve Gönen kolu, üçüncü kol (güney kolu) Yenişehir- Bursa-Edremit Körfezi koludur (İmar Planı raporu, 2011: 16).

Bu genel tektonik hatlarla şekillenen Marmara Bölgesi içinde Bursa alanı, Uludağ'ın yükselmesi K-G doğrultusundaki bir başka fayın etkisiyle, Bursa Ovası'nın batısı ile doğusu birbirinden bir eşikle ayrılmıştır. Bu ayrılma Holosen döneminden önce hatta Pliyosen'den önce olduğu için gölsel Neojen çökelleri Bursa Ovası'nın ortası ve doğusunda görülmemektedir. Bursa'nın yaklaşık merkezinden geçen KAF'ın güney kolu olan fay doğuya doğru Gürsu'nun yakın doğusuna kadar düşey atımı egemen olan karakterde D-B gidişli bir faydır. Bu fay, Gürsu'nun doğusundan itibaren

kuzeydoğuya doğru yön değiştirerek doğrultu atımlı bir faya dönüşmekte ve Yenişehir Ovası arasındaki eşiğin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu fayın yakın jeolojik dönemlerde (Pliyosen-Pleistosen) aktif olduğunun bilinmesinin yanında, tarihsel dönemlerde de aktif olduğu 1855'te meydana gelen Bursa depreminden anlaşılmaktadır. Uludağ'ın yükselmesi sonucunda gelişen morfolojik özellikler buranın aktif faylarla oluştuğunu bariz bir şekilde göstermektedir (İmar Planı raporu, 2011: 16).

Yalıtarak'a (2007) göre Bursa yöresini içine alan aktif fayların ve tektonik etkinlikle gelişen havzaların Kuzey Anadolu fayı kolları ile ilişkisi 1999 depremleri sonrası gündeme getirilmiştir. Bölgedeki tektonik patern iki ana yöndedir. Kuzey Anadolu Fay kolları yaklaşık KD-GB yer alırken buna 45° açılı olan diğer bir sistemde KB-GD doğrultusundadır. Bölgede iki ayrı fay sisteminin çakışmasından dolayı ortaya çıkan bu manzara, Bursa'yı Türkiye'nin aktif fay paterninin coğrafyasını tamamen şekillendirdiği az sayıdaki illerden biri yapar (Akt. Demir, 2013: 13). Bölgedeki KAF sistemi bilinmesine rağmen KB-GD uzanan Trakya-Eskişehir Fay (TEF) sisteminin KAF tarafından aktive edilen kolları pek bilinmemektedir. Yalıtarak bu sistemi Marmara Bölgesi'nde deniz alanlarında dâhil ayrıntılı olarak haritalamış ve tanımlamıştır. Söz konusu çalışmada Bursa'nın doğusunda TEF'in İnegöl segmentinin bir parçasının da Mudanya-Kestel arasında yer aldığını gösteren Yalıtarak, KAF segmentlerinin (orta ve güney) TEF'in normal fay olarak reaktif ettiğini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle TEF ve buna bağlı parçaları günümüzde uzunluğu 10-40 km arası düşük etkinlikli normal faylar arazide yerel olarak izlenebilmektedir. KAF'ın üç kolunun parçaladığı TEF sisteminin Kaymaz-Kestel parçaları yaklaşık 200 km uzunluğunda Mudanya-Dudaklı parçası yaklaşık 40 km uzunluğundadır. Trakya-Eskişehir Fayı'nın Trakya'daki aktivesi KAF'ın 3,7 milyon önce Marmara'ya ulaşmasıyla bitmiştir. Fakat KAF'ın Gemlik'e ve Bursa'ya uzanan kollarının arasında kalan KB-GD parçalar kısmen aktiftir. Özellikle KAF'ın batıdaki güney kolu (Göksu çayı-Yenişehir-Bursa) tarafından belirgin biçimde Kestel'de kesilen TEF'nin İnegöl'den Eskişehir'e kadar olan kesiminin yerel bazı normal faylar olarak aktif olarak belirten çalışmalar da bulunmaktadır. KAF'ın orta kolunun denize ulaştığı Gemlik Körfezi'nin oluşumu hakkında yapılan yayınlar genel çerçevede kara araştırmalarının derlenmesi, hendek çalışmaları ve sınırlı sayıda sismik kesitin değerlendirildiği raporlardan oluşmaktadır (Demir, 2013: 13-14).

örgürlü akarsu tipinde yataklar oluşturmalarına neden olmuş ve bu nedenle kaba taneli birimler zaman zaman yer değiştirmişlerdir (İmar Planı raporu, 2011: 18).

Sahadaki morfolojik birimleri ovalar, ovaları çevreleyen tepelik ve dağlık alanlar oluşturur. Bu birimlerin ana özellikleri şu şekildedir:

1.1.1. Ovalar

Sahanın jeomorfolojik evrimi incelendiğinde, Uludağ'ın Hersinyen (Varistik) Orojenezi sırasında gelişen bir plütonizmaya bağlı olarak oluştuğu düşünülmektedir. Pre-Neojen'de meydana gelen şiddetli dikey dislokasyonlar (Alpin Orojenezi'nin etkisi ile), Uludağ'ı yükseltirken buna paralel olarak Bursa Ovası çökmüştür (Ardel, 1994: 78; Arınç, 2011: 86). Uludağ batolitinin çevresindeki metamorfik seriler de dâhil olmak üzere Bursa Ovası'nı kuşatan çeşitli yaş ve bileşimdeki formasyonların Bursa Ovası'nın tabanına doğru dalımlı olması, bir graben yapısı ile dikey yönlü tektonik deformasyonu ifade eder. Ova bu çökmeden sonra, muhtemelen bir müddet Marmara Denizi'nin suları altında kalarak (yapılan sondajlarda yer yer Neojen dönemine ait denizel kavkılar çıkmaktadır) sığ bir körfez niteliği kazanmış, daha sonra da Neojen depoları tarafından doldurulduğundan tekrar karasal ortama dönülmüştür. Pliyosen-Pleistosen'de gençleşen faylar, Bursa Ovası'na bir graben niteliği kazandırdığından Neojen depolarının yeniden çökmesine yol açmış, bu dönemden sonra Kuvaterner alüvyonların birikme süreci başlamıştır. Kuvaterner alüvyonların kalınlığı bugün 200 m'yi aşmaktadır. Günümüzde Neojen depolarının ovanın batı kesiminde kısmen muhafaza edilmiş oluşuna karşılık, ovanın doğusunda bulunmayışı, son epirojenik hareketlerden en fazla etkilenen ve çöken kesimin doğudaki Asıl Bursa Ovası olduğunu gösterir. Bazı araştırmalarda Bursa Ovası'nın doğu kesiminde ve kuzeydeki temel arazinin güney sınırında, alüvyal malzemenin altında kalmış örtülü bir fayın varlığından söz edilmektedir (Ardos, 1984: 58; Arınç, 2011:89). Gürsu Ovası, Bursa Ovası'nın kuzeydoğu kısmını teşkil etmektedir. Bursa Ovası Uludağ kütlesi ile Marmara Denizi'nin güneyini sınırlandıran kıyı dağlarının arasında kalan bir çöküntü alanının, eski ve yeni alüvyonlarla dolmasıyla oluşmuştur.

1.1.2. Tepelik ve Dağlık Alanlar

Gürsu Ovası'nın kuzeybatısında genellikle killi-marnlı Neojen formasyonlardan oluşan alçak tepeler, kuzeydoğusunda ise Paleozoik'in Perm ve Permo-Karbonifer araziler ile bu arazilerin ortasında yer alan Mesozoik (Üst Kretase ve Trias) oluşuklarından oluşan Katırlı Dağları yer alır. Bursa Ovası'nın güneyini ise, bu yörenin ve Marmara Bölgesi'nin en yüksek dağı olan Uludağ (2543 m) sınırlar (Arınç, 2011: 85). Katırlı Dağı Bursa'nın Uludağ'dan sonra en yüksek dağdır (Gürle Tepesi 1283 m). Dağın diğer önemli tepelerinden biri de Dışkaya Köyü yakınlarında 1011 m yükseltideki Mağazataşı Tepesi (Fotoğraf 1.1)'dir (Erdoğan, 2005: 4).

Fotoğraf 1.1. Dağlık ve Tepelik Alanlardan Görünüm

Gürsu İlçesi, Marmara Denizi'nden Mudanya Dağları ile ayrılır. Marmara Denizi'nin güney kıyılarından itibaren yükselmeye başlayan dağlar Mudanya Dağları'nın zirvesinde 800 m'ye kadar yükselir. Mudanya Dağları'nda yükselen arazi güneydoğuya doğru tekrar azalmaya başlar ve Bursa Ovası'nda 100 m'ye kadar iner (İmar Planı raporu, 2011: 9).

İnceleme alanı, Bursa Ovası'nın kuzeydoğu bölümündeki geniş düzlükler üzerinde konumlanmıştır. Bu sebeple alan bütününde çok fazla yükselti farkı bulunmaz. Bununla birlikte inceleme alanı kapsamında yükselti kuzeyden güneye doğru hafifçe yükselmektedir (İmar Planı raporu, 2011: 9). Gürsu ilçesi merkezi yerleşim alanında yükseklik kuzeyde 101 m, güneyde 141 m'dir. İnceleme alanındaki ortalama yükselti farkı 40 m'dir (Şekil 1). Sahada eğim alan genelinde sürekli olup, homojenlik arz eder. Genelde eğim % 1'den küçük olmakla birlikte yer yer eğim % 1'in üzerindedir. En yüksek eğim değeri ise % 5'i geçmemektedir (Demir, 2013: 22). Alan bir çanağın orta

noktasında yer aldığından her yönden güneşlenme imkânı bulmaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 9).

1.2. İKLİM ÖZELLİKLERİ

1.2.1. Giriş

Ülkemiz, dünya ölçüsünde yapılan iklim sınıflandırmasına göre kıtaların batı tarafında görülen subtropikal iklim kuşağının Akdeniz iklim bölgesine girer. Hava kütleleri açısından yapılan sınıflandırmaya göre de orta enlem iklimleri grubuna dâhil edilir. Yazın tropikal, kışın ise hem tropikal (sıcak) hem de polar (soğuk) hava kütlelerinin etkisi altında kalır. Bu nedenle ülkemiz, hava kütleleri açısından geçiş kuşağı üzerinde yer alır. Orta kuşakta yer alan ülkemiz, kış ve yaz mevsimlerinde farklı hava kütlelerinin etkisi altına girer. Hava kütleleri; yağış, basınç, rüzgâr, sıcaklık ve diğer iklim unsurlarını etkiler. Şöyle ki ülkemiz, kuzey sektörden sokulan soğuk havanın etkisine girdiğinde, sıcaklık birden bire düşerek soğuk ve çoğu kez yağışlı hava şartları egemen olur. Buna karşın güney sektörden gelen sıcak havanın etkisinde kaldığında kurak ve sıcak şartlar hüküm sürer (Atalay, 2011: 91).

Genel iklim özellikleri açısından Marmara Bölgesi, Karadeniz, Akdeniz ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş özelliği gösterir. Nitekim Marmara Bölgesi, yazın Akdeniz ve İç Anadolu'dan daha fazla, Karadeniz Bölgesi'nden daha az yağış alır. Kışın bölgede sıcaklık Akdeniz'den düşük, İç Anadolu'ya göre oldukça yüksektir; yazın ise Akdeniz ve İç Anadolu karasal iklimine göre nispeten serindir (Atalay ve Mortan, 2011: 145).

Araştırma sahasında Akdeniz iklim tipi hâkim olup, yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Sahanın iklim özellikleri incelenirken 100 m yükseklikte kurulmuş olan Bursa Meteoroloji İstasyonu'nun 1950-2015 yılları arasındaki verilerinden yararlanılmıştır.

1.2.2. İklim Elemanları

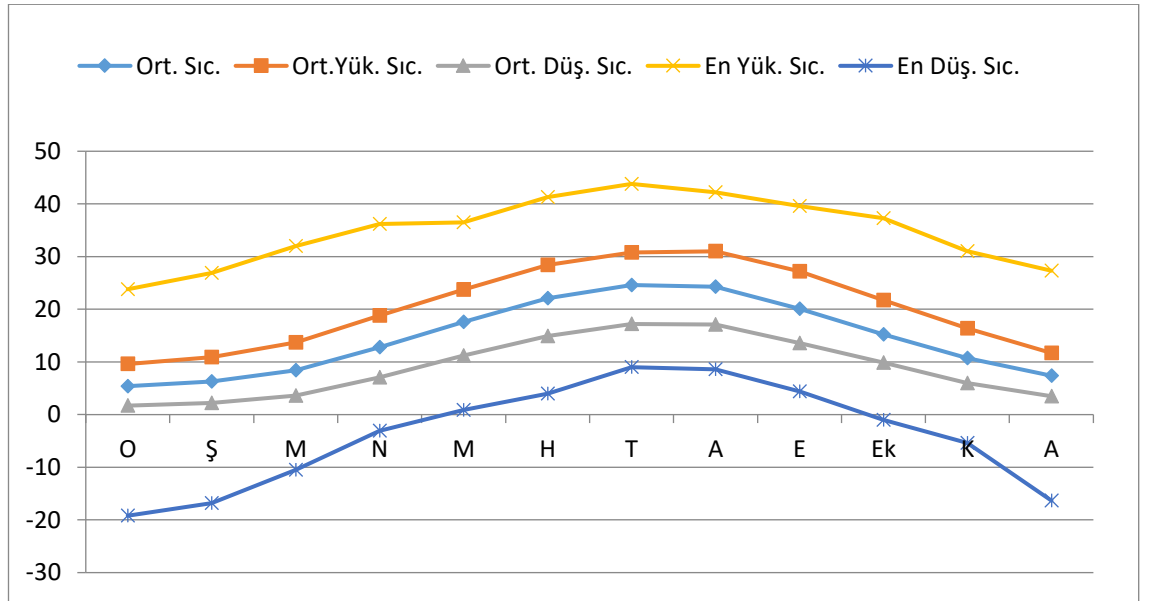
1.2.2.1. Sıcaklık

Araştırma sahasında yıllık ortalama sıcaklık 14.5°C 'dir. Sahada ortalama sıcaklıklar hiçbir ayda 0°C altına inmez. En sıcak aylar Temmuz (24.6°C) ve Ağustos (24.2°C)'tur. En soğuk aylar ise Ocak (5.4°C) ve Şubat (6.3°C) tır. Yıllık ortalama sıcaklık farkı 19.2°C 'dir. Yıllık ortalama yüksek sıcaklık değeri 20.3°C iken, yıllık ortalama düşük sıcaklık değeri 9.0°C 'dir. Ekstrem sıcaklıkların yıl içindeki değişimi incelendiğinde en düşük sıcaklık Ocak ayında -19.2°C , en yüksek sıcaklık ise 43.8°C ile Temmuz ayında görülmektedir (Tablo 1.1; Şekil 1.3).

Tablo 1.1. Bursa Meteoroloji İstasyonuna Ait Sıcaklık Değerleri (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort. Sıcaklık	5.4	6.3	8.4	12.8	17.6	22.1	24.6	24.3	20.1	15.2	10.7	7.4	14.5
Ort. Yüksek Sıcaklık	9.6	10.9	13.7	18.8	23.7	28.4	30.8	31.0	27.2	21.7	16.4	11.7	20.3
Ort. Düşük Sıcaklık	1.7	2.2	3.6	7.1	11.2	14.9	17.2	17.1	13.6	9.9	6.0	3.5	9.0
En Yüksek Sıcaklık	23.8	26.9	32.0	36.2	36.5	41.3	43.8	42.2	39.6	37.3	31.0	27.3	34.8
En Düşük Sıcaklık	-19.2	-16.8	-10.5	-3.1	0.9	4.0	9.0	8.6	4.4	-1.0	-5.4	-16.3	-3.9

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.3. Bursa'da Sıcaklık Değerlerinin Aylara Göre Seyri

1.2.2.2. Nispi Nem ve Bulutluluk

Havadaki subuharı miktarına ve sıcaklık derecesine bağlı olarak değişen nispi nem miktarlarının yıl içindeki seyri incelendiğinde, sahada; nem oranlarının bütün yıl boyunca kararlı bir gidiş gösterdiği görülür. Nitekim yıllık ortalama nispi nem değerleri Bursa'da % 66.8'dir (Tablo 1.2; Şekil 1.4).

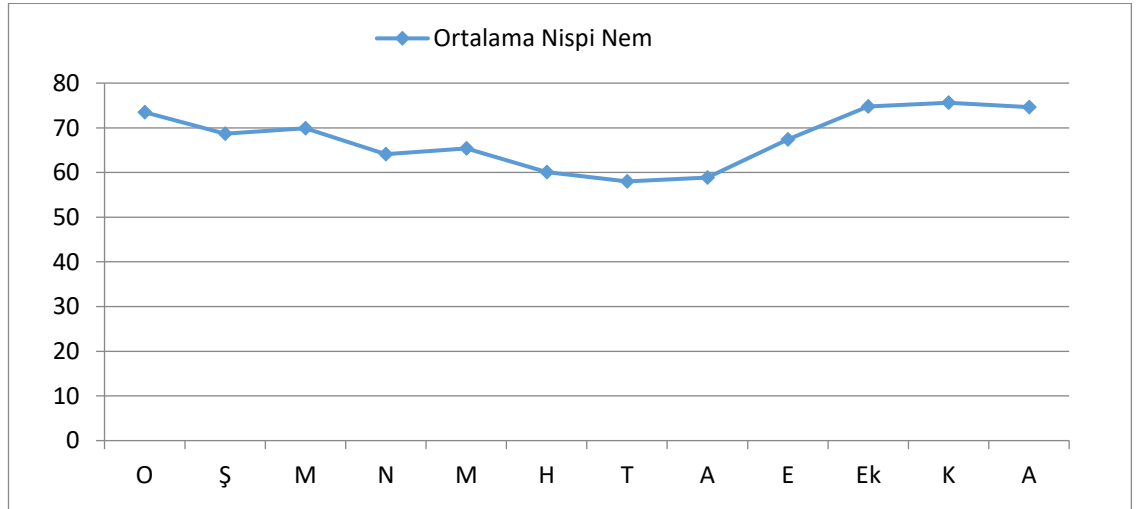
Bursa'da, sıcaklık değerlerinde olduğu gibi, nem oranlarında da maksimum ve minimum değerleri arasında pek fazla bir farkın olmadığı anlaşılr. Bursa'da nispi nem değerleri Nisan-Eylül arasındaki altı aylık dönemde yıllık ortalamanın altında seyrederken, diğer aylarda ise ortalamaya yakın veya üstüne çıkmaktadır (Tablo 1.2, Şekil 1.4).

Nispi nem miktarının mevsimlere göre durumu incelendiğinde, en yüksek değerlere kış aylarında, en düşük değerlere ise yaz mevsiminde erişilmektedir. Bu durum, genel kurala uygun olarak sıcaklık yükseldikçe nispi nemin düşmesi, azaldıkça ise artması ve aynı zamanda en küçük değerlere yazın ve gündüzün erişilmesi anlamına gelmektedir.

Tablo 1.2. Bursa'da Aylık Ortalama Nispi Nem Değerleri (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Toplam
Ort. Nispi Nem (%)	73.5	68.7	69.9	64.1	65.4	60.1	58.0	58.9	67.4	74.8	75.6	74.6	66.8

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.4. Bursa'da Ortalama Nispi Nem Değerleri

Havanın bulutlu ya da açık olması, gün boyunca, ölçülen sıcaklık değerlerini ve güneşlenme süresini etkilemesi bakımından önem taşımaktadır. Bu açıdan araştırma sahasında ortalama güneşlenme süresi 6.3 saattir. Güneşlenme süresi ortalamasının en fazla olduğu ay 10.7 saat ile Temmuz ayıdır. Onu 10 saat ile Haziran ve 9.8 saat ile Ağustos ayı izlemektedir. Güneşlenme süresi ortalamasının en az olduğu ay ise 2.8 saat ile Aralıktır (Tablo 1.3).

Tablo 1.3. Bursa’da Ortalama Güneşlenme Süresinin Aylara Göre Dağılımı (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat)	3.1	3.4	4.3	5.7	8	10	10.7	9.8	7.8	5.4	4.0	2.8	6.3

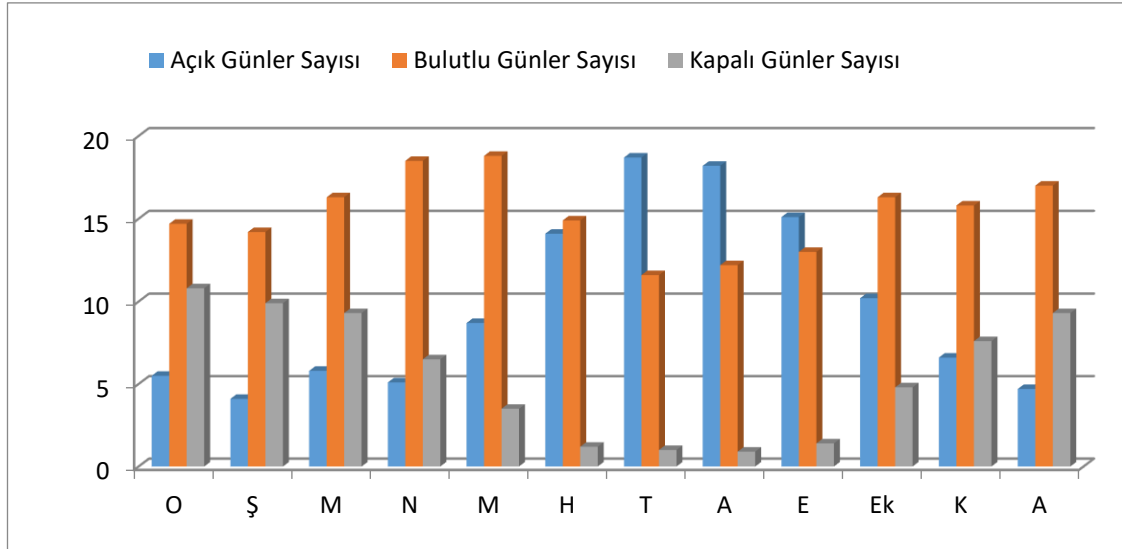
Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Uzun senelerin rasat değerlerine göre Bursa’da açık günler sayısı 116.4 gündür (% 31). Açık günler en fazla Temmuz ve Ağustos aylarında görülmektedir. Bulutlu günler sayısı ise 183.3 gündür. Yılın yaklaşık % 50.2’si bulutludur. Bulutlu günlerin en fazla olduğu aylar Nisan ve Mayıs aylarıdır. Bulutluluk oranının fazla olması güneşten yararlanmayı kısıtlamaktadır. Kapalı günler sayısı 66.2 gündür ve yılın % 18’inde hava kapalıdır. Kapalı günlerin en fazla olduğu aylar Ocak ve Şubat’tır (Tablo 1.4, Şekil 1.5).

Tablo 1.4. Bursa’da Ortalama Açık Kapalı ve Bulutlu Günlerin Aylara Göre Dağılımı (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Açık Günler Sayısı	5.5	4.1	5.8	5.1	8.7	14.1	18.7	18.2	15.1	10.2	6.6	4.7	116.8
Bulutlu Günler Sayısı	14.7	14.2	16.3	18.5	18.8	14.9	11.6	12.2	13.4	16.3	15.8	17.0	183.7
Kapalı Günler Sayısı	10.8	9.9	9.3	6.5	3.5	1.2	1.0	0.9	1.4	4.8	7.6	9.3	66.2

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

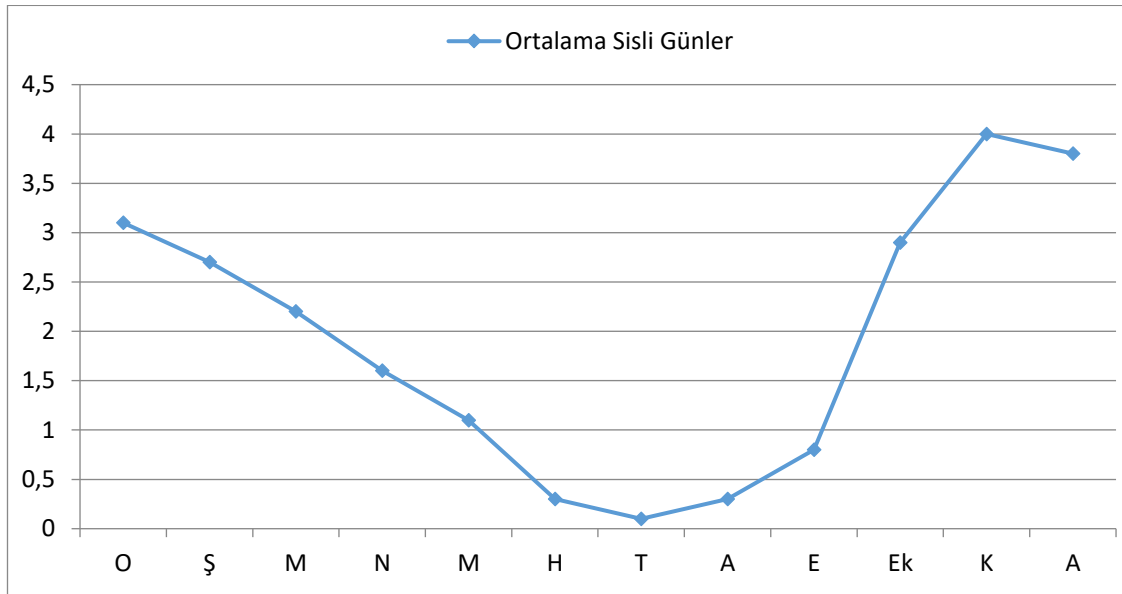
Şekil 1.5. Bursa’da Aylara Göre Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Günlerin Dağılımı

Bursa’da yıllık sisli gün sayısı 22.6 gündür. Sisli günlerin aylara göre dağılışı incelendiğinde Bursa’da 4.0 gün ile Kasım ayı ilk sırayı almaktadır. En az sisli gün ise 0.1 ile Temmuz ve 0.3 ile Haziran ve Ağustos aylarında görülmektedir (Tablo 1.5; Şekil 1.6).

Tablo 1.5. Bursa’da Sisli Gün Sayılarının Aylık ve Yıllık Ortalama Değerleri (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort. Sisli Günler	3.1	2.7	2.2	1.6	1.1	0.3	0.1	0.3	0.8	2.9	4.0	3.8	22.6

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.6. Bursa’da Sisli Günlerin Aylara Göre Gidişi

1.2.2.3. Yağış

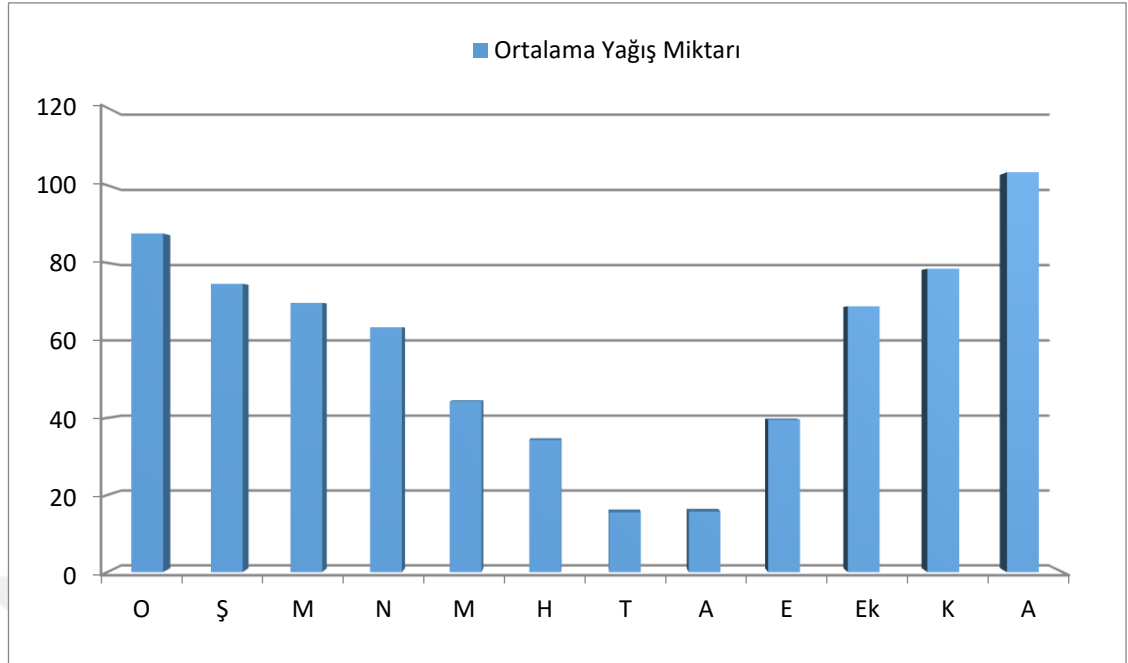
Bursa ve çevresinde Akdeniz yağış rejiminin etkisi görülmektedir. Yağışlı mevsim kış ve ilkbahar aylarında artar. Bunun yanı sıra Karadeniz yağış rejimine giren yaz yağışları, çevreyi etkisi altına almaktadır. Bölgede kış ve ilkbahar yağışlarının hâkim olmasının sebebi, Orta Avrupa'yı ve Karadeniz kıyılarını tesiri altında bulunduran depresyonların bu mevsimlerde çoğalmasındır. İzlanda menşeli depresyonlarla, Cenova, Gaskonya körfezleri ve Adriyatik Denizi üzerinden gelen depresyonların etkisi ile bölgede kış ve ilkbahar ayları bol yağışlı geçmekte, bunun yanı sıra yaz ve sonbahar ayları az da olsa yağış olarak kuraklıktan kurtulmaktadır (Bursa İl Yıllığı, 1973: 35) .

Araştırma sahasında görülen yağışların büyük bir kısmı yağmur şeklinde olup, kış aylarında zaman zaman kar yağışı görülmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 695.3 mm'dir. Yıllık ortalama yağış miktarının aylara göre dağılımı incelendiğinde en fazla yağış 103.4 mm ile Aralık ayında düşerken, en az yağış ise 15.5 mm ile Temmuz ayında görülmektedir (Tablo 1.6; Şekil 1.7).

Tablo 1.6. Bursa'da Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort. Yağış Mik. (mm)	87.6	74.6	69.7	63.4	44.3	34.3	15.5	15.7	39.5	68.8	78.5	103.4	695.3

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.7. Bursa’da Yıllık Yağış Miktarının Aylara Göre Dağılımı

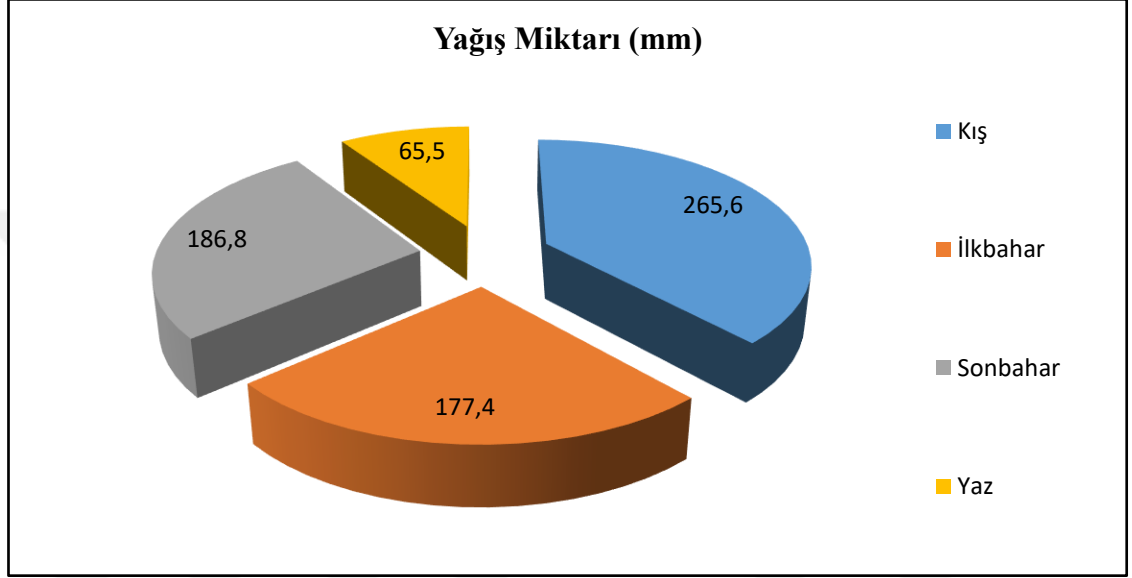
Ege Denizi’nden Karadeniz’e doğru uzanan depresyonlar buraları etkisi altına alarak yazın depresyonik yağışların düşmesine sebebiyet verirler. Bilhassa ilkbahar ve kış yağışlarının fazlalığı yanında, Karadeniz etkisi ile yaz ve sonbahar aylarının da yağışlı geçtiğini görülmektedir (Bursa İl Yıllığı, 1973: 36).

Yağışın mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde Bursa’da hemen hemen her mevsim az ya da çok yağış görülmektedir. Nitekim Bursa, en çok yağış alan mevsim % 38.2 (265.6 mm) ile kıştır. Bu mevsimi % 26.8 (186.8 mm) ile sonbahar ve % 25.5 (177.4 mm) ile ilkbahar izlemektedir. Yaz ise % 9.5 (65.5 mm) ile en az yağışın düştüğü mevsimdir (Tablo 1.7, Şekil 1.8).

Tablo 1.7. Bursa’da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı (1950-2015)

Mevsimler	Yağış Miktarı (mm)	Yüzdesi (%)
Kış	265.6	38.2
İlkbahar	177.4	25.5
Sonbahar	186.8	26.8
Yaz	65.5	9.5
Toplam	695.3	100.0

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.8. Bursa’da Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı

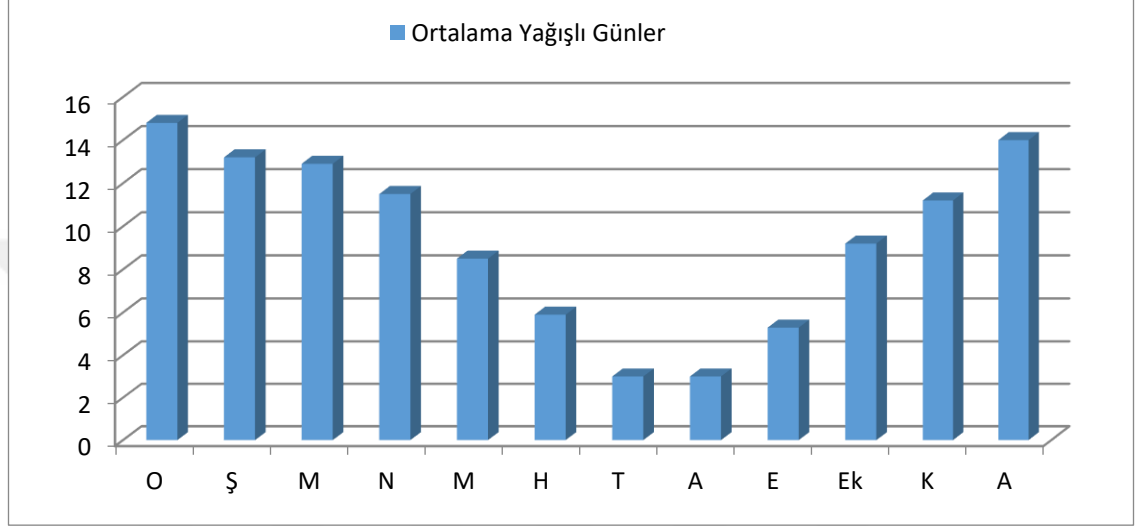
Araştırma sahasının yağış rejimine bakıldığında Türkeş (1996:1063;1998: 654)’in Türkiye için geliştirdiği yağış rejimi sınıflandırmasına göre, çalışma alanı, sıcak ve az yağışlı bir yaz mevsimi ile birlikte her mevsim oldukça yağışlı Marmara geçiş (Akdeniz’den Karadeniz’e) (MARG) yağış rejimi özelliği gösterir (Öztürk, 2010: 20). Yıllık ortalama yağış 695.3 mm Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinden daha düşük, iç bölgelerden daha yüksek değer göstermektedir. Yağışın yanında ortalama nispi nem miktarı da önem taşımaktadır. Araştırma sahasımızda yıllık ortalama % 68 olan bağıl nem, yılın hiçbir ayında % 58’in altına inmez.

Araştırma sahasında yağışlı gün sayısı ise oldukça fazladır. Nitekim, Bursa’da 112.5 gün yağış görülmektedir (Tablo 1.8, Şekil 1). Yağışlı gün sayısının aylara göre dağılışı incelendiğinde kış, ilkbahar ve sonbahar aylarındaki yağışlı gün sayılarının fazla, buna karşılık yaz aylarında ise az olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 1.8, Şekil 1.9).

Tablo 1.8. Bursa’da Ortalama Yağışlı Günlerin Aylara Göre Dağılımı (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort. Yağışlı Günler	14.8	13.2	12.9	11.5	8.5	5.9	3.0	3.0	5.3	9.2	11.2	14.0	112.5

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

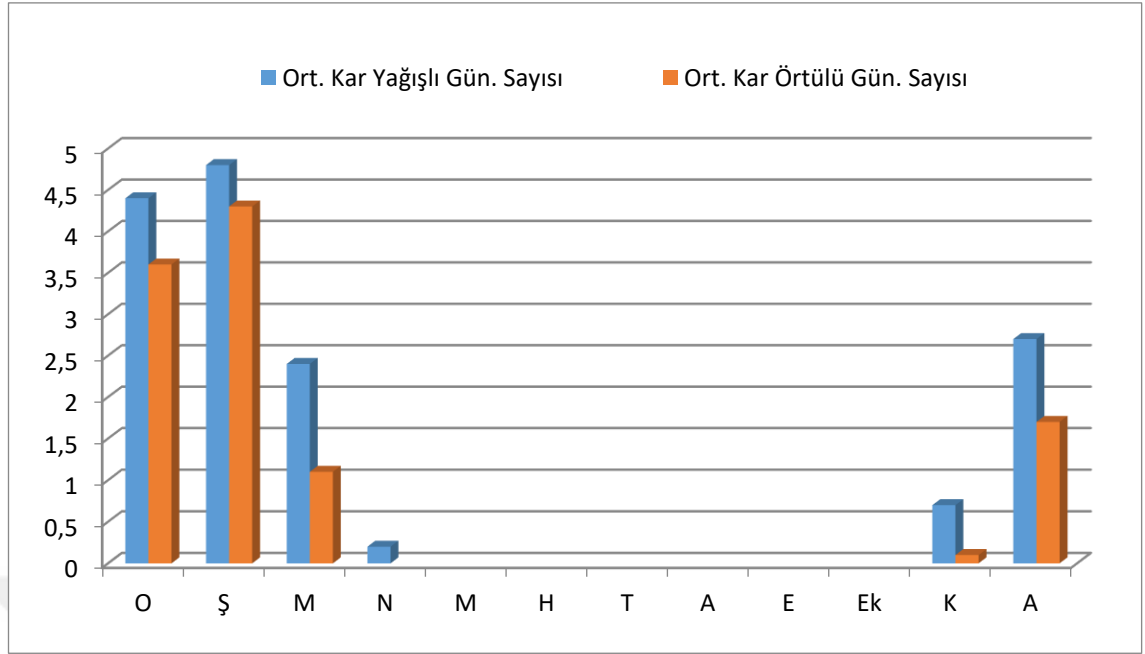
Şekil 1.9. Bursa’da Ortalama Yağışlı Günlerin Aylara Göre Dağılımı

Kasım ayından itibaren sıcaklıkların azalmasıyla yağışlar, kar şeklinde düşmeye başlamaktadır. Genel olarak Bursa’da kar yağışı, Kasım ayı sonunda başlamakta ve az da olsa Nisan ayına kadar devam etmektedir. Ancak, sahanın yüksek kesimlerinde kar yağışı Ekim ayı içerisinde de görülebilmektedir. Bursa’da yıllık ortalama kar yağışlı gün sayısı 15.2’dir. Ortalama karla örtülü gün sayısı 10.8 ve en fazla kar kalınlığı 66 cm’dir. Kar yağışının en fazla görüldüğü ay Şubat’tır (Tablo 1.9; Şekil 1.10).

Tablo 1.9. Bursa’da Ortalama Kar Yağışlı Gün, Karla Örtülü Gün ve Kar Örtüsü Kalınlığının Aylara Göre Dağılımı (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort. Kar Yağışlı Günler Sayısı	4.4	4.8	2.4	0.2	--	--	-	-	-	--	0.7	2.7	15.2
Ort. Kar Örtülü Günler Sayısı	3.6	4.3	1.1	--	--	--	-	-	-	--	0.1	1.7	10.8
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	28.0	66.0	21.0	--	--	--	-	-	-	--	2.0	13.0	

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.10. Bursa'da Ortalama Kar Yağışlı ve Kar Örtülü Günler Sayısı

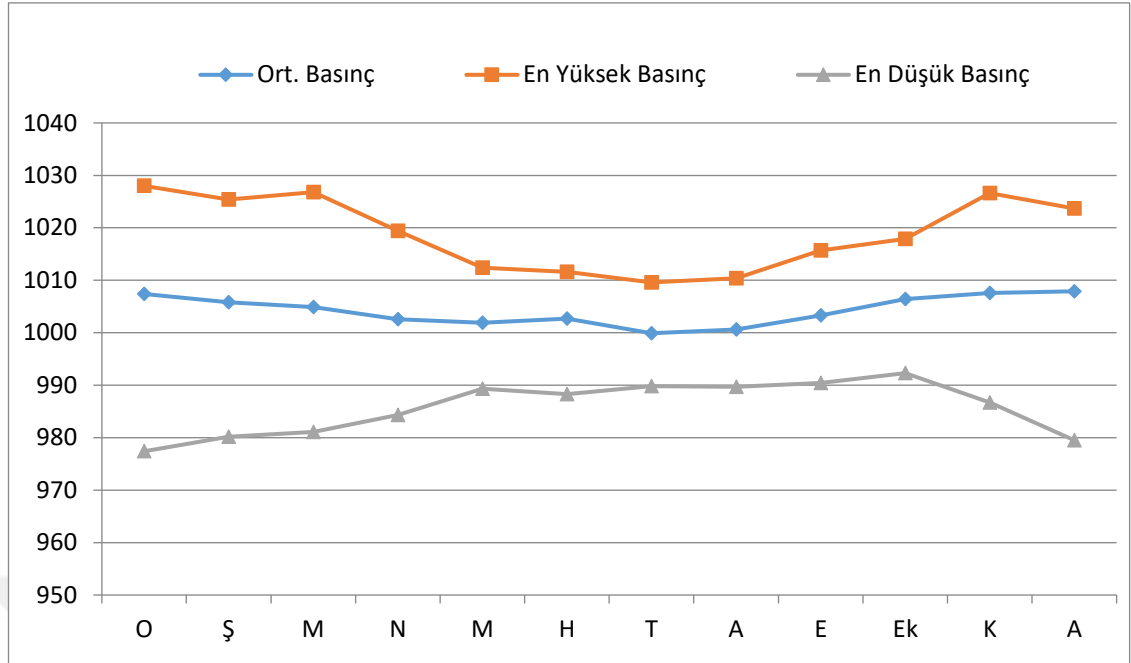
1.2.2.4. Atmosfer Basıncı ve Rüzgârlar

Araştırma sahasında yıllık ortalama basınç değerleri incelendiğinde yaz aylarında kış aylarına nazaran daha düşük değerler arz etmektedir. Yıllık ortalama basınç değeri 1004.3 mb'dir. En yüksek basınç Ocak ayında 1028.0 mb, en düşük basınç ise 977.4 mb ile Ocak ayında ölçülmüştür (Tablo 1.10; Şekil 1.11).

Tablo 1.10. Bursa Meteoroloji İstasyonu'nda Aylara Göre Ortalama Basınç ve Ekstrem Basınç Değerleri (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ort. Basınç	1007.4	1005.8	1004.9	1002.6	1001.9	1002.7	999.9	1000.6	1003.3	1006.4	1007.6	1007.9	1004.3
En Yük. Basınç	1028.0	1025.4	1026.8	1019.4	1012.4	1011.6	1009.6	1010.4	1015.7	1017.9	1022.6	1023.7	1028.0
En Düş. Basınç	977.4	980.2	981.1	984.3	989.3	988.3	989.8	989.7	990.4	992.3	986.7	979.5	977.4

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.11. Bursa’da Aylara Göre Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerleri

İlkbahar ve yaz aylarında karaların ısınması ile bölgede yüksek basınç hakimiyeti sona ermekte ve yerini konvektif faaliyetlere bırakmaktadır. İlkbahar’da Bursa ve çevresinde daha ziyade Balkanlar’dan ve Romanya üzerinden gelen barometrik asgarilerin tesiri altındadır. Sonbahar ve kış aylarında ise, Büyük Britanya adalarının güneydoğusunda Gaskonya Körfezi’nde teşekkül edip doğuya doğru giden depresyonlar Orta Avrupa’yı aşırıp Akdeniz’e ilerler. Bu depresyonlar Cenova Körfezi’nde parçalanarak Yunanistan ve buradan da Ege Denizi’ne iner. Burada iki kola ayrılarak bir kolu Akdeniz’e bir kolu da Karadeniz ve Marmara’yı etkileri altına alırlar (Bursa Yıllığı, 1973: 33).

Yazları görülen düşük basınç değerleri Tibet’te teşekkül edip, Irak üzerinden gelen termal alçak basıncın bölgeyi etkilemesinden dolayıdır. Bu termal alçak basınç, Bursa ve çevresinde açık bir gökyüzü ve iyi havaların teşekkülüne sebep olmaktadır. Kışın ve sonbaharın son ayları ile ilkbaharın ilk aylarında Orta Avrupa’da teşekkül eden tali polar sistem, Bursa’ya intikal ederken basıncın düşmesine ve umumiyetle kötü havaların meydana gelmesine sebebiyet verir (Bursa Yıllığı, 1973: 33).

Bursa, Ağustos ayı hariç yıl boyunca lodos rüzgârlarının etkisi altında kalmaktadır. Uludağ’da sonbahar, ilkbahar ve kış mevsimlerinde egemen olan güney yönlü rüzgârlar Uludağ’ın kuzey yönlü yamaçlarından Bursa Ovası’na doğru inerken

adyabatik olarak ısınıp hız kazanır ve Bursa Ovası üzerinde fön özellikli kuvvetli lodos rüzgârlarının oluşmasına neden olur. Ancak kuvvetli lodosların çok sık gerçekleşmemesi bu yönlerden esen rüzgârların frekanslarının düşük değerlere sahip olmasına yol açar. Fakat rüzgar hızları dikkate alındığında güneyli rüzgarların hızlı estiği hatta en hızlı esen rüzgarın 31.2 m/s ile SSW yönlü olduğu görülür. Ortalama rüzgâr hızlarına bakıldığında, egemen bir rüzgâr yönünün olmadığı görülür. Bursa'nın kuzeye açık olmasından dolayı kuzey yönlü rüzgârların ve Uludağ kütesinin varlığına bağlı olarak gelişen lodos rüzgârı sonucunda güney ve batı yönleri arasında kalan yönlerin rüzgâr hızlarında belirgin bir artış görülür. Bu yönlerden esen rüzgarların hızları 31.2 m/s'ye kadar çıkar. Çok hızlı esen bu rüzgârların ova içinde önemli yıkıcı etkiler yaptığı bilinmektedir (Öztürk, 2010: 17; Çeşmeci ve Öztürk, 2007: 15).

Aylara göre rüzgar hızında önemli bir fark olmamakla birlikte ortalama rüzgar hızının en düşük olduğu ay Ekim (1.5 m/sn), en yüksek olduğu aylar ise Ocak ve Şubat (2.3 m/sn)'tir (Tablo 1.11).

Tablo 1.11. Bursa Meteoroloji İstasyonu'nda Ortalama Rüzgâr Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (m/sn) (1950-2015)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama Rüzgâr Hızı	2.3	2.3	2.2	2.0	1.9	1.9	2.2	2.0	1.7	1.5	1.6	2.1	1.9
Kuvvetli Rüzgârlı Günler	4.6	4.3	4.2	3.7	2.6	3.3	4.4	5.7	3.3	2.7	3.0	4.7	3.8

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bilhassa güz aylarında Uludağ'dan gelen hava akımına bağlı olarak şiddetli lodos fırtınası görülür. Bazı aylarda havalar o kadar değişkenlik arz eder ki, halk arasında bu durum, "Bir günün yarısı yaz yarısı kış olur" şeklinde ifade edilir (Gürsu İlçesi Yıllığı, 2012: 18).

Bursa'da rüzgârlar daha ziyade Doğu (E) sektörlüdür. Bölgede ikinci derecede Batı (W) sektörlü rüzgârlar görülür. Kış aylarında Güney (S), Güneybatı (SW), Doğu (E) ve Batı (W) sektörlü, ilkbaharda Batı (W) ve Güneybatı (SW) sektörlü, yazın Kuzey (N) ve Kuzeybatı (NW), sonbaharda ise Güneydoğu (SE), Kuzey (N) ve Batı (W) sektörlü rüzgârlar hâkimdir (Tablo1.12).

Tablo 1.12. Bursa Meteoroloji İstasyonu’nda Ortalama Rüzgâr Hızının Yönler Göre Dağılımı (m/s) (1950-2015)

Yönler	Mevsimler, Esme Sayıları ve Ortalama Rüzgâr Hızı (m/s)									
	İlkbahar		Yaz		Sonbahar		Kış		Yıllık	
	Esme Sayısı	Ort. Rüz. Hızı	Esme Sayısı	Ort. Rüz. Hızı	Esme Sayısı	Ort. Rüz. Hızı	Esme Sayısı	Ort. Rüz. Hızı	Esme Sayısı	Ort. Rüz. Hızı
N	153	2.1	265.6	3.2	155.6	2.1	104.3	1.8	2.036	2.6
NE	200.3	1.8	377.6	2.1	294	1.8	267	2.2	3.417	2.1
E	153.6	1.5	155.6	1.2	230.3	1.5	369.3	2.3	2.727	1.8
SE	30.3	1.0	30.6	0.8	54	2.5	52.3	1.6	502	1.1
S	63	2.1	36.6	0.9	60	1.7	90	3.7	749	2.6
SW	269.6	2.4	179	1.8	161.3	1.7	175.3	2.7	2.356	2.2
W	232.3	2.7	107	2.1	128.3	2.1	116.3	2.3	1.752	2.4
NW	156.3	2.0	132.6	2.7	95.3	2.0	68	1.6	1.357	2.2
Toplam	1258.4	15.6	1418.9	14.8	1193.6	15.4	1161.5	18.2	1264.6	17

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kışın Bursa ve çevresi Doğu Anadolu Bölgesi’ne yerleşen antisiklon sahasına doğru akan hava hareketlerinin tesiri altında kalır. Bu sebeple kışın Bursa civarında NE (Poyraz) rüzgârının fazla estiği müşahade edilir. İlkbaharda NE (Poyraz) rüzgârı hâkim olmakla beraber, Mart ayından Nisan ayına geçişte Güneybatı (Lodos), Mayıs ayında da Batılı (W) rüzgârlar eser (Bursa Yıllığı, 1973: 37).

1.3. HİDROGRAFYA ÖZELLİKLERİ

Gürsu İlçesi’nde küçük dereler dışında akarsu ve göl bulunmamaktadır. Gölbaşı Bent deresinden gelen su kanaletler vasıtasıyla arazi sulamasında kullanılmakta, artan sular tahliye kanalıyla Marmara Denizi’ne dökülmektedir. Adından da anlaşılacağı gibi ilçe, artezyen kuyularıyla ünlüdür. İlçenin kuzeyinde 3000 hektarlık bataklık saha kurutulmuş, sular 16 km uzunluğunda kanallarla (Fotoğraf 1.2) tarımsal sulama amaçlı kullanıma alınmıştır (Gürsu Stratejik Plan, 2015: 13). İlçe toprakları Deliçay, Cenup Kanalı ve Kestel Deresi sularının toplandığı kanallardan alınan su ile sulanmaktadır. İğdir köyü çevresinde Velisuyu ve İğdir Dereleri, Dışkaya ve Ericek köyleri arasında bazı bölgelerde yola paralel uzanan Dışkaya Deresi bulunmaktadır (Erdoğan, 2005: 4-5). Dışkaya Dağı’ndan (Katırlı Dağı) doğan ve Bursa Ovası’na doğru yönelen akarsular, ovada kurutma kanalına dökülen İğdir Deresi, Uludağ’ın kuzey yamacından inen dereler

ova ıslah edilmeden önce çok sayıda taşkına sebep olmuşlardır. Bu sahalar o dönemde pirinç ziraatı ve manda yetiştiriciliği için kullanılmıştır. Islah çalışmaları esnasında, kurutma kanalları, sulama kanalları ve bentler yapılarak bataklık olan saha ziraata açılmıştır. Ova ıslah çalışmaları yapılmadan önce akarsular, ilkbahar aylarında çok sayıda taşkın ve sellere sebep olmuşlardır. Islah çalışmalarının yapılması ve baraj ile göletlerin inşası akarsularda akım değerlerinin en yüksek olduğu aylarda suların depo edilmesini ve akım değerlerinin en düşük olduğu, ziraatı yapılan ürünlerin su ihtiyacının en fazla olduğu yaz aylarında sulamaların yapılmasını sağlamıştır (Ertürk, 2008: 113-114).

Fotoğraf 1.2. Kazıklı ve Cambazlar Sulama Kanalları

Gürsu İlçesi, yeraltı suyu bakımından son derece zengindir. İlçenin içme ve kullanma suyu açılan kuyular vasıtası ile yeraltı suyundan sağlanmaktadır.

İnceleme alanının yakınından geçen Deliçay Deresi'nin de (Fotoğraf 1.3) Gürsu Ovası'nın güney kesimindeki diğer dereler gibi su kaybı % 86 olup, güneyde topografyanın daha yüksek, yağış ve beslenme alanlarının daha fazla olması nedeniyle ovadaki yeraltı sularının daha çok güneyden beslendiğini gösterir (İmar Planı raporu, 2011: 19).

Fotoğraf 1.3. Araştırma Sahasında Deliçay Deresi Yıldırım İlçesiyle Olan Sınırını Çizer

Ovanın güney bölümündeki topografyanın daha yüksek ve beslenme alanının da daha geniş olması yer altı suyu besleniminin daha çok bu bölgeden karşılandığını gösterir. Uludağ'daki karların erimesi nedeniyle yer altı sularının bu bölgeden beslenmeleri sürelidir. Yer altı suyunu taşıyan Kuvaterner birimleri (eski ve yeni alüvyonlar) geçirimli-taneli ortam özelliğindedir. Ovanın ortasında artezyen kaynaklarının 50 m'nin altında olduğu DSİ çalışmalarıyla anlaşılmıştır. Sahadaki yer altı suyu az miktarda şistlerin ve bol miktarda gnaysların içindeki birincil gözenekli, kırıklı ve çatlaklı, ikincil gözenekli karstik yapıya sahip mermerler arasında bulunmaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 18).

Yeraltı suyu akış yönü Kuzeybatıya doğru yönelim göstermektedir. Hidrolik eğimin topografik eğime yaklaşık olarak paralel olduğu görülmektedir. Yeraltı suyu bakımından zengin olan Gürsu ilçesinde yeraltı su seviyesi derinliği yerleşim yerinin güney kesimlerinde yaklaşık 2 m ile 7 m arasında değişim göstermektedir. Yeraltı su seviyesi kuzeyde 5-6 m iken bu derinlik güneye doğru azalmakta ve yer yer 3 m derinliğe kadar inmektedir (Demir, 2013: 30).

1.4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ

Toprak oluşumunda iklim, topografya, bitki örtüsü, ana kaya ve zaman gibi coğrafi etmenler etkili olmaktadır. Araştırma sahasında alüvyal topraklar geniş alan kaplamaktadır. Kahverengi orman toprakları, kireçsiz kahverengi orman toprakları (Fotoğraf 1.4) ve kolüvyal topraklar da sahada dar alanlı olarak görülmektedir.

Fotoğraf 1.4. Araştırma Sahasının Engelibeli Arazilerinde Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları Dağılışı Gösterir

Bursa Ovası'nın tamamı alüvyal topraklardan oluşur ve bu topraklar tarımsal açıdan oldukça verimlidir. Bu alanlarda yaygın olarak meyve ziraatı yapılmaktadır. Günümüzde bu verimli toprakların çoğu yerleşme ve sanayi gibi tarım dışı faaliyetler için kullanılmaktadır (Ertürk, 2008: 94). Gürsu ilçe merkezi Bursa Ovası'nın doğu bölümü içerisinde konumlandığı için çevresi verimli tarım toprakları ile çevrelenmiştir. Hatta bugüne değin imara açılan alanların tamamı da çok verimli tarım alanları üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte tarım alanları üzerinde kurulan yerleşim alanları ve sanayi alanları hem tarım alanlarını yok etmekte hem de verimli tarım alanlarının kirlenmesine ve verimsizleşmesine neden olmaktadır. Özellikle bölgede yoğunlaşan

boyahaneler su kaynaklarının ve yeraltı sularının kirlenmesine neden olmaktadır. Kirlenen yeraltı suları ise tarım topraklarının ve tarım ürünlerinin kirlenmesine neden olmaktadır. Bu durum Gürsu ve çevresindeki tarımı tehlikeye sokmaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 25).

İnceleme alanının büyük bir bölümü sahanın doğusunda bulunan Gölbaşı Göleti vasıtası ile sulanmaktadır. Sulanabilir olmakla birlikte halen sulanmayan tarım alanları ise 2. ve 3. sınıf tarım topraklarını oluşturmaktadır.

1.5. BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖZELLİKLERİ

Araştırma sahasında görülen iklim, Akdeniz iklimi ile Karadeniz iklimi arasında geçiş tipi özelliği göstermektedir. Doğal olarak bitki örtüsü, bu iklim şartlarına göre şekillenmiştir. Bursa ili, Akdeniz Flora Bölgesi'nde yer almaktadır (Ertürk, 2008: 108). Gürsu, Bursa Ovası'nın doğu bölümünde konumlandığı için etrafı verimli tarım alanları ile çevrilidir. Bu sebeple çalışma alanının hemen kuzeyinden başlayan sebze ve meyve bahçeleri göze çarpmaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 12). Bu bölgede Rosaceae familyasına ait olan

(Şeftali), *P.Cerasus L.* (Kiraz), *Malus silvestris* Miller (Elma), *Pyrus comminis L.* (Armut) gibi yöre ekonomisine katkısı çok olan ağaçlar bulunmaktadır (Şanlı, 2006: 4).

Bununla birlikte dere yataklarında yüksek olmayan ağaçlar dizilmiştir. Ayrıca mülkiyet sınırları boyunca sınırları birbirinden ayırmak için genellikle kavak ağacı kullanılmıştır. Çalışma alanı dâhilinde yapılaşmamış alanların büyük bölümü boş bırakılmış ve tarımsal faaliyetlerden vazgeçilerek yapılaşmaya açılmıştır. Sınırlı bir bölümünde ise meyve ve sebzeciliğe devam edilmektedir (İmar Planı raporu, 2011: 12). Tarım alanlarının yanı sıra yol kenarları, bahçe ve park peyzajında kullanılan ağaç ve çalı türlerine de rastlanılmaktadır. Bu kapsamda ilçe genelinde top akasya, fıstık çamı, ardıç ve çeşitli süs bitkileri göze çarpmaktadır.

Araştırma sahasında çınar, ıhlamur, akasya, söğüt, selvi, meşe, kayın, sedir gibi ağaç türlerine rastlanmaktadır. Katırlı dağları eteklerinde 200-800 m'ler arasında kızılçam, 600-1200 m'ler arasında karaçam türlerine rastlamak mümkündür. Dışkaya çevresinde dışbudak, meşe ve ardıç, Ericek çevresinde akça ağaç ve gürgen toplulukları bulunmaktadır (Fotoğraf 1.5).

Fotoğraf 1.5. Araştırma Sahasındaki Meşe Alanlarından Görünüm

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2.1. NÜFUS

2.1.1. Genel Bakış

Nüfus, sınırları belli bir alanda (bir kıtada, bir ülkede, bir bölgede veya bir idari ünite) yaşayan insan topluluğuna denilmektedir. Çok basit bir gerekçeyle, bütün toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri, onların nüfus miktarına ve bu nüfusun sahip olduğu özelliklere bağlıdır. Dünya ülkeleri arasındaki bitmesi zor görünen mücadelede önemli bir yere sahip olan nüfusun, gelişimi, dağılışı hareketleri ve niteliklerinin izlenmesi ve elde edilen sonuçlara göre ülkelere yön verilmesi bir gerekliliktir. Onun içindir ki, hemen hemen bütün ülkelerde, yöntemi ve sıklığı farklı da olsa nüfus sayım ve tespitleri yapılmaktadır (Özgür, 2000: 133). Nüfus hareket halinde, her an ve durmadan değişen bir olaydır. Doğum, ölüm, göç gibi olaylar neticesinde dünyada yaşayan insanların sayısı her an değiştiği, azalıp çoğaldığı gibi, bu insanların yeryüzünde dağılışı da durmadan değişmektedir (Tanoğlu, 1969: 31).

Bir ülkenin nüfus miktarı, nüfus yapısı, artışı ve diğer demografik özellikleri ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli faktörler içerisinde değerlendirilir. Nüfusun bu özellikleri ekonominin yanında, ülkelerin sosyal, kültürel ve politik gelişimini de doğrudan etkilemektedir (Başbüyük, 2008: 204).

2.1.2. Gürsu'da Nüfusun Tarihsel Gelişimi

Gürsu ilçesinin nüfusu hakkında çok eskilere ait bilgiler bulunmamaktadır. Nüfus miktarı ile ilgili en eski veriler 14. yüzyıla aittir. Gürsu ilçe merkezi, 1325 H. (1907) tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde "Kebir Susıgırlık" adıyla 371 hane olarak kayıtlıdır. Osmanlı Devleti zamanında vergi toplamak ve askere almak için yapılan erkek nüfusu tespiti az çok nüfus miktarı hakkında bilgi verse de düzenli yapılmamış olmaları, nüfusun sosyo-ekonomik nitelikleri ile cinsiyet ve yaş yapısı hakkında bilgi vermemesi elde edilen verilerin çok yetersiz olduğunu göstermektedir (Kaplanoğlu ve

Hızlı, 2013: 1). Nüfusun gelişimi, dağılışı, yoğunluğu, nüfus hareketleri ve nüfusun sosyo-ekonomik göstergeleri 1927'den itibaren ele alınabilir.

Gürsu'da (Susıgırlık) 1530 yılında 31 hane Hristiyan yaşarken, 1587 yılında 12 Hristiyan haneye karşın 16 Müslüman hane bulunmaktaydı. Osmanlı Dönemi'nde ilk nüfus sayımı olan 1831 yılındaki verilere göre Yıldırım Bayezıt Vakfı'na bağlı 36 hanede toplam 95 Müslüman erkek nüfus vardı. Susıgırlık/Gürsu köyünde ise 125 evde 327 Hristiyan erkek vardı. Bir sonraki sayım da ise 114 evde 362 Hristiyan erkeği sayılmıştı. 1844 yılındaki temettuat defterine göre ise Gürsu'da 208 hane, 1853 yılında ise 234 hane vardı. 19. Yüzyılın ikinci yarısında giderek büyüyen Gürsu'nun nüfusu 1895 ve 1908 Yıllığına göre 371 haneye yükseldi. Yunan yazarı Sotriadis, 1912 yılında Gürsu'da 2.500 hane kaydetmişti (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 1).

Gürsu'da 1915 yılında 607 Müslüman-Türk'e karşılık 2.402 Rum nüfus bulunmaktaydı. Lozan Antlaşması gereğince 1923 yılından itibaren buradaki Rum nüfus ile Yunanistan'da yaşayan Türk nüfus yer değiştirilmiştir. 1 Mart 1930 tarihinde Susıgırlık Belediyesi adıyla belediye teşkilatı kurulmuş, 1931 yılında ise Gürsu adını almıştır (Gürsu Stratejik Planı, 2015: 13).

Gürsu'nun nüfus gelişimi, Cumhuriyet döneminde de büyük bir değişiklik göstermiştir. Gürsulu Rumlar şehri terk ederken yerine Yunanistan'dan mübadil göçmenleri yerleştirildi. Bu dönemde Gürsu'ya; 47 hane, 58 aile 540 nüfus Balkan göçmeni iskân edildi. Ayrıca Gürsu'ya 180 hane, 451 aile 1800 nüfus mübadil göçmeni yerleştirildi (Gürsu Stratejik Planı, 2015: 13).

Araştırma sahasında nüfus sayımları düzenli olarak 1927 yılından itibaren izlenebilmektedir. Bu tarihte yapılan ilk genel nüfus sayımına göre araştırma sahasında toplam nüfus 2.496, 1935 yılında ise 174 kişi artarak 2.643 kişi olmuştur. 1927-1935 döneminde ilçede nüfus artış oranı % 7 olarak gerçekleşmiştir. 1935-1940 yılında nüfus 212 kişi artarak 2.855'e yükselmiştir. Aynı dönemde nüfus artış hızı % 32.9'dur. 1940-1945 yılları arasında II. Dünya Savaşı'nın yaşanması dolayısıyla savaşa asker gönderme gibi nedenlerle nüfus artışı çok az seyretmiştir. Erkek nüfusun silah altında olması, açlık, kıtlık ve sefalet gibi nedenlerle nüfus artış hızını yavaşlatmıştır. Nitekim 1940-1945 yılında nüfus 200 kişi artarak ancak 3.055 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemdeki nüfus artış hızı % 7 oranına düşmüştür. 1945-1950 yılları arasında ilçe nüfusuna 323 kişi daha

katılarak nüfus 3.378 kişiye ulaşmıştır. Bu devirde nüfus artış hızı geçmiş döneme göre artış göstererek % 10.5 dolayında gerçekleşmiştir. 1945-1950 döneminde 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle erkek nüfus evlerine dönmüş ve bununla birlikte nüfus artmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada ve ülkemizde sağlık koşullarında yaşanan iyileşmeler sayesinde ölüm oranlarının azalması nüfusun artmasına olanak sağlamıştır (Darkot, 1961: 5-6). 1950'li yıllara kadar Gürsu'ya yeni bir göç akını olmamıştır. 1951-1953 yılları arasında ise bu kez Bulgaristan'dan kitle halinde göçmenler gelmiştir. Bu dönemde 84 aile, 347 nüfus Gürsu ile Kestel'e iskân edilmiştir (Kaplanoglu ve Hızlı, 2013: 10). 1955 yılına gelindiğinde Gürsu'nun nüfusa 198 kişi daha eklenerek 3.576 kişiye ulaşmıştır. Aynı devirde nüfus artış hızı % 5.8'e düşmüştür. 1960 yılında ilçe nüfusu 388 kişi artarak 3.964 kişi olmuştur. Bu dönemdeki nüfus artış oranı ise % 10.8 olmuştur. 1960-1965 yılları arasında ilçe merkezi nüfusu 367 kişi artarak 4.331 kişiye çıkmıştır. Araştırma sahasında 1960- 1965 döneminde nüfus artış hızında az da olsa bir düşüş meydana gelmiş ve nüfus artış hızı % 9.3 olarak gerçekleşmiştir. 1965-1970 yılları arasında % 14.8'lik bir nüfus artış hızıyla ilçe merkezi nüfusu 639 kişi artarak 4.970'e ulaşmıştır (Tablo 2.1, Şekil 2.1).

Araştırma sahasında nüfus artış hızı 1970 yılına kadar düşük seyrederken bu tarihten sonra hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedeni 1970-1980'li yıllarda Bursa ve çevresinde başlayan sanayileşme hareketine bağlı olarak bölgeye yapılan göç hareketleridir. 1970-1975 döneminde nüfus 1.345 kişi artarak 4.970'den 6.315'e çıkmıştır. Bu dönemde nüfus artış hızı % 27.1 oranında gerçekleşmiştir. 1975-1980 yılları arasında nüfus 2.440 kişi artarak 8.755'e yükselmiştir. Aynı dönem içerisinde yıllık nüfus artış hızı % 38.6 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1980-1985 döneminde % 17'lik bir nüfus artış hızı ile ilçe merkezi nüfusu 1.491 kişi artarak 10.000 sınırını aşmış ve nüfusu 10.246 kişiye ulaşmıştır. Böylece bu yıllarda kasaba-şehir ayırımında kullanılan 10.000 nüfus eşiği aşmış ve Gürsu nüfus kriteri bağlamında şehir vasfı kazanmıştır. 1990 yılında nüfus 1985 yılına göre 2.484 kişi artarak 12.730'a ulaşmıştır. Bu dönemin nüfus artış oranı ise % 82.3'lük oranla en yüksek değerine ulaşmıştır. Nüfus artış hızının bu denli yükselmesinin sebebi 1990 yılına kadar büyük bir bucak merkezi olarak varlığını sürdüren Gürsu'da 9 Mayıs 1990 tarihinde belediye teşkilatı kurularak ilçe statüsü kazanmasıdır. İlçede bu dönemden önceki veriler köy-şehir olarak ayrılmamıştır (Tablo 2.1, Şekil 2.1).

Tablo 2.1. Gürsu İlçesinin Sayım Yıllarına Göre Kasaba, Şehir, Kır ve Toplam Nüfus Miktarları

Yıllar	Merkez	Artan Azalan Nüfus	Köyler (Diğer Mahalleler)	Artan Azalan Nüfus	Nüfus Artış Hızı (%) ²	Toplam Nüfus
1927	2.469	--	--	--	--	2.469
1935	2.643	174	--	--	7.0	2.643
1940	2.855	212	--	--	32.9	2.855
1945	3.055	200	--	--	7.0	3.055
1950	3.378	323	--	--	10.5	3.378
1955	3.576	198	--	--	5.8	3.576
1960	3.964	388	--	--	10.8	3.964
1965	4.331	367	--	--	9.3	4.331
1970	4.970	639	--	--	14.8	4.970
1975	6.315	1.345	--	--	27.1	6.315
1980	8.755	2.440	--	--	38.6	8.755
1985	10.246	1.491	--	--	17.0	10.246
1990	12.730	2.484	5.951	--	82.3	18.681
1997	20.460	7.730	6.133	182	42.4	26.593
2000	21.518	1.058	6.569	436	5.6	28.087
2007	43.747	22.229	6.292	-277	78.2	50.039
2008	46.264	2.517	6.684	392	5.8	52.948
2009	48.979	2.715	6.176	-508	4.2	55.155
2010	51.704	2.725	6.696	520	5.9	58.400
2011	54.702	2.998	6.182	-514	4.3	60.884
2012	58.056	3.554	6.088	-94	5.4	64.144
2013	59.656	1.600	9.216	3.128	7.4	68.872
2014	66.606	6.950	8.221	-995	8.6	74.827
2015	70.203	3.597	9.337	1.115	6.3	79.540
2016	74.490	4.287	9.836	499	6.1	84.326
2017	74.625	135	10.255	419	0.7	84.880

Kaynak: TÜİK

Gürsu şehir nüfusu 1990–1997 yılları arasındaki 7 yıllık dönemde 7.730 kişi artarak 12.730 kişiden 20.460 kişiye yükselmiştir. Bu 7 yıllık dönem içinde yıllık nüfus artış hızı % 42.4’dür. Bu dönemde toplam nüfus ise 18.681’den 26.593’e yükselmiştir.

² Nüfus Artış Hızı = [(Son Nüfus – Bir Önceki Nüfus) / Bir Önceki Nüfus] x 100

Bundan 3 yıl gibi çok kısa bir sürede yani 2000 yılında yapılan nüfus sayımında Gürsu'nun nüfusu sadece 1.058 kişi artarak 21.518 kişiye ulaşmıştır. Aynı dönemde nüfus artış hızı büyük oranda düşmüş ve sadece % 5.6 dolayında gerçekleşmiştir. Bu dönemde nüfus artış hızının düşük seyretmesinin en önemli nedenleri ülkede yaşanan ekonomik kriz ve 17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen Marmara depremidir. Aynı dönemde toplam nüfus ise 28.087'ye ulaşmıştır (Tablo 2.1, Şekil 2.1, 2).

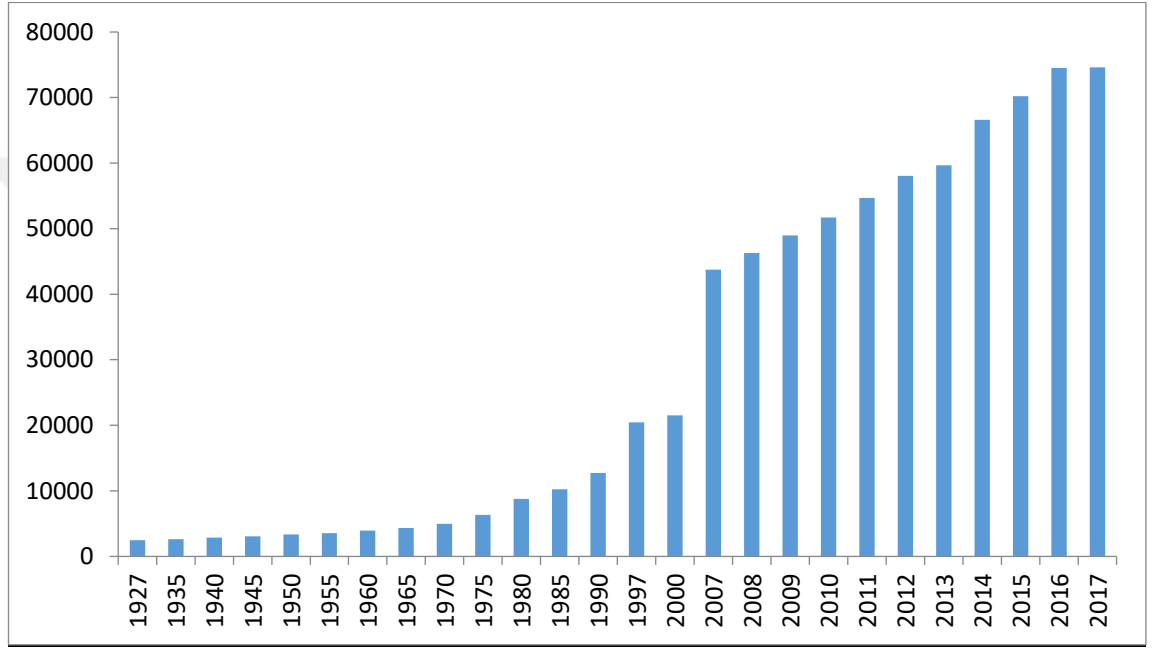
2000–2007 döneminde ilçe merkezi nüfusu en yüksek artışlarından birini gerçekleştirmiş ve 2000 yılında 21.518 kişi olan ilçe merkezi nüfusu 2007 yılında 22.229 kişi artarak 43.747'ye yükselmiştir. Bu geçen süre içerisinde toplam nüfus ise 28 087'den 50.039'a ulaşmıştır. Nüfus artış hızının oldukça yüksek olduğu bu dönemde, nüfusun bu denli artmasının sebebi 2001 yılında kurulan organize sanayi bölgesine bağlı olarak başta sanayinin artarak gelişmesi yanı sıra ilçedeki tarım alanlarında modern tarım sistemlerinin kullanımına bağlı olarak tarım gelirlerinin artması sonucu çok yüksek oranda göç almasıyla ancak açıklanabilir.

Nüfus artış hızı 2008 yılından günümüze kadar yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Nitekim 2008 yılında şehir nüfusu 2.517 kişi artarak 46.264 kişiye, 2009 yılında ise 2.715 kişi artarak 48.979'a ulaşmıştır. 2008 yılı nüfus artış hızı % 5.8, 2009 yılında ise % 4.2 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında 2.725 kişi artarak 51.704 (% 5.9), 2011 yılında 2.998 kişi artarak 54.702 kişi (% 4.3), olan ilçe merkezi nüfusu 2012 yılında 3.554 kişi artmış ve 58.056 kişi (% 5.4) olmuştur. 2013 yılında ise nüfus 1.600 kişi artarak 59.656 (% 7.4), 2014 yılında da 6.950 kişilik artış ile 66.606 kişiye (% 8.6) ulaşmıştır. Bu dönemde (2008–2014) toplam nüfus ise 52.948'den 74.827'ye ulaşmıştır (Tablo 2.1, Şekil 2.1, 2).

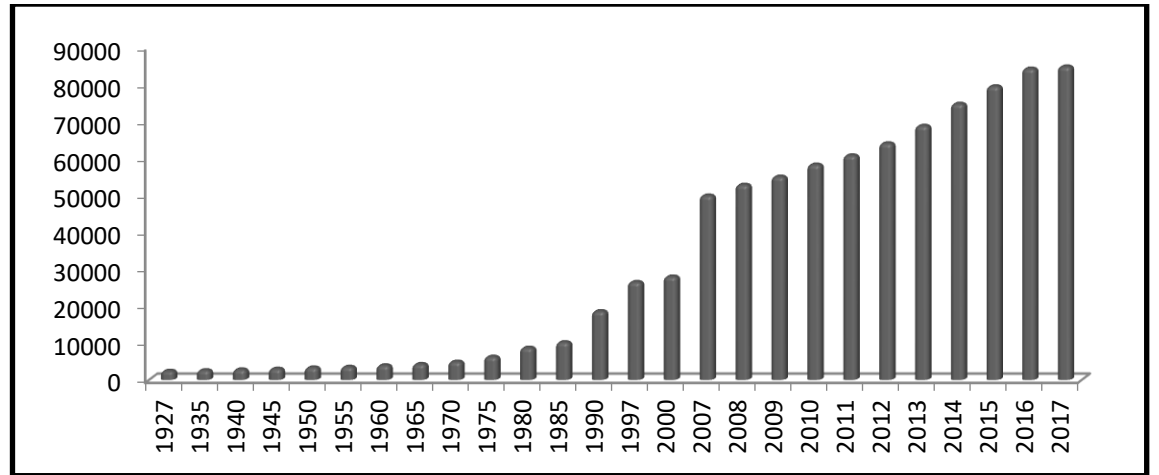
Araştırma sahası 2015 yılı şehir nüfusu bir önceki döneme göre 3.597 kişi artarak 70.203'e yükselmiştir. Bu dönemde nüfus artış hızı % 6.3 olmuştur. 2016 yılında 4.287 kişi artarak 74.490'a ulaşan şehir nüfusu bu dönemde % 6.1'lik artışa ulaşmıştır. 2017 yılında nüfus sadece 135 kişi artmış ve ilçe merkezi nüfusu 74.625 kişiye ulaşmıştır. Aynı dönemde nüfus artış hızı oldukça düşmüş ve sadece % 0.7 oranında gerçekleşmiştir. İlçe toplam nüfusu ise 2015 yılında 79.540 iken 2017 yılı sonu itibariyle 84.880'e ulaşmıştır (Tablo 2.1, Şekil 2.2). Bu devrede nüfus artışında Suriye'de yaşanan iç savaşın neticesinde ülkemize göç eden Suriyeli mültecilerin ilçeye

yerleşmesi etkili olmuştur. Nitekim ilçede kayıtlı ikamet eden toplam Suriyeli sayısı 2.922'dir.

Diğer taraftan bugüne kadar ilçeye yönelik göç olayında Balkan göçmenleri bir tarafa bırakılacak olursa ülke içinden başta Doğu Karadeniz olmak üzere Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden alınmış olan göçler sürekli ve hızlı nüfus artışına neden olmuştur. Bu da özellikle hızlı bir şehirleşme sürecinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Şekil 2.1. Gürsu İlçe Merkezi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Seyri (1927-2017)

Şekil 2.2. Gürsu İlçesi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Seyri (1927-2017)

2.1.3. Nüfusun Dağılışı ve Nüfus Yoğunlukları

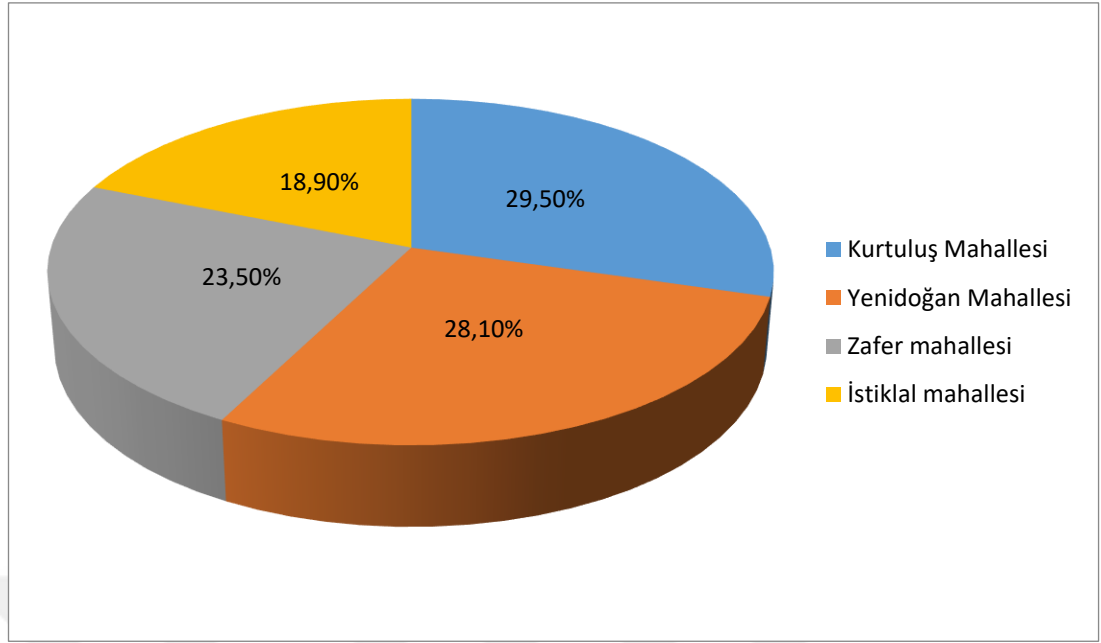
Araştırma sahasında ortalama nüfus yoğunluğu oldukça fazladır. Gürsu ilçesi 118 km²'lik yüzölçümüne sahiptir. TÜİK verilerine göre 2017 yılında ilçede toplam 84.880 kişi yaşamaktadır. Buna göre ortalama nüfus yoğunluğu km²'ye 719 kişidir. İlçe merkezinin yüzölçümü 11.0 km²'dir. Bu duruma göre ilçe merkezinde km²'ye ortalama düşen kişi sayısı 6.784'dür. Nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu mahalle km²'ye 17.162 kişinin düştüğü Yenidoğan Mahallesi'dir. Onu km²'ye 9.575 kişi ile Kurtuluş Mahallesi, 4.740 kişi ile Zafer Mahallesi ve 3.713 kişi ile İstiklal Mahallesi takip eder (Tablo 2.2, Şekil 2.3).

Tablo 2.2. Gürsu Şehrinde Nüfusun Mahallelere Göre Dağılımı (2017).

Mahalle Adı	Alan (km ²)	Nüfus	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/ km ²)	Toplam Nüfusa (%)'si
İstiklal Mahallesi	3,8	14.112	3713	18.9
Kurtuluş Mahallesi	2,3	22.022	9575	29.5
Yenidoğan Mahallesi	1,2	20.954	17162	28.1
Zafer Mahallesi	3,7	17.537	4740	23.5
Toplam	11.0	74.625	6784	100.0

Kaynak: TÜİK (2017).

Gürsu şehir merkezini oluşturan dört mahallede nüfus eşit şekilde dağılmamıştır. 2017 yılı verilerine göre mahallelere göre nüfus dağılışı ele alındığında sırasıyla Yenidoğan 20.954, Kurtuluş 22.022, Zafer 17.537 ve İstiklal 14.112 nüfusa sahiptir. Başka bir deyişle, şehir nüfusunun % 28.1'i Yenidoğan, % 29.5'u Kurtuluş, % 23.5'i Zafer ve % 18.9'u İstiklal Mahallesi'nde yaşamaktaydı (Tablo 2.2, Şekil 2.3).

Şekil 2.3. Gürsu İlçesi Mahallelere Göre Nüfus Dağılımı (2017)

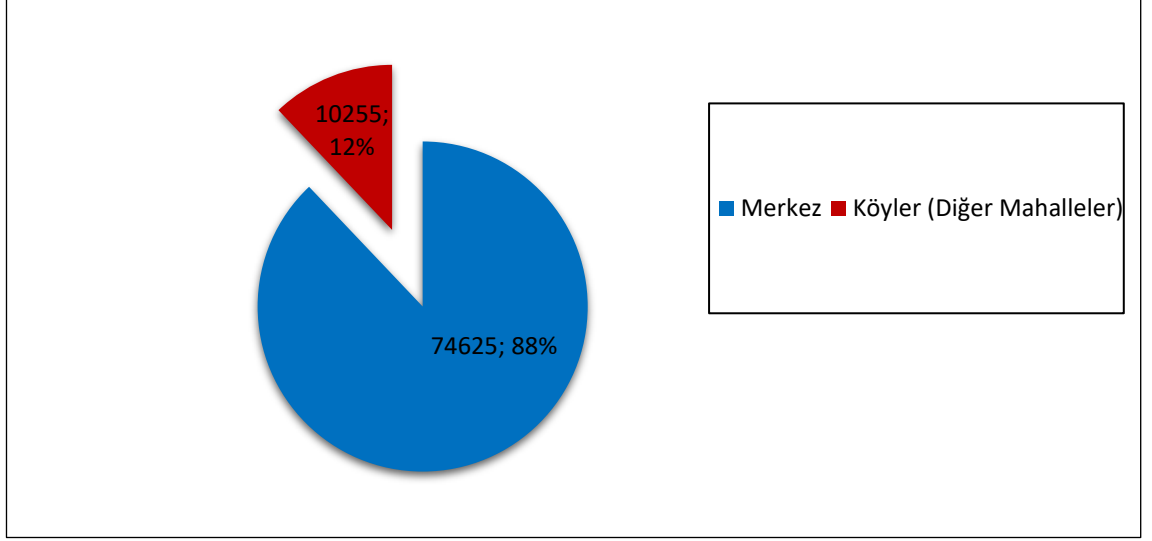
Gürsu, Bursa'nın metropol ilçelerinden biri haline getirildikten sonra idari sınırları içerisindeki köyler mahalle statüsü kazanmıştır. Aynı zamanda kırsal yerleşmeleri ve dolayısıyla da kırsal nüfusu oluşturan bu yerleşmelerde 2017 yılı itibariyle ilçe nüfusunun % 12.1 (10.255)'i yaşamaktaydı (Tablo 2.3). Başka bir deyişle toplam nüfusun % 87.9'u (74.625) şehir nüfusunu oluştuyordu (Şekil, 2.4).

Tablo 2.3. Gürsu'nun Kırsal Mahallelere Göre Nüfus Dağılımı (2017)

Mahalle Adı	Nüfusu	Mahalle Adı	Nüfusu
Adaköy	1183	İğdirliköyü	608
Ağaköy	778	İpekyolu*	4037
Canbazlarköyü	272	Karahıdırköyü	707
Dışkayaköyü	228	Kazıklıköyü	774
Ericekköyü	138	Kumlukalan	1106
Hasanköy	424	Toplam	10255

Kaynak: TUİK (2017).

* Toki konutları yerleşim bölgesi olup, şehrin kenar mahallesi konumundadır.

Şekil 2.4. Gürsu İlçesi Nüfusun Şehirsel ve Kırsal Dağılım Durumu (2017)

2.1.4. Nüfus Hareketleri

2.1.4.1. Doğumlar ve Ölümler

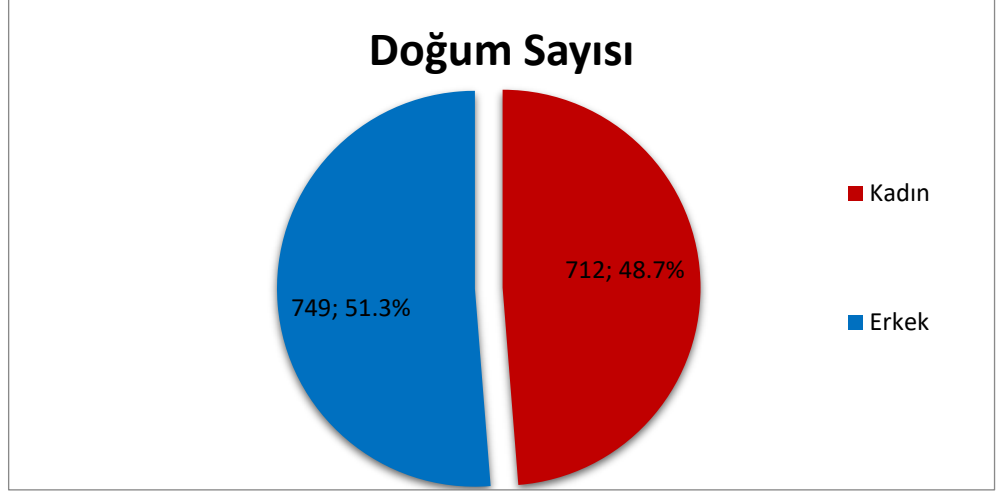
Nüfustaki değişimleri, doğum ve ölümler arasındaki denge belirler. Doğumlar, ölümlerden fazla ise nüfusu artar. Buna doğal nüfus artışı denir. Doğum sayısı ile toplam nüfus arasındaki basit orantı ham doğum oranını verir (Güner, 2010: 26).

Araştırma sahasında doğum ve ölüm oranlarıyla ilgili veriler TÜİK kayıtlarından elde edilmiştir. Bu verilere göre 2015 yılında toplam 1.461 doğum gerçekleşmiş olup, bunların % 51.3'ünü (749) erkek, % 48.7'sini (712) kız çocukları oluşturmaktadır (Tablo 2.4, Şekil 2.5). Araştırma sahasında 15-49 yaş grubunun (22.605 kişi) oluşturduğu doğurganlık hızı ‰ 31.5'tir. Buna göre ilçe merkezinde temel doğurganlık hızı Türkiye genelinden (‰ 28.1) daha yüksektir.

Tablo 2.4. Gürsu İlçesi Cinsiyete Göre Doğum ve Ölümler (2015).

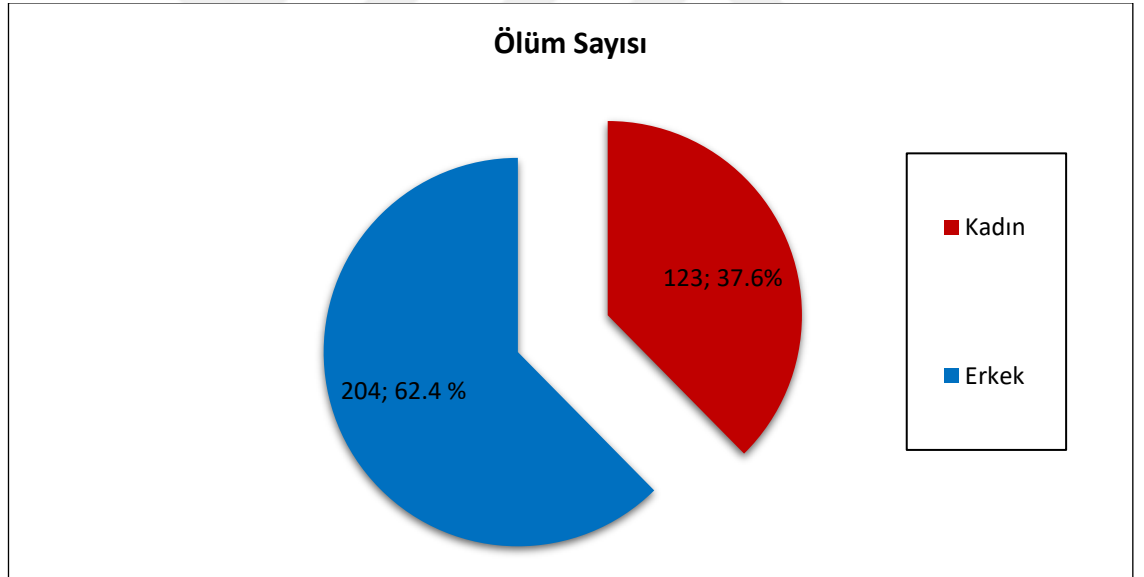
Cinsiyet Durumu	Doğum Sayısı	%	Ölüm Sayısı	%
Kadın	712	48.7	123	37.6
Erkek	749	51.3	204	62.4
Toplam	1.461	100	327	100

Kaynak: İlçe Sağlık Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Şekil 2.5. Gürsu İlçesi Doğum Oranları (2015)

Araştırma sahasında 2015 yılı içerisinde toplam 327 ölüm gerçekleşmiştir. Bunun % 62.4'ünü (204) erkek, % 37.6'ünü (123) de kadın nüfus oluşturmuştur (Tablo 2.4, Şekil 2.6).

Şekil 2.6. Gürsu İlçesi Ölüm oranları (2015)

2.1.4.2. Göçler

Bursa, Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmış önemli bir Osmanlı kentidir. Başkent'in önce Edirne'ye ardından da İstanbul'a nakledilmesine karşın Bursa Anadolu'nun başkenti olarak kalmıştır. Osmanlı döneminde önemli bir eğitim, sağlık ve ticaret merkezi olmuştur. Medreseleri, hanları, şifalı suları, tarım ürünleri ve ana ulaşım

aksları üzerindeki konumu ile Bursa her zaman yaşayan bir kent olmuştur. Bu özelliği her dönemde Anadolu'nun Bursa'ya göç olgusunu canlı tutmuştur (İmar Planı Raporu, 2011: 32).

Cumhuriyet döneminde de Bursa önemli bir merkez olarak gelişmiştir. İpekböcekçiliği, zeytincilik, diğer tarım ürünlerinin bolluğu, İstanbul ve İzmir gibi kentlerin Anadolu'ya açılan kapısı olması Bursa'yı canlı ve yaşayan bir kent olarak tutmuştur. İpekböcekçiliğine bağlı dokumacılığın ve ticaretin varlığı dokuma sanayinin Bursa'da yerleşmesine imkân tanımıştır (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 19).

Gürsu, Bursa Ovası'nın doğu bölümü üzerindeki verimli tarım arazileri üzerinde bir ova köyü niteliğinde kurulmuştur. Topraklarının verimliliği, arazinin bolluğu, tarımsal ürünlerin çeşitliliği Gürsu'yu önemli bir konuma getirmiştir. Bu durum 1950'li yıllardan itibaren sınırlı da olsa göç almasına zemin hazırlamıştır (İmar Planı Raporu, 2011: 32).

Yine 1953-1957 yılları arasında Yugoslavya ve Bulgaristan'dan çok sayıda göçmen geldi. Bu yeni göçmenler için yeni mahalleler kurma gereği duyulmuştu. Bu gelen göçmenler için Gürsu bucağında 1952 yılında 21.000 TL harcanarak 34 ev devlet tarafından yapıldı (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 19).

1970'li yıllara gelindiğinde ülkemiz genelinde sanayileşme hız kazanmıştır. Bursa da bir sanayi kenti olarak öne çıkmaya başlamıştır. Ülkemizin ilk organize sanayi bölgesi Bursa'da kurulmuştur. Geleneksel dokuma sektörünün varlığı, işlemeye müsait tarımsal ürünlerin varlığı, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük yerleşim birimlerine yakınlığı, güçlü ulaşım aksları üzerindeki konumu Bursa'yı sanayi kenti olmaya itmiştir. Bu durum kentin hızlı ve sürekli büyümesine neden olmuştur. Sanayileşen kent Anadolu'dan göç almaya başlar. Kent merkezinin hızla büyümesi ve yayılması sebebiyle kent, yakın çevresindeki kırsal yerleşim birimlerini yutmaya başlamıştır (İmar Planı Raporu, 2011: 31-32).

Ülkemizin başta doğu bölgeleri olmak üzere tarım toprakları sınırlı olan, sosyal alt yapı alanlarından yoksun olan yerleşmelerinden batıya doğru sürekli bir göç olgusu yaşanmıştır. İlk zamanlar yapılan göçler, göçmenlerin kendi yaşam tarzlarını ve kültürlerini yaşatabilmelerine imkân tanınması sebebiyle kırsal nitelikte yerleşmelere olmuştur. Bu bağlamda kent merkezine yakınlığı ve güçlü ulaşım imkânları Gürsu'yu

dışarıdan göç alamaya itmiştir. Ayrıca kan davası, askerlikten kaçmak gibi sosyal sebeplerle yaşadığı yerleşim biriminden ayrılan insanlar ülkemizin batı bölümüne yerleşmişlerdir. Bu göçlerden Gürsu sınırlı da olsa bir pay almıştır (İmar Planı Raporu, 2011: 32).

Arazi fiyatlarının ucuzluğu, arazinin bolluğu, Bursa-Ankara karayolu üzerindeki konumu işlenebilecek tarımsal ürünlerin fazlalığı, denetimin azlığı, kaçak yapılaşmanın imkân dâhilinde olduğu Gürsu sınırları içerisinde Bursa-Ankara karayolu üzerinde Aroma ve Bustaş gibi ilk tarımsal sanayi tesisleri kurulmuştur. Ardından Yıldız Tekstil, Akbaşlar Tekstil ve Edesen Tekstil gibi tekstil fabrikaları Gürsu'da kurulmuştur (İmar Planı Raporu, 2011: 32).

Gürsu'da sanayi tesislerinin kurulması ile birlikte göç alma eğilimi de hız kazanmıştır. Özellikle Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen insanlar Gürsu'ya yerleşmişlerdir. Sosyal bir gerçeklik sebebiyle göçen insanlar aile yakınlarının, akrabalarının ve hemşerilerinin de aynı bölgede yerleşmelerine sebep olmuştur. Bu sebeple göçe dayalı gelişen yerleşim birimlerinde hep belli illerden göçen insanların yoğunlaştığı izlenmiştir.

Gürsu'da ikamet eden toplam yabancı sayısı 82.074 kişidir. İlçe nüfusu 84.880 olduğuna göre nüfusun yaklaşık % 96.7'si gibi yüksek bir oranı başka il veya ilçe nüfusuna kayıtlıdır. İkamet edenlerin en fazla nüfusa kayıtlı oldukları il 11.748 kişi ile Erzurum'dur. Erzurum'u 10.928 kişi ile Artvin ili nüfusuna kayıtlı olan kişiler izlemektedir. Bunların yanı sıra ilçeye Samsun (3.700 kişi), Muş (2.780 kişi), Diyarbakır (2.098 kişi), Trabzon (1.956 kişi), Ağrı (1.403 kişi) ve Van (1.192 kişi) gibi illerden de oldukça fazla göç olmuştur (Tablo 2.5).

Tablo 2.5. Gürsu İlçesinde İkamet Eden Nüfusun Kayıtlı Olduğu İller (2017)

Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	İlçede İkamet Eden Sayısı	Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	İlçede İkamet Eden Sayısı	Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	İlçede İkamet Eden Sayısı
Adana	160	Edirne	61	Malatya	156
Adıyaman	93	Elazığ	384	Manisa	233
Afyonkarahisar	169	Erzincan	218	Mardin	328
Ağrı	1.403	Erzurum	11.748	Mersin	133

Tablo 2.5. (Devamı)

Aksaray	135	Eskişehir	262	Muğla	20
Amasya	294	Gaziantep	107	Muş	2.780
Ankara	528	Giresun	301	Nevşehir	48
Antalya	77	Gümüşhane	202	Niğde	278
Ardahan	955	Hakkari	14	Ordu	985
Artvin	10.928	Hatay	205	Osmaniye	93
Aydın	155	Iğdır	183	Rize	339
Balıkesir	432	Isparta	46	Sakarya	243
Bartın	86	İstanbul	297	Samsun	3.700
Batman	222	İzmir	145	Şanlıurfa	324
Bayburt	225	Kahramanmaraş	93	Siirt	159
Bilecik	431	Karabük	97	Sinop	268
Bingöl	127	Karaman	16	Sivas	487
Bitlis	609	Kars	681	Şırnak	7
Bolu	43	Kastamonu	80	Tekirdağ	31
Burdur	28	Kayseri	140	Tokat	393
Bursa	29.145	Kilis	15	Trabzon	1.956
Çanakkale	202	Kırıkkale	93	Tunceli	328
Çankırı	51	Kırklareli	117	Uşak	24
Çorum	163	Kırşehir	146	Van	1.192
Denizli	61	Kocaeli	110	Yalova	60
Diyarbakır	2.098	Konya	594	Yozgat	383
Düzce	62	Kütahya	1.022	Zonguldak	867
Toplam		82.074			

Kaynak: TÜİK

Gürsu ilçesi nüfusuna kayıtlı olup, başka yerleşmelerde ikamet eden nüfus 2017 yılı itibariyle 26.665 kişidir. Bunların çoğunluğunu Bursa vilayet merkezinde yaşayanlar (23.825) oluşturur. İl dışında ise en fazla yerleşilen yer 1.085 kişi ile İstanbul ilidir. Bunu 222 kişi ile Ankara, 184 kişi ile İzmir, 167 kişi ile Antalya ve 103 kişi ile Kocaeli illeri izlemektedir. Ayrıca ilçeden Muğla (89 kişi), Balıkesir (85 kişi), Yalova (77 kişi), Eskişehir (64 kişi), Çanakkale (64 kişi), Tekirdağ (57 kişi) ve Bilecik (54 kişi) gibi illere de göç edilmiştir (Tablo 2.6).

Tablo 2.6. Gürsu İlçesi Nüfusa Kayıtlı Olup, Dışarıda İkamet Eden Nüfusun İllere Göre Dağılışı (2017)

İkamet Edilen İl	İkamet Eden Sayısı	İkamet Edilen İl	İkamet Eden Sayısı	İkamet Edilen İl	İkamet Eden Sayısı
Adana	11	Edirne	22	Manisa	27
Adıyaman	7	Elazığ	7	Mardin	9
Afyonkarahisar	17	Erzincan	9	Mersin	7
Ağrı	6	Erzurum	20	Muğla	89
Aksaray	1	Eskişehir	64	Muş	3
Amasya	4	Gaziantep	7	Nevşehir	2
Ankara	222	Giresun	17	Niğde	1
Antalya	167	Gümüşhane	7	Ordu	7
Ardahan	1	Hakkari	5	Osmaniye	1
Artvin	25	Hatay	15	Rize	6
Aydın	27	Iğdır	1	Sakarya	33
Balıkesir	85	Isparta	16	Samsun	15
Bartın	5	İstanbul	1.085	Şanlıurfa	9
Batman	2	İzmir	184	Siirt	3
Bayburt	2	Kahramanmaraş	1	Sinop	3
Bilecik	54	Karabük	9	Sivas	4
Bingöl	1	Kars	2	Şırnak	10
Bitlis	1	Kastamonu	1	Tekirdağ	57
Bolu	14	Kayseri	7	Tokat	4
Burdur	3	Kilis	4	Trabzon	10
Bursa	23.825	Kırıkkale	1	Tunceli	9
Çanakkale	64	Kırklareli	11	Uşak	3
Çankırı	3	Kırşehir	4	Van	4
Çorum	2	Kocaeli	103	Yalova	77
Denizli	7	Konya	19	Yozgat	3
Diyarbakır	6	Kütahya	33	Zonguldak	24
Düzce	17	Malatya	2		
Toplam			26.665		

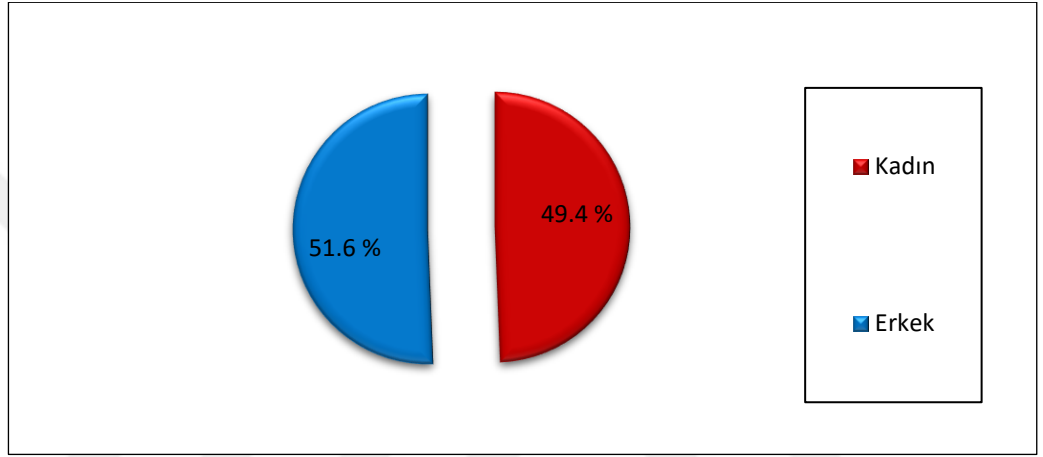
Kaynak: TÜİK

Araştırma sahasında özellikle yaz aylarında tarım alanlarında çalışmak üzere mevsimlik işçi göçleri yaşanmaktadır. Özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında armut, şeftali gibi ürünlerin toplanması sırasında Hatay, Konya, Adana ve Diyarbakır gibi illerden işçi gelmektedir.

2.1.5. Nüfusun Sosyal Nitelikleri

2.1.5.1. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Gürsu ilçesi 2017 yılı ilçe nüfusu toplam 84.880 kişidir. Toplam nüfusun 41.906 kişisi kadın, 42.974 kişisi ise erkektir. Toplam nüfus içinde kadınların oranı % 49.4 iken erkeklerin oranı ise % 50,6'dır. Erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olmakla birlikte kadın ve erkek nüfus oranlarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir (Şekil 2.7).

Şekil 2.7. Gürsu İlçesi Nüfusun Cinsiyet Durumu

Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımını ortaya koyabilmek için belli sayım dönemlerindeki nüfusu, yine belli yaş dilimi aralıklarını esas alarak gruplandırmak gerekir. Bu gruplandırma uluslararası ölçeklere göre 0-14 yaş arası çocuk, 15-64 yaş arası yetişkin ve 65 yaş ve daha yukarısı ise yaşlı nüfus olarak nitelendirilir. Buna geniş aralıklı gruplandırma denir. Nüfusun 0-4, 5-9, 10-14... şeklinde ayrılması ise dar aralıklı gruplandırma olarak adlandırılır (Güner, 2010: 26). 0-14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarı yaş grubu bağımlı nüfus olarak kabul edilirken, 15-64 yaş grubundaki nüfus aktif nüfus olarak ayrılmaktadır.

Bu açıklamalar ışığında ilçenin yaş gruplarına göre nüfusu incelendiğinde, 0-14 yaş grubunu oluşturan çocuk nüfusun (22.255 kişi) toplam nüfus içinde oranı % 26.2, iken, 15-64 yaş arası aktif (faal) nüfus (57.837kişi) ise % 68.1'lik bir paya sahiptir. Yaşlı nüfus olarak değerlendirilen 65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfusa oranı ise (4.788 kişi) % 5.7'lik paya sahiptir (Tablo 2.7).

Tablo 2.7. Gürsu İlçesinde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş ve Cinsiyet Yapısı (2017)

Yaş Grubu	Kadın	Erkek	Toplam	Yüzdesi
0-14	10.794	11.461	22.255	26.2
15-64	28.448	29.389	57.837	68.1
65+	2.664	2.124	4.788	5.7
Toplam	41.906	42.974	84.880	100

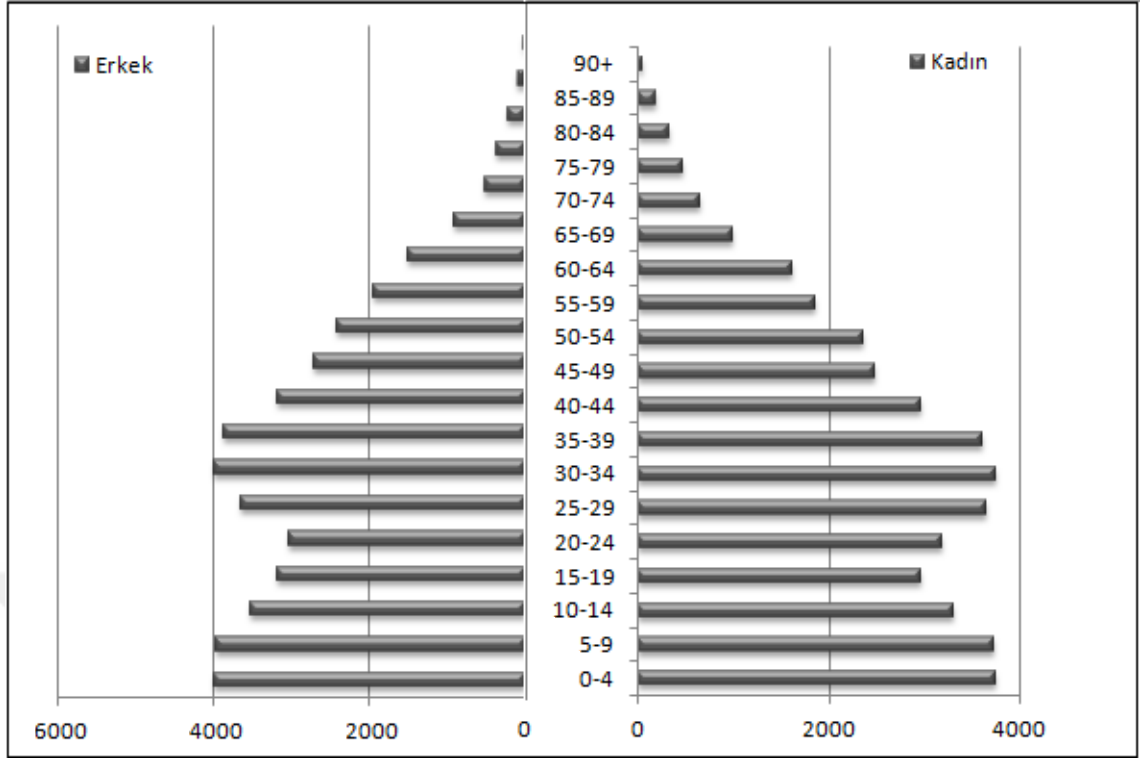
Kaynak: TÜİK

İlçede nüfusun dar aralıklı gruplandırılması incelendiğinde en fazla nüfusun 7.558 kişi ile 30-34 yaş grubunda toplandığı görülmektedir. Bunlar toplam nüfusun % 8.9'unu oluşturmaktadır. İkinci sırada 7.371 kişi ile 0-4 yaş gurubu toplam nüfusun % 8.7'sine karşılık gelmektedir. Bu grup aynı zamanda 0-14 yaş aralığındaki en fazla paya sahiptir. Bu durum ilçede doğum oranlarının geçmiş yıllara göre giderek arttığını kanıtlamaktadır (Tablo 2.8, Şekil 2.8).

Tablo 2.8. Gürsu İlçesinde Nüfusun Dar Aralıklı Yaş ve Cinsiyet Yapısı (2017)

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	Yüzdesi
0-4	3.758	3.994	7.371	8.7
5-9	3.723	3.962	7.212	8.5
10-14	3.313	3.505	6.281	7.4
15-19	2.973	3.175	6.173	7.3
20-24	3.188	3.015	6.054	7.1
25-29	3.643	3.641	7.088	8.4
30-34	3.747	3.977	7.558	8.9
35-39	3.604	3.862	6.509	7.7
40-44	2.963	3.176	5.769	6.8
45-49	2.487	2.704	4.493	5.3
50-54	2.368	2.400	4.703	5.5
55-59	1.854	1.941	3.280	3.9
60-64	1.621	1.498	2.654	3.1
65-69	995	906	1.665	2.0
70-74	643	511	1.104	1.3
75-79	470	375	795	0.9
80-84	319	226	523	0.6
85-89	187	80	225	0.3
90+	50	26	83	0.1
Toplam	41.906	42.974	84.880	100.0

Kaynak: TÜİK

Şekil 2.8. Gürsu İlçesi Nüfus Piramidi

Gürsu ilçesinin nüfus piramidi incelendiğinde 0-4 yaş grubundaki nüfusun önceki dönemlere göre yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma sahasında dikkat çeken bir diğer özellik ise 20-24 yıl öncesinden günümüze doğru doğum oranlarında sürekli bir yükselişin olmasıdır. Son yıllarda ülkemizde uygulanan nüfus artış hızının arttırılmasına yönelik uygulama ilçe nüfusunun dağılımında kendini hissettirmektedir. İlçe nüfus piramidinde 20-24 yaş grubunda belirgin bir daralma olduğu görülmektedir. Geçmiş dönemde uygulanan aile planlaması bu durum üzerinde etkili olmuştur. Nüfus piramidinde 0-19 yaş grubunda erkek nüfus fazla iken, 20-29 yaş grubunda kadın nüfus daha fazladır. 30-59 yaş grubunda erkek nüfus oranının arttığı, kadın nüfus oranının azaldığı dikkati çeker. Bunun sebebi ilçede iş imkânlarının fazla olmasından dolayı dışarıdan erkek nüfus çekmesidir. Kadın nüfus oranının 60 yaş ve üzeri nüfusta erkek nüfusa oranla daha fazla olduğu görülür. Bu durumun nedeni ise ülkemizde kadınların erkeklere oranla ortalama yaşam süresinin yüksek olmasıdır.

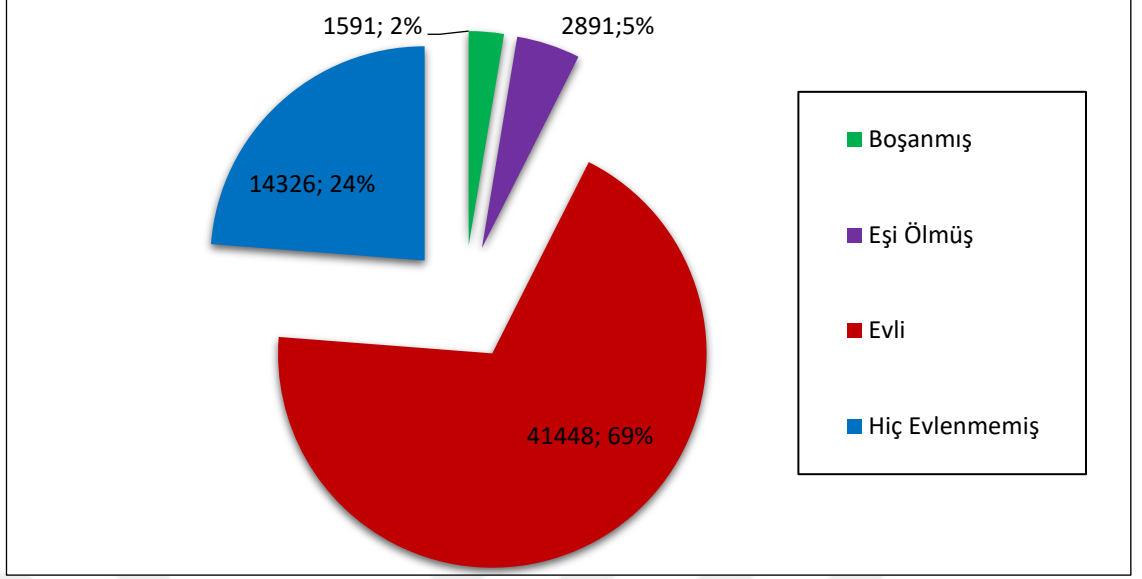
Gürsu'da medeni durum, yaş ve cinsiyet yapısı incelendiğinde 15-19 yaş aralığındaki evli erkek sayısı 8 iken aynı yaş grubundaki evli kadın sayısı ise 170'tir. Bunun neden kızların erken yaşta evlendirilmesidir. Hiç evlenmeyenlerin oranı 15-44 ve

70-74 yaş aralığında erkeklerde fazla iken 50-69 ve 75+ yaş gurubunda kadınlarda fazladır. Gürsu ilçesinde boşanma oranlarında her yaş grubunda kadınlardaki boşanma oranı erkeklerden fazladır. İlçede eşi ölmüş kişilerin oranına bakıldığında yine tüm yaş grupları içerisinde kadınların oranının fazla olduğu gözlemlenmektedir (Tablo 2.9, Şekil 2.9).

Tablo 2.9. Gürsu İlçesi Nüfusunun Medeni Durumu (2017)

Yaş Grubu	Boşanmış		Eşi Ölmüş		Evli		Hiç Evlenmemiş	
	E	K	E	K	E	K	E	K
15-19	--	3	--	--	8	170	3.095	2.658
20-24	7	33	--	3	330	1.306	2.474	1.640
25-29	41	88	2	9	1.774	2.627	1.586	705
30-34	94	140	1	17	2.992	3.194	699	255
35-39	113	165	2	38	3.311	3.105	309	216
40-44	120	141	2	69	2.812	2.568	163	119
45-49	91	101	7	115	2.456	2.126	71	75
50-54	75	88	20	220	2.190	1.948	44	70
55-59	52	61	32	271	1.774	1.435	25	43
60-64	40	50	33	383	1.388	1.131	12	25
65-69	12	27	48	369	826	572	10	11
70-74	13	15	56	340	430	278	9	5
75-79	5	7	80	302	274	150	--	3
80-84	1	4	73	258	146	51	--	2
85-89	--	2	37	41	32	34	--	1
90+	--	2	18	45	7	3	1	--
Toplam	664	927	411	2.480	20.750	20.698	8.498	5.828

Kaynak: TÜİK

Şekil 2.9. Gürsu İlçesi Nüfusunun Medeni Durumu (2017)

Araştırma sahasında evli olanların toplam sayısı 41.448 kişi olup bu rakam içerisindeki 20.750 (% 50.1) erkekler, 20.698 (% 49.9) kadın olduğu görülmektedir. Hiç evlenmeyen toplam insan sayısı 14.326 kişi olup bunların 8.498 (% 59.3) kişisi erkeklerden, 5.828 (% 40.7) kişisi kadınlardan oluşmaktadır. Boşanma sayısı 1.591 iken boşananların 664 (% 41.7) kişisi erkeklerden, 927 (% 58.3) kişisi kadınlardan oluşmaktadır. Eşi ölenlerin sayısı ise 2.891 kişi iken bunların 411'i (% 14.2) erkeklerden, 2.480'i (% 85.8) kadınlardan oluşmaktadır (Tablo 2.9, Şekil 2.9).

2.1.5.2. Nüfusun Eğitim ve Kültürel Durumu

Gürsu'da her dönem eğitim ve öğretime önem verilmiştir. Nitekim Gürsu'da ilk okul, 1923 yılında ikincisi ise 1937 yılında hizmete açılmıştır. Bunlardan ilki Millet Mektebi adıyla öğrenime başlanmış ve 1931'de Gürsu'nun yanı sıra civar köylerden gelen öğrencilerinin okutulduğu yatılı okul (Büyük Susıgırlık Mektebi) haline getirilmiştir. Okula, 1980 yılında Atatürk İlkokulu adı verilmiştir. Gürsu'daki ikinci okul ise 1937 yılında İsabey Yüksel Bodur İlkokulu adıyla hizmete açılmıştır. Daha sonra artan nüfusa bağlı olarak okul sayısı da artmıştır (Tablo 2.10).

Tablo 2.10. Gürsu İlçe Merkezinde Açılan Okullar, Yılları ve Bulunduğu Mahalleler

Okullar	Kuruluş Yılı	Mahalle
Gürsu Anaokulu	2001	Kurtuluş
Selcen Hatun Anaokulu	2009	Zafer
Ali Firdevs Lizor İlkokulu	2011	Zafer
Atatürk İlkokulu	1923	İstiklal
Hacı Huriye Tinç İlkokulu	1991	Yenidoğan
İsabey Yüksel Bodur İlkokulu	1937	Yenidoğan
Mehmet Akif Ersoy İlkokulu	1965	İstiklal
Özel Asiye Coşkun İlkokulu	2002	İstiklal
Hacı Huriye Tinç Ortaokulu		Yenidoğan
Hamdi Çalış Ortaokulu	1991	Zafer
İsabey Yüksel Bodur Ortaokulu	2013	Yenidoğan
Zafer Ortaokulu	2004	Zafer
80. Yıl Cumhuriyet Ortaokulu	2003	Kurtuluş
Özel Asiye Coşkun Ortaokulu	2002	İstiklal
Özel Ekol Ortaokulu	2010	Zafer
Bursa İMKB Gürsu Anadolu Lisesi	2005	Yenidoğan
Latif Dörtçelik Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	2006	Yenidoğan
Lokman Hekim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	2001	Kurtuluş
Özel Asiye Coşkun Anadolu Lisesi	2009	İstiklal
Özel Asiye Coşkun Fen Lisesi	2004	İstiklal
Ticaret ve Sanayi Odası Gürsu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	2003	Kurtuluş
Yıldız Anadolu Lisesi	1992	İstiklal
Zuhal (Dörtçelik) Şenipek Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	2006	Yenidoğan

Kaynak: Gürsu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü.

İlçe merkezinde bugün itibariyle 2 Anaokulu, 6 İlkokul, 7 Ortaokul, 3 Anadolu Lisesi, 4 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 1 Fen Lisesi, 1 Halk Eğitim Merkezi ve 1 Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) bulunmaktadır (Fotoğraf 2.1). Bunlara kırsal mahalle yerleşmelerinin her birindeki ilkokullarda ilave edildiğinde sayının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Gürsu'da okul öncesi eğitim amacıyla 2001 yılında Kurtuluş Mahallesi'nde Gürsu Anaokulu ve 2009 yılında Zafer Mahallesi'nde açılan Selcen Hatun Anaokulu bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak şehirde Zafer Mahallesi, Zafer Caddesi üzerinde bir de halk kütüphanesi mevcuttur.

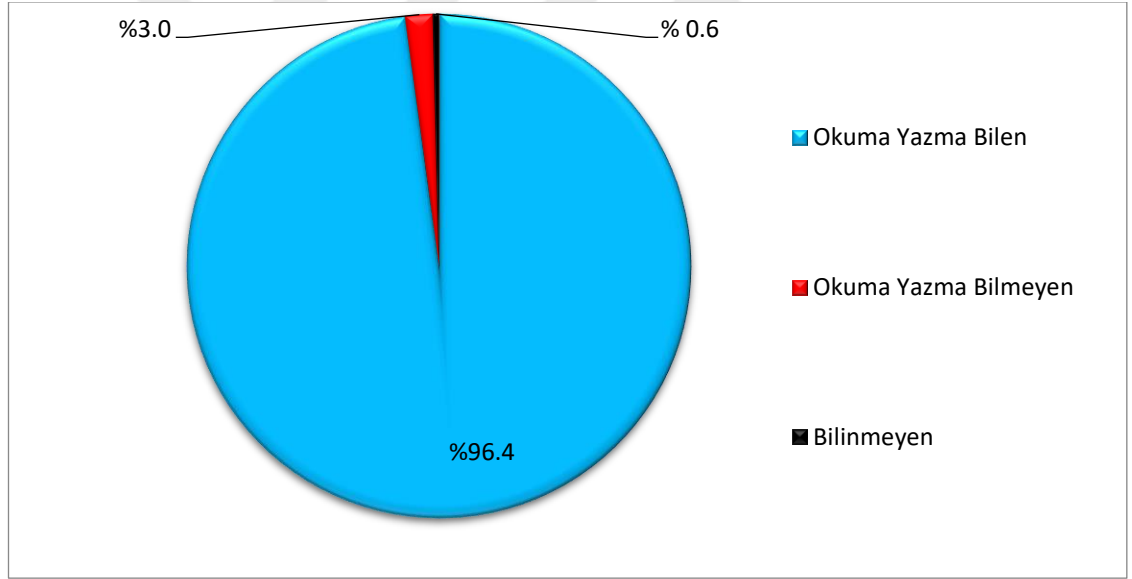

Fotoğraf 2.1. Gürsu'daki Okullar ve Kütüphaneden Görüntüler

Okulların yanı sıra eğitimin en önemli göstergesi okur- yazarlık oranlarıdır. Bu bağlamda TÜİK verilerine göre ilçede okur-yazarlık oranı oldukça yüksektir. Nitekim 2016 yılı itibariyle ilçe sınırları içerisinde yaşayan 6 yaş ve üstü nüfusun (70.478) 67.943'ü okuma yazma bilmektedir. Okuma-yazma bilmeyenler ise 2.102 kişidir. Okuma-yazma bilenlerin %51.6'sı (35.044) erkek, % 48.4'ü (32.899) kadınlardan oluşmaktadır. Okur-yazar olmayanların ise % 13.3'ü (280) erkek, %86.7'si (1.822) kadındır. İnceleme alanında okuma-yazma bilen nüfusta erkeklerin kadınlara oranla fazla olduğu, okur-yazar olmayan nüfusta ise kadın nüfus oranının fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun temelinde geçmiş dönemlerde kız çocuklarının okula gönderilme oranlarının düşük olması yatmaktadır. Gürsu ilçesinde okuma-yazma oranı % 96.4'dür. Cinsiyet bazında okuma-yazma oranı incelendiğinde erkeklerde okuma yazma oranı % 98.7 iken, kadınlarda bu oran % 94.1'dir (Tablo 2.11, Şekil 2.10). Bu oranı yükseltmek için Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü bünyesinde her yıl düzenli olarak okuma yazma kursları açılmaktadır.

Tablo 2.11. Gürsu İlçesinde 2016 Yılında Cinsiyete Göre Okuma Yazma Durumu (6+ yaş)

Yaş Grubu	Erkek			Toplam	Kadın			Toplam
	Okuma Yazma Bilen	Okuma Yazma Bilmeyen	Bilinmeyen		Okuma Yazma Bilen	Okuma Yazma Bilmeyen	Bilinmeyen	
6-13	5.525	7	1	5.533	5.285	7	--	5.292
14-17	2.549	--	3	2.552	2.419	1	8	2.428
18-21	2.060	--	10	2.070	2.102	4	7	2.113
22-24	1.884	5	10	1.899	1.836	18	22	1.876
25-29	3.312	11	38	3.361	3.281	47	71	3.399
30-34	3.635	15	48	3.698	3.486	44	37	3.567
35-39	3.616	14	10	3.640	3.267	42	8	3.317
40-44	2.951	8	10	2.969	2.765	56	14	2.835
45-49	2.306	9	20	2.335	2.077	66	13	2.156
50-54	2.381	13	12	2.406	2.202	157	20	2.379
55-59	1.645	21	7	1.673	1.404	172	16	1.592
60-64	1.369	29	11	1.409	1.239	256	10	1.505
65+	1.811	138	16	1.965	1.536	952	21	2.509
Toplam	35.044	280	196	35.510	32.899	1.822	247	34.968

Kaynak: TÜİK.**Şekil 2.10.** Gürsu İlçesi Nüfusun Okuma-Yazma Durumu (2016)

Altı yaş üstü nüfusun bitirilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde 67.943 kişinin 35.044 (%51.6)'ının erkeklerden 32.899 (48.4)'unun ise kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Okul çağı nüfusunun 67.943 (% 96.4)'ü okuma yazma bilirken, okuma yazma bilmeyen kişi sayısı 2.102 (% 3.0) kişidir. Herhangi bir okulu bitirenlerin sayısı 60.380, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen sayısı 7.563 kişidir (Tablo 2.12).

Tablo 2.12. Gürsu İlçesinde 2016 Yılı Cinsiyete Göre Bitirilen Eğitim Düzeyi (6+ yaş)

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
Okuma-Yazma Bilmeyen	280	13.3	1822	86.7	2.102
Okuma-Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	3.249	43.0	4.314	57.0	7.563
İlkokul Mezunu	8.236	42.1	11.329	57.9	19.565
İlköğretim Mezunu	5.723	53.1	5.051	46.9	10.774
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokul Mezunu	5.231	55.4	4.205	44.6	9.436
Lise veya Dengi Meslek Okulu Mezunu	8.274	60.6	5.387	39.4	13.661
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	3.355	57.2	2.514	42.8	5.869
Yüksek Lisans Mezunu	117	57.6	86	42.4	203
Doktora Mezunu	9	34.6	17	65.4	26
Bilinmeyen	196	44.2	247	55.8	443
Toplam	35.044	51.6	32.899	48.4	67.943

Kaynak: TÜİK

İlçe merkezinde ilkokul mezunları sayısı 19.565 kişi, ilköğretim mezunu sayısı 10.774 kişi, ortaokul veya dengi meslek ortaokul mezunu sayısı 9.436 kişidir. Lise veya dengi meslek okul mezun sayısı 13.661 kişi, mezun olanların 8.274'ü (% 60.6) erkek, 5.387'si (% 39.4) kadınlardan oluşmaktadır. Yüksekokul veya fakülte mezunu sayısı 5.869 kişi iken, 3.355'i (% 57.2) erkekler, 2.514'ü (% 42.8) kadınlardan oluşturmaktadır. Yüksek lisans mezunu 203 kişinin 117'si (% 57.6) erkeklerden oluşurken 86'sı (% 42.4) kadınlardan oluşmaktadır. Doktora mezunu 26 kişinin 9'u (% 34.6) erkek 17'si (% 65.4) kadınlardan oluşmaktadır. Bilinmeyen 443 kişinin ise 196'sını (% 44.2) erkekler, 247'sini (% 55.8) kadınlar oluşturmaktadır (Tablo 2.12).

2.1.5.3. Nüfusun Ekonomik Nitelikleri

Bursa Ovası'nın doğu bölümündeki verimli tarım arazileri üzerine kurulmuş olan Gürsu'nun ekonomik yapısı öncelikle meyvecilik ve sebzeçiliğe dayanmaktadır. Günümüzde halen ilçede başta armut olmak üzere çeşitli meyve ve sebzelerin ihracatı yapılarak ülke ekonomisine katkı sağlanmaktadır. İlçe ekonomisi uzun yıllar tarıma dayalı kalmıştır. İlçe halkının % 10'u geçimini tarımsal faaliyetlerle temin etmektedir.

Ülkemizde ve Bursa ilinde sanayileşme hareketleri 1980'li yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Gürsu İlçesi'nde ilk başlarda tarımsal sanayi ile başlayan sanayileşme süreci tekstil sektörünün de eklenmesiyle bölgede kendine geniş bir yer edinmiştir. Günümüzde ilçede Organize Sanayi Bölgesi (Uludağ Organize Sanayi Bölgesi) ve

Küçük Sanayi Sitesi bulunmaktadır. Uludağ Organize Sanayi Bölgesi'nde 71 adet büyük ve Küçük Sanayi Sitesi'nde 123 adet firma olmak üzere toplam 194 adet sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Sektörel olarak meyve suyu, meyve depolama ve nakliye, kumaş ve boya, nakış ipliği, tül perde, oto yedek parça, kauçuk, lastik, çanta kaporta, asfalt çakılı üretimi gibi alanlarda imalat yapan sanayi kuruluşları mevcuttur. Toplam çalışan sayısı 6000'in üzerindedir (Gürsu Strateji Planı, 2015: 3). Ayrıca şehrin güneydoğusunda konumlanmış olan Kestel Organize Sanayi Bölgesi (KOSAB)'nin bulunması ekonomik yapının sanayi ağırlıklı olmasını sağlamıştır.

İlçede tarım ve sanayinin yanı sıra hizmet sektörü de gelişmiştir. Araştırma sahasında halkın bir kısmı ise geçimini kamu kurumlarında çalışarak sağlamaktadır. Bunun yanında doğu illerinden gelen vatandaşların çoğunluğu sanayinin yanı sıra tarım ve inşaat sektöründe iş imkânı bulmuşlardır.

2.2. YERLEŞME

2.2.1. Genel Bakış

Yerleşme, insanlar arasında birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir yaşam düzeni olgusunun sonucudur. Gerçekten, insan topluluklarının yeryüzünde sosyal bir varlık haline gelmesi ancak konutların ortaya çıkması ile başlamış ve bu konutların yan yana gelmesinden oluşan yerleşme (iskân) ile mümkün olmuştur. Yerleşme olgusu, zamanla kültürlerin ve uygarlıkların temelini oluşturmuştur. Bu nedenle, yerleşme konusu ele alınırken geçmişten gelen boyutuna üstün bir yer vermek gerekir (Koçman, 1997: 3).

Barınmak, ya da belirli bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir saha üzerinde inşa edilmiş, bir veya birden fazla sayıda meskenden oluşan kümeye “*yerleşme*” denir. Sürekli veya dönemlik olarak insanın içerisinde barındığı veya değişik şekillerde faaliyette bulunduğu bir konut bile yerleşme olarak bilinmektedir. Bir yerleşme kümesi, *yerleşim alanı* ile bu saha üzerinde insanlar tarafından değişik amaçlara yönelik inşa edilmiş meskenlerden oluşmaktadır. Yerleşim alanının coğrafi özellikleri, konutların saha üzerindeki dağılışı düzenine, konut tiplerine ve ortaya çıkan yerleşmenin fonksiyonel özelliklerine etki etmektedir (Özçağlar, 1997: 1-2).

Yerleşme; çok çeşitli şekillerde görülür. Göçebe çobanların çadır toplulukları, yarı göçebe çiftçi çobanların senenin yalnız bir kısmında oturdukları; kışlık, yazlık, güzlük, yayla, vs. gibi geçici yerleşmeleri ile sedanter (sürekli) oturdukları münferit ev, münferit çiftlik, mahalle, köy, kasaba ve nihayet şehir, yerleşme şekillerinin başlıcalarıdır (Tanoğlu, 1969: 247).

Araştırma sahasında bu yerleşme şekillerinin idari açıdan kırsal mahalle, coğrafi bakımdan köy ve şehir yerleşmesi bulunmaktadır.

Yerleşme şekilleri ve dağılışı doğa, beşerî ve ekonomik faktörler kadar tarihî faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. Çünkü yerleşme coğrafyası ile ilgili araştırmalarda esas hedefi bugünkü durumun belirlenmesi oluştursa da, nüfus ve yerleşmenin dağılışı ile şekillenmesinde tarihî faktörlerin de çok önemli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, yerleşmenin tarihsel evrimine önemli derecede yer ayrılması ve sorunların aynı zamanda tarihsel coğrafya perspektifi içinde incelenmesi gerekir (Sözer, 1983: 1-13; Zaman, 2004: 164). Bu bağlamda konu ile ilgili kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla, yerleşmenin tarihi gelişiminin ortaya konulması yararlı olacaktır.

2.2.2. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi

Gürsu, yerleşim olarak Bursa şehrine sadece 12 km uzaklıkta olması nedeniyle coğrafi ve stratejik özelliği itibarıyla her çağda Bursa'nın tarihi ve idari etkisi altında kalmıştır. İlçenin tarihi incelendiğinde Eti, Frigya, Britanya, Roma ve Bizans uygarlıklarının izleri görülmektedir. 1310 yılında sultanların manda yani susıgırları burada bakıldığı için Susıgırlık adıyla bucak merkezi olarak kurulmuştur. Yan yana iki Susıgırlık köyü olduğundan büyüğü yani Gürsu Kebir Susıgırlık (Büyük Susıgırlık) olarak ta anılmaktaydı. Diğer susıgırlık Vakıf Susıgırlık olarak anılmıştır ki, bugünkü Vakıfköy'dür. Bu dönemde toprağa bağlı yerleşik hayat süren *Manav* adı verilen yerli halkın ürettiği tütün ve alkollü içki kaçakçılığının önlenmesi amacıyla jandarma karakolu kurularak yerleşime açılmıştır. Daha önceki tarihi hakkında yazılı belgeler bulunmamakla birlikte çok eski bir yerleşim yeri olduğu düşünülmektedir. Gürsu Yıldırım Beyazıt'ın Bursa'daki imaretinin Vakıf köyü idi. XV. ve XVI. yüzyıl tahrir (sayım) defterlerinde Kestel'e bağlı olarak gösterilmektedir. Tahrir defterlerinden (981 H (1572/73) anlaşıldığına göre, nüfusun büyük çoğunluğu Hristiyan Osmanlı

uyruklarından oluşmakta idi. 1530 yılında 31 hane Hristiyan yaşarken, 1587 yılında 12 Hristiyan haneye karşın 16 Müslüman hane yaşamaktaydı. Ancak Cumhuriyet öncesinde oldukça büyük olan köyde yaşayanların büyük bölümü Rum idi. Yine bu tahrir defterinde 10 çift susıgırı bakıldığı; ayrıca tahıl ürününden 185 kile (yaklaşık 25 kg civarında tahıl ölçmede kullanılan eski bir ölçek) ve reayadan “cizye” alınmakta olduğu belirtilmektedir. Daha sonra 1081 H (1670/71) tarihli bir fermanla, Susurluk’un da bağlı olduğu Kestel, Kazıklı ve Adaköy padişah hasları arasından çıkarılarak Şeyh Mehmet Vani Efendi’ye mülk olarak verilmiştir. Ancak, 1912 yılına gelindiğinde Kestel’in sahibi Vani Mehmet Bey’in vakıf köyü olduğu anlaşıyor. 1926 yılında bucak merkezi bir ara Kestel’e alınmış, 1937 yılında tekrar Gürsu’ya geçmiştir. 1 Mart 1930 yılında Susıgırlık Belediyesi adıyla belediye teşkilatı kurulmuştur. Balıkesir’e bağlı Susurluk ile isim benzerliği yüzünden ismi tekrar Kebir Susurluk olarak değiştirilmiştir. 1931 yılında zamanın Bursa valisi Şefik Dinler Kebir Susurluk’u ziyarete geldiğinde kendisine, Bursa ve çevresinde çok sayıda Susurluk adlı yerleşim yeri olduğu için isminin değiştirilmesi teklif edilmiştir. Cumhuriyet döneminde 1930’ların sonlarına değin Kebir Susıgırlık adıyla anılan ilçe merkezinin adı sunulan teklifler arasında ilkokul öğretmenlerinden Muazzez Hanım’ın çok sulak yer olmasına dayanarak yaptığı önerinin Vali Şefik Dinler tarafından benimsenmesi üzerine GÜRSU olarak değiştirilmesi kararlaştırılmıştır (Gürsu Strateji Planı, 2015: 35)³.

Gürsu bölgesi, geçirdiği tarihi olaylar içinde Bizans döneminde Kestel tekfurunun yönetimindeydi. Kestel tekfuru 1303 yılındaki Tekfurlar Savaşı’nda Osmanlılara yenildi. Bu savaş sonunda Kestel ve civarı Osmanlı yönetimine geçti. Gürsu bölgesi, Bursa fethinden önce Türkler tarafından iskâna uğradı. Özellikle göçebeler Dışkaya-Ericek bölgesinde obalarını kurdu. Gürsu (Susıgırlık), Kazıklı ve Adaköy I. Murat ve Yıldırım Bayezid tarafından, Rumeli’nde fethedilen bölgelerdeki Hristiyanların sürülmesiyle kurulmuştu. Bu köylerdeki Rumlar, Yerli Rum olmayıp Avrupa’dan çok farklı milletlerden oluşan ganimetle elde edilen bir tür kölelerdi. İlk zamanlar köle statüsünde olan bu Hristiyanlar ellici (yarıcı) sistemle varlıklarını sürdürdü. Bu köylülerin başlıca görevleri, Saray’ın ihtiyacı olan manda sütü ve ondan yapılmış peynir vb. ürünleri üretmekti. Bu nedenle Gürsu, Adaköy ve Kazıklı köyleri, Saray’a ait olan

³ Yerleşme tarihi ile ilgili Gürsu Belediyesi tarafından tarihçilere hazırlatılan yerleşme tarihi kısmında yazar adı belirtilmediği için bu eserden yapılan alıntılar bu şekilde verilmiştir.

mandalara bakardı. Bölge o tarihlerde tamamıyla bataklık olduğu için başka da bir işin yapılmasına imkân vermiyordu (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 19).

15. ve 16. Yüzyıl (tahrir) sayım defterlerinde Gürsu, Kestel Ürünü'ye bağlı olarak gösterilmektedir. Hicri 981 (M.1573) tarihli tahrir defterinden anlaşıldığına göre, nüfusunun büyük çoğunluğu Hristiyan Osmanlı uyruğundan oluşmaktaydı. Bu deftere göre Gürsu'da 10 çift Susığırı bakıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca tahıl ürününden 185 kile vergi ve Hristiyanlardan "cizye" alınmakta olduğu belirtilmektedir. Susığırılık köyünde Sultan I. Murat'ın susığırılarını (mandalarını) tutanlar, her sığırılık inek başına 1487 sayımında 100 akçelik vergisini kolaylıkla ödeyebilmekteyken, 1521 sayımında bu haracın 70 akçeye indirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştı. 1573 yılı sayımında ise köyün tamamen boşaltıldığı kayıtlıdır. Kazıklı ve Ada köyleri, Sultan I. Murat tarafından kurulmuşken Gürsu (Susığırılık) köyü Yıldırım Bayezid tarafından kurulmuştu. Bu üç köy de, Saray'a ait susığırılar yani mandalarını beslemekle görevliydi. Sultanların "has mülkü" arasında yer alan ismiyle müsemma "Susığırılık" köyü, sultanların susığırılara (manda) bakmakla yükümlü olup, fakirleşen ve vergilerini ödeyemeyen İnegöl'deki Susığırılık köyünün köylüleri, Padişah'ın emriyle Bursa Ovası'nda bulunan Gürsu'ya (Susığırılık'a) taşınmıştı (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 19).

Gürsu'dan elde edilen gelirlerin vakfedildiği Yıldırım Medresesi, Yıldırım Camii'nin kuzeybatısında yer almaktadır. 20 öğrenci odası ve büyük bir dershaneden oluşan medresenin en önemli özelliği önü kapalı ilk Osmanlı medresesi oluşuydu. Medrese çeşitli zamanlarda tamir görmüş ve son olarak 1951 yılında Sağlık Bakanlığı ve Verem Savaş Derneği tarafından restore edilerek Verem Dispanseri olarak kullanılmaya başlandı (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 20).

Cumhuriyet öncesinde Gürsu'da (Fotoğraf, 2.2) yaşayanların dörtte biri Rum'du. Orta Cami ve çevresi Rum Mahallesi olup bu cami de eskiden bir kiliseydi. Kandes'e göre kilisenin adı Panagia idi ve bir de Rumlara ait hamam bulunmaktaydı. 1880'li yıllarda bazı Kafkas göçmenleri Gürsu'da yerleştirilmişti. Kurtuluş Savaşı sonrasında da, kasabadaki Rumların göçmesi sonucunda, yerlerine Yunanistan'ın Langaza, Kılıkış, Karacaova, Fiştan ve Serez bölgesinden gelen göçmenler iskân edildi (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 20).

Kurtuluş Savaşı'ndan önce Türkler, Aşağı Mahalle'de yaşamaktaydı. Bugün halen yerliler bu mahallede yaşamaktadır. Batum'dan gelen 93 göçmenleri de bu mahallede iskân edilmişti. Daha sonra da Bulgaristan ve Eski Yugoslavya'dan gelen bir kısım göçmenler de kasabaya yerleştirilmişti (Kaplıanoğlu ve Hızlı, 2013: 21).

Bursa pazarlarından (1925) en işlekleri Bursa'da pazartesi ve perşembe günleriydi. Çevredeki pazarlardan en ünlüleri ise İnegöl'de perşembe, Gemlik'te salı, Gürsu'da cumartesi pazarıydı. Gürsu pazarı, köyün ortasındaki büyük meydanda kurulmaktaydı. Her hafta civardaki 30- 40 köy halkı da bu pazara gelirdi (Kaplıanoğlu ve Hızlı, 2013: 21).

Fotoğraf 2.2. Gürsu'dan eski bir görünüm (Kaynak: Gürsu Kaymakamlığı)

Gürsu kasabasında 1955 yılında üç mahalle ve 44 köy vardı. Bu tarihte Gürsu, Kazancı ve Dimboz'da üç jandarma karakolu bulunuyordu. Bu karakollar daha çok yerli halkın ürettiği tütün ve alkollü içki kaçakçılığını önlemek üzere faaliyet göstermek üzereydi. 1954 tarihli bir arşiv belgesinde, Bursa'ya bağlı Seymen köyü, 1965 yılında da Ericek köyü Gürsu'ya bağlandı. Bu tarihte Gürsu'ya bağlı 46 köy olup adları alfabetik olarak şöyle sıralanıyordu: Adaköy, Ağaköy, Ağlaşan, Aksu, Alaçam, Babasultan, Barakfakih, Burhaniye, Canbazlar, Çataltepe, Derekızık, Dışkaya, Dudaklı, Erdoğan, Ericek, Gölbaşı, Gölcük, Gözede, Hamamlıkızık, Hasanköy, İğdir, İsabey, Karahıdır, Kayacık, Kazıklı, Kestel, Kozluören, Kumlukalanı, Lütfiye, Narlıdere,

Nüzhetiye, Orhaniye, Osmaniye, Saitabat, Sayfiye, Serme, Seymen, Soğuksu, Şevketiye, Şükraniye, Turanköy, Ümitalanı, Yağmurlu (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 21).

Gürsu, 1990 yılına kadar Yıldırım ilçesine bağlı büyük bir bucak merkezi olarak varlığını sürdürdü. İlçe statüsü kazanması ise 10 Mayıs 1990 (3644 sayılı kanunla) tarihinde oldu ve böylece de Gürsu aynı zamanda ilçenin yönetim merkezi vasfı kazandı (Fotoğraf 2.3). Aynı tarihte Kestel'in de ilçe statüsü için kazanmasıyla Gürsu'nun köy sayısı ve sınırları daraldı. Nitekim bu tarihte Gürsu, şehri oluşturan 4 mahalle (Zafer, İstiklâl, Kurtuluş ve Yenidoğan) ve 10 köyden oluşturulmuştur. Ekim 1991'de ilçenin kuruluş işlemleri tamamlanarak, gerekli kamu kurum kuruluşlarının açılışları yapıldı (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 21). 10 Temmuz 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı kanunla ilçe merkezinde bulunan 4 mahallenin yanı sıra köy statüsünden alınıp mahalle statüsü verilen Ağaköy, Adaköy, Hasanköy, Kumlukalan köyleri ile birlikte mahalle sayısı 8'e yükseldi. Köy sayısı ise 10'dan 6'ya düştü. Gürsu'nun 6 köyünden 4'ü (Canbazlar, İğdir, Karahıdır ve Kazıklı) ova köyü, Dışkaya ve Ericcek ise Orman içi köyü statüsündedir (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 22). 2012 yılında çıkarılan Büyükşehir Belediye Yasası'na göre ise Gürsu'da yer alan bütün köyler mahalle olarak tanımlanmıştır⁴. Bugün Gürsu'nun mahalleleri şunlardır: İstiklâl, Kurtuluş, Yenidoğan, Zafer, Adaköy, Ağaköy, Hasanköy, Kumlukalan, Canbazlar, Dışkaya, Ericcek, İğdir, Karahıdır, Kazıklı'dır.

⁴ Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin hizmet sınırları ile ilgili en son düzenleme 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı yasa ile yapılmıştır. 2012 yılında kabul edilen ve Büyükşehir Belediyesi statüsünü yeniden düzenleyen 6360 sayılı kanun ile mevcuttaki 16 Büyükşehir Belediyesi'ne 14 yeni Büyükşehir Belediyesi daha eklenerek büyük şehir belediyelerinin sayısı 30'a çıkarılmıştır. Bu yasal düzenlemeyle ayrıca büyükşehirlerin hizmet sınırı tüm il sınırı olarak belirlenmiştir. Bu illerde bulunan beldelerin belediyeleri kapatılmış ve köy tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda Gürsu ilçesi de Büyükşehir Belediyesi kapsamına girmiş ve tüm köyler idari bakımdan mahalle statüsü kazanmıştır. Coğrafi anlamda ise bu kırsal yerleşmeler köy özelliğini sürdürmektedir.

Fotoğraf 2.3. Gürsu İlçe Merkezi'nden (Atatürk Caddesi) Bir Görünüm

Gürsu'nun en önemli özelliği, isminden de anlaşılacağı üzere yeraltı su kaynaklarının bol ve yüzeye yakın olmasıdır. Bunun doğal sonucu olarak sebze-meyve yönüyle oldukça zengindir. Birçok sebze ve meyvenin en çok üretildiği bir ilçe olmuştur. Gürsu girişinden başlayarak ilçe merkezine kadar devam eden doğa harikası çınarlar da ilçenin güzelliğine değişik bir renk katmaktadır. Hasanköy'de bulunan tarihi çamların gerek boy gerekse güzel görünümleri görülmeye değerdir. İlçe merkezinde, son düzenleme ile hizmete açılan Celal Bey Parkı tarihi çınarların gölgesinde yemek yeme ve dinlenme yönüyle Yeşil Bursa'nın adına yakışır bir güzellik sunmaktadır (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 51).

2.2.3. Yerleşme Şekilleri

Araştırma sahasındaki yerleşme şekilleri fonksiyonlarına göre, sürekli (devamlı) yerleşmeleri oluşturmaktadır. Sahada geçici (dönemlik) yerleşme mevcut değildir. Sürekli yerleşmeleri de idari açıdan mahalle, coğrafi bakımdan köy olan kırsal yerleşmeler ile fonksiyonları bakımından diğer devamlı yerleşmelerden büyük ölçüde

ayrılan ve aynı zamanda dört mahalleden (İstiklal, Kurtuluş, Yenidoğan, Zafer) oluşan Gürsu şehir yerleşmesi meydana getirmektedir.

2.2.3.1. Kırsal Mahalle (Köy) Yerleşmeleri

Kırsal yerleşme şekillerinin en belirgin tipini oluşturan köyler, ülkemizde en küçük yönetim birimlerini meydana getirmektedir. Köyün bir yönetim organizasyonu birimi olarak kabul edilmesi, Cumhuriyet devrine ait bir özellik değildir. Gerçi, 1924 yılında çıkarılan 442 Sayılı Köy Kanununda; *camii, okul, otlak, yayla, baltalık gibi ortak malları bulunan, toplu ya da dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köyü teşkil eder*, hükmü bulunmasına rağmen, 1864 yılında çıkarılan **Vilayet Nizamnamesi**'nde de köy; bir idarî birim olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyet devrinde ise, yeni bir düzenleme yapılarak gerek kalkınma plânları, gerekse 442 Sayılı Köy Kanunu, köy terimini; *ekonomik yapısı büyük ölçüde tarıma dayanan, kendine özgü toplumsal ilişkileri bulunan belirli bir yerleşme bölgesi sınırlarına sahip, en küçük idarî üniteyi teşkil eden ve nüfusu 2000'e kadar olan yerleşmelerdir* şeklinde tanımlamaktadır (Doğanay, 1997: 253).

Köy idarî üniteleri, belirli bir idarî sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan sürekli ve dönemlik kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, nüfusu 5000'den az veya fazla, çoğunlukla tarım-hayvancılık faaliyetlerinin egemen olduğu ve seçilerek görev başına gelen muhtar ile ihtiyar heyetinin yönettiği, ülkemizin en küçük idarî alanlarıdır. Böylece idarî anlamdaki köy, herhangi bir coğrafi ünite içerisinde yer tutan, sınırları belli bir alanı ifade etmektedir (Özçağlar, 1997: 6). Araştırma sahasında toplu dokulu özellik gösteren yerleşmelerin özelliklerini şu şekilde belirtmek mümkündür:

Ağaköy'ün adı kardeş anlamındaki "Ahi" kelimesinden gelmektedir. Rivayete göre bölgeye gelen beş kardeş burada farklı köyler kurmuşlar ve bazılarını kendi isimlerini vermişlerdir. Bunlardan biri Hasanköy diğeri de iki kardeşin kurduğu Ağaköy'dür. Ova üzerine konumlanan köyün yüzölçümü 4.000 dekadır. 2017 yılı verilerine göre 778 kişinin yaşadığı Ağaköy Konya, Bulgaristan ve Yunanistan'dan göç almıştır. Ağaköy'de halkın temel geçim kaynağı tarımdır. Meyveciliğin ön planda olduğu yerleşmede son dönemde kivi yetiştiriciliğine başlanmıştır. Halkın ekonomik

düzeyi oldukça yüksektir. Köyün kuzeyinde Kazıklı ile arasında sulama kanalı bulunmaktadır.

Kazıklı köyünün ismini nereden aldığına dair çeşitli rivayetler vardır. Yıldırım Beyazıd'ın döneminde mandaların bağlandığı kazıklı çayır olduğu için bu ismin verildiği söylenmektedir. Bazı kaynaklara göre ise Osman Bey'in Kazıklı adındaki yardımcısından gelmektedir. Bazılarına göre ise buraya gelen iki aşiretin sahiplenmek ve köy arazisini belli etmek amacıyla kazıklarını çakmaları sonucu köyün kurulduğu düşünülmektedir. Bu işaretlerden bazıları günümüze kadar ulaşmıştır. Köyün yüzölçümü 8.000 dekadır. Köylüler doğudan esen rüzgara "Gün Doğrusu", "Gün Yeli" batıdan esen rüzgara ise "Kabayel" gibi isimler vermektedir. Köyde 774 kişi yaşamaktadır. Gürsu ovası üzerinde yer alan Kazıklı'da halk meyvecilik ve sebzeçilikle uğraşmaktadır.

İğdir köyü Kazıklı köyünün doğusunda yer alır. Gürsu'nun ova köylerinden biridir. Rivayete göre geçmişte buraya gelen Yörükler 3 farklı yere et asmışlar. İğdir'daki et bozulmamış ve sorduklarında "iyidir" denilmiş. Köyün adının iyidir kelimesinden geldiği söylenmektedir. Geçmiş dönemlerde köyde hasırcılık, tütün yetiştiriciliği, buğday, arpa gibi tahıl ürünleri yetiştirilmekteydi. Sulamanın gelişmesiyle birlikte sebze ve meyvecilik gelişmiştir. Köyde seracılık faaliyetleri de yaygındır. Köyde sadece 3-4 hane hayvancılıkla uğraşmaktadır. Orman kenarında yer alan iğdir köyünde 2 kişi hobi amaçlı arıcılık yapmaktadır.

Ericek köyü 650 m yükseltide kurulmuş bir orman içi köyüdür (Fotoğraf 2.4). Köyün kuruluşu 16. Yüzyıla kadar dayanmaktadır. Eski adı Oruç Bey olduğundan Timurtaş paşanın oğlu Oruç Bey ile ilgili bir köy olduğu düşünülmektedir. Köylülerin anlattığı bir rivayete göre ise köylüden ekmek istemeye gelen yaşlı bir amca köye Ericek ismini vermiştir. Ericek kelime anlamı olarak erişmek, ulaşmak anlamına gelmektedir. Köyün yüzölçümü yaklaşık 10.000 dekadır. Bu arazinin yarısı kullanım alanı yarısı ise orman alanına ayrılmıştır. Köyün nüfusu 138 kişidir. Ericek köyü muhtarından alınan bilgilere göre geçmişte köyün geliri Kabe'nin giderleri için harcanırdı. Ancak İstanbul'un fethi sonrasında köylünün büyük bir kısmının İstanbul'a yerleştirildiği söylenmektedir. Halk tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Buğday, arpa, nohut ve meyvecilik ziraati yapılmaktadır. Sulama amacıyla yapılan

Ericek göleti çevresi piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Gölette balıkçılık faaliyeti yapılmaktadır.

Fotoğraf 2.4. Ericek Köyü 650 m Yükseltide Kurulmuş Bir Orman İçi Köyüdür

Yörük köyü olan Dışkaya Oğuzlardan gelmektedir. Kütahya Domaniç'ten göç eden 7 çadır yörük farklı bölgelerde konakladıktan sonra Dışkaya'ya 40 çadır halinde yerleşmiştir. Katırlı dağları üzerinde kurulan köyün ortalama yükseltisi 750 m'dir. En yüksek yeri Hisar tepe 900 m, kırbayır (mağaza taşı) tepesi ise 850 m yükseltiye sahiptir. Orman içi köyü statüsündedir. Nüfusu 228 kişidir. Halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Sulama sorunu olduğu için tahıl ürünleri ekimi yapılır. Arıcılık hobi amaçlı yapılmaktadır. 36.000 dekar olan köy arazisinin 4.500 dekarı kamulaştırılarak toplu konut alanına ayrılmıştır. Bu mevki İpek yolu Mahallesi olarak geçmektedir. İpekyolu Mahallesi'nin nüfusu 4.035 kişidir. Halk il veya ilçe merkezindeki hizmet alanlarında istihdam etmektedir. Mahallede bir ilkokul bir ortaokul ve bir tane de Anadolu İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır.

Kumlukalan köyü sakinlerine göre köyün adı arazinin kumluk olmasından gelir. Diğer köylerden sonra kurulduğu için çevre köyler burayı yeni köy olarak adlandırmaktadır. Gürsu'nun batısında ova üzerinde kurulmuş bir yerleşmedir. Deliçay deresi Yıldırım ilçesiyle olan sınırını çizer (Fotoğraf 1.3). Yüzölçümü 3.000 dekadır. Nüfusu 1.106 kişidir. Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bir kısmı Kumlukalan'a yerleşmiştir. Yaygın ekonomik faaliyet tarımdır. Köyde sadece birkaç aile hayvancılıkla uğraşmaktadır. Halkın ekonomik düzeyi yüksektir. Arıcılıkla uğraşan 2-3 kişinin ortalama 80-100 civarında kovani bulunmaktadır.

İlçe merkezine 2 km mesafede yer alan Adaköy önceleri Ankara Yolu üzerinde "Kıztaşı" denilen bir mevkide kurulmuş. O dönemde eşkıyalar tarafından basılıp talan edildiği için yeri değiştirildi. Çevresi bataklık ve sazlıklarla kaplı bir ada halinde olduğundan bu ismi almıştır. Bataklık alan buraya açılan iki kanal vasıtasıyla kurutularak yerleşim alanı genişletilmiştir. Adaköy'ün nüfusu 1.183 kişidir. Halk geçimini tarımdan sağlamaktadır. Adaköy'de bir ilkokul ve bir ortaokul bulunmaktadır.

Cambazlar'ın adının insanların cana yakın olmasında geldiği söylenmektedir. Bir rivayete göre de eskiden burada "camuz" adı verilen manda yavruları bakılıyordu ve adının buradan gelmiş olabileceği de söyleniyor. Yüzölçümü 5.400 dekadır. Cambazlar'da 272 kişi yaşamaktadır. Halkın geçim kaynağı tarımdır. Hayvancılıkla uğraşan birkaç aile de bulunmaktadır.

Hasanköy Gürsu ilçe merkezi'ne 3 km uzaklıktadır. Köylüler Hasan Dede adlı bir kişinin burayı kurduğu için bu ismi aldığını söylemektedir. Verimli tarım alanlarına sahip bir ova yerleşmesidir. Yüzölçümü 1.000 dekadır. 424 kişinin yaşadığı Hasanköy'de tarım ön plandadır. Mera alanlarının daralmasına bağlı olarak hayvancılık faaliyetleri giderek azalmaktadır. Günümüzde sadece birkaç aile hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Karahıdır'ın eski adı Karahızır'dır. Karahıdır deresi kenarında kurulan yerleşme orman kenarı köyüdür. Nüfusu 707 kişidir. Gürsu ovası üzerinde kurulan mahallenin ekonomik faaliyeti tarıma dayanır.

2.2.3.1.1. Kırsal Konutlar

İnsan topluluklarının doğal peyzaj üzerinde oluşturdıkları en önemli unsurlardan biri olan konutlar, insan gibi kısa ömürlü olmalarına rağmen değişmeyen faktörlerin etki ve izlerini taşıyan, coğrafi çevrede değişmeyen bazı özelliklere göre yeni baştan ve süratle tanzim edilebilen beşerî tesislerdir (Göney, 1967: 111-112). Sürekli bir değişim içinde olsalar da uzun bir geçmişin izlerini taşırlar ve kısmen devamlılık gösterirler. Bu bakımdan köy konutları, yapı malzemesi, şekilleri ve değişik bölümlerinin tertip tarzı ile içinde bulunduğu coğrafi şartların etkisini taşıyan ve bu etkiyi aksettiren yapılar oldukları için, coğrafya ilminde üzerinde durulan konulardan birini oluşturmaktadır. Öte yandan basit olan ve bölge şartlarını karakterize eden köy konutları, doğal çevre şartları kadar, onu inşa eden ve içerisinde yaşayan aile toplumunun sürdürdüğü ekonomik faaliyetler, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özellikler ile tarihî faktörlere bağlı olarak da, çeşitli şekil ve özellikler kazanmıştır (Tanoğlu, 1969: 214-215).

Coğrafi çevre şartları özellikle de kırsal konutların yapılışında, şehir evlerine göre kendini daha fazla hissettirmektedir. Bununda en önemli nedeni, inşa edildikleri dönemlerde dış dünya ile ilişkilerinin çok zayıf olması ve ekonomik yetersizliklerin yanı sıra ulaşım güçlüklerine bağlı olarak yakın çevreden temin edilen malzemenin özelliğine göre şekillenişleridir. Ancak farklı coğrafi bölgelerde aynı tür malzeme kullanılmış olsa bile iklim, yeryüzü şekilleri, jeolojik durum, eğim ve drenaj şartları gibi doğal faktörler ile gelenek, görenek, alışkanlık gibi kültürel özellikler sürdürülen ekonomik faaliyetlerin farklılık göstermesine bağlı olarak kır konutları, değişik şekiller kazanmıştır. Bu çeşitlilik aynı yerleşim ünitesinde de ortaya çıkabilmektedir. Ancak coğrafi çevrenin etkisini yansıtan ortak özellikler de ortaya çıkmıştır ki, coğrafyayı ilgilendiren husus da budur (Sergün, 1986: 95). Bu nedenle de insanların ekonomik gücüne, zevk ve isteklerine göre inşa edilmiş, coğrafi çevrenin özelliğini pek de yansıtmayan, çevre şartlarına aykırı şehir konutları, bölgeyi karakterize eden ev tipleri gibi coğrafyayı pek fazla ilgilendirmez. Bundan ötürü de, bölge şartlarına en iyi uymuş kırsal konutların incelenmesinin daha uygun olacağı kanaatini taşımaktayız.

Araştırma sahasında coğrafi çevrenin etkisini eski tip (geleneksel) konutlarda izlemek çok daha belirgin iken, yeni tip evlerde ise bunu görmek daha sınırlıdır (Fotoğraf 2.5). Çünkü eski tip evlerde yakın çevreden temin edilen malzeme büyük

ölçüde kullanılmışken, yeni tip evlerde bölge dışından getirtilen tuğla demir, çimento gibi malzemelerin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Geleneksel konutların farklı olan bir diğer özelliği de plânlarının gelenek ve göreneklere, kültür ve ekonomik faaliyetlere göre şekillenmiş olmasıdır. Bu özellikleri ile de kırsal konutlar, çevrenin doğal ve beşerî özelliklerini yansıtmaktadır. Yeni tip konutları ise, ailelerin gelir düzeyi ve değişen alışkanlıklarının bir göstergesi olarak düşünmek gerekir (Fotoğraf 2.5).

Fotoğraf 2.5. Kırsal Yerleşmelerde Geleneksel Ve Modern Meskenler

Uzun bir gelişme süreci ve bütün bir geçmişin izlerini taşıyan meskenler üzerinde; gelenek, görenek ve diğer psikolojik, etnik, tarihi, ekonomik faktörlerin yanında,

bölgeye göre değişen ve her bölgenin karakteristiğini teşkil eden evlerin temel şekillerinde coğrafi faktörlerin etkisi de büyüktür ve inkâr edilemeyecek kadar açıktır (Tanoğlu, 1969: 214). Doğal ve beşerî çevre özelliklerini yansıtan bu etki araştırma sahasındaki kırsal konutlar için de söz konusudur. Konutların şekillenmesinde etkili olan bu faktörleri ve yansımalarını şu şekilde açıklamak mümkündür.

Kırsal yerleşmelerdeki konutlar ile yörenin doğal çevre özellikleri arasında yakın ilişkiler vardır. Bu ilişkiyi de en iyi şekilde, yakın çevreden temin edilen yapı malzemelerinin konutlardaki kullanım oranları gösterir. Yakın çevreden sağlanan ahşap, taş ve toprak malzemenin değişik ölçülerde kullanılmasıyla inşa edilen konutlar, kendi özgün şekilleriyle doğal çevrenin özelliklerini yansıtır. Böylece çevrenin konutlar üzerindeki etkisini, en belirgin biçimde çevreden elde edilen malzemenin, kısmen ya da tamamen mesken yapımında kullanılmış olmasında görmek mümkündür (Zaman, 2004: 206). Çünkü bu evler, kendilerine özgü ortak şekilleri ve yapı tarzları ile çevrenin etkilerini en açık şekilde aksettirmektedir.

Araştırma sahasında, çevreden temin edilen malzeme ile inşa edilmiş konutları taş, ahşap ve kerpiç evler (tuğla) oluşturmaktadır. İnşa malzemesi olarak toprak, çoğunlukla taş duvarların yapılmasında bağlayıcı harç olarak kullanılmıştır. Bu yapı malzemelerinin köy konutlarında değişik ölçülerde olmakla birlikte kullanılmış olmaları, yörede bu malzemelerin bol olarak bulunduğunu ve dolayısıyla da kolayca temin edilebildiğini göstermektedir. Ancak bu yapı gereçleri daha ziyade eski dönemlerde inşa edilmiş konutlarda yaygın olarak kullanılmıştır..

Araştırma sahasındaki ahşap evlerin yapımında genellikle kavak ve çam ağaçları kullanılmıştır. Dışkaya ve Ericek'teki evlerin büyük kısmı ahşap ve kerpiç malzemeden oluşurken diğer yerleşmelerde bu evlerin sayısı oldukça azalmıştır (Fotoğraf 2.5).

Yörede kargir olarak isimlendirilen evler genellikle iki katlıdır. Alt katı geniş, depo ve kiler olarak planlanmıştır (Fotoğraf 2.5). Üst katında sündürme denilen salon, oda ve mutfak bölümünden oluşmaktadır. Kış aylarının rüzgârlı geçmesinden dolayı çatılar alçak yapılmıştır ve çoğunlukla kiremit ile örtülmüştür. Güvenlik gerekçesiyle evler birbirine bitişik şekilde konumlandırılmıştır.

Şüphesiz konutlar, sadece doğal çevrenin şekillendirdiği eserler değildir. Bunların yapılış ve şekillenmelerinde, bölge ailelerinin gelenek ve görenekleri, sosyal,

ekonomik ve kültürel düzeyleri ile uğraşılan ekonomik faaliyetler gibi, beşerî faktörler de etkili olmaktadır. Nitekim, insanın günlük temel ihtiyaçları yanında, geçimini sağlamak üzere sürdürmek zorunda olduğu ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetin çeşidi, ev ve eklentilerinin şekillenmesinde, doğal ve sosyal faktörler ile birlikte önemli bir boyutu oluşturmaktadır (Zaman, 2004: 214).

Eski tip köy meskenlerinin inşasında çevreden temin edilen malzemelerin etkileri görülürken, plânlarında gelenek ve göreneklerin yanı sıra kültürel ve ekonomik faaliyetlerin de önemli rolü olmuştur. Gerçekten de, evin kimin için yapıldığı, kimlerin yaşadığı, ev içinde nasıl bir nizamın hüküm sürdüğü ve bu nizamın eve nasıl bir görünüm kazandırdığı, ev halkının kendi yaşantıları ile ev yapısı arasındaki ilişkilerin önemi ve derecesi gibi özellikler, evin beşerî çevresini meydana getirir. Ev her şeyden önce ferdi değil, fertlerin toplandığı müessese olarak kabul edilir (Tunçdilek 1967: 66-67).

Araştırma sahasındaki köy yerleşmelerinde inşa şekli ve fonksiyonlarına göre eski ve yeni tip konutların yanı sıra, çok katlı modern konutlar da bulunmaktadır. Konutların türü, genişliği ve oda sayısı ailelerin ekonomik düzeyine ve fert sayısına göre değişmektedir. Eski tip konutlar inşa edildikleri dönemlerde ailelerin her türlü ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde iken, birçoğu günümüzde bu ihtiyacı karşılayacak yeterlilikte değildir. Artan nüfusla birlikte ekonomik ve kültürel seviyedeki değişime de bağlı olarak, bu evlerin yerine yenileri yapılmakta ve böylece bu tip konutların sayısı her geçen yıl itibarıyla azalmaktadır (Zaman, 2004: 214).

İnsanların gelir seviyesinin yükselmesine bağlı olarak günümüzde betonarme konutlar yaygınlaşmıştır. Yeni tip evleri oluşturan bu tip evlerde ulaşım şartlarının iyileşmesi ile ekonomik seviyenin yükselmesine bağlı olarak, başka bölgelerden sağlanan; demir, çimento, tuğla, briket kullanımı yaygınlaşmıştır.

2.2.3.2. Şehir Yerleşmesi

Çok değişik sosyal, ekonomik ve kültürel fonksiyonları ile kırsal yerleşmelerden ayrıldığı kabul edilen şehirler, bugün beşerî eserlerin en görkemlilerinden biri olarak göze çarparlar. Ancak, şehrin neyi ifade ettiği konusunda, henüz bütün araştırmacıların

üzerinde hemfikir oldukları, ortaklaşa kabul edilmiş bir tanım da yapılmış değildir (Doğanay, 1997: 417).

Bilindiği gibi, kır ve şehir yerleşmelerinin farklılık ve benzerliklerinin ayırımında nüfus miktarı ve yoğunluğu ile plânlama, yönetim kriteri ve ekonomik fonksiyonlar gibi, bir çok kriter esas alınmaktadır. Ancak bunlardan herhangi biri üzerinde görüş birliğine varılmış değildir. Bu nedenle de, her ne kadar yerleşme şekilleri kırsal ve şehrsel yerleşmeler olarak ayrılrsa da bu iki sistemi birbirinden ayırmaya yarayan kesin kriterler ortaya koymak çok zordur. Bununla birlikte, hangi kriter esas alınırsa alınsın, bütün belirleyicilerin ortak amacı, köyün nerede bittiği ve şehrin nerede başladığı sorusuna cevap bulmaktır (Doğanay, 1997: 417). Bu cevabında ülkemizde henüz bulunamadığı, gerek kurumlar gerekse de aynı meslek grupları arasında kriterler açısından farklı görüşlerin ortaya konulmasından veya farklı değerlendirmelerden anlaşılmaktadır. Nitekim Devlet İstatistik Enstitüsü'nün nüfus istatistiklerinde, diğer hiçbir kritere bakılmaksızın, ilçe ve il merkezlerinin tamamı, sadece yönetim fonksiyonu esas alınarak şehir kabul edilmektedir. Coğrafyacılar ise hiçbir kriterin kır ve şehir ayırımında tek başına belirleyici olamayacağı görüşünü savunmakta ve diğer kriterlerinde esas alınarak yerleşmelerin sınıflandırılması üzerinde durmaktadır.

Bu kriterlerden üzerinde en fazla durulan belirleyiciyi *nüfus büyüklüğü* oluşturmaktadır. Gerçi bu kriterde ülkeden ülkeye, hatta ülke içerisindeki kurum ve araştırmacılara göre de değişmektedir. Nitekim ülkemizde köy ve belediye idarî kanununa göre; 2000 den az nüfuslu yerleşmeler köy, 2000-20000 arasında nüfusa sahip olanlar kasaba ve 20000'den fazla nüfusa sahip olan yerleşmeler ise, şehir kategorisine dahildir (Göney, 1995: 13). Nüfus kriterinin miktarı konusunda coğrafyacılar arasında da birlik yoktur. Gerçekten de GÖNEY (1975: 274-275) Büyük Menderes Bölgesi'nde yaptığı çalışmada idarî merkez hüviyetine sahip bulunan il, ilçe ve bucak merkezlerinde, 3000 nüfusu ayırıcı bir sınır kabul ederken, DARKOT (1967: 3), TÜMERTEKİN (1973: 23) ve EMİROĞLU (1975: 127-128) ise 10000 nüfus kriterini esas almıştır. Bu konuda DOĞANAY (1997: 420-421) ise, şehir yerleşmelerinde nüfusun, kırsal yerleşmelere göre daha fazla olacağını, ancak nüfusun alt ve üst sınırı hakkında belli bir limit ileri sürmenin çoğu kez yanıltıcı sonuçlar vermesi güçlüğüne rağmen, yine de ekonomik ve fizikî plânlama kararlarının alınması ve de bunların uygulanması bakımından, belli bir nüfus limiti büyüklüğünün kabul edilmesi gerektiğini belirterek, ülkemiz için bu değerin

10000 olabileceğini, işaret ederken, ÖZÇAĞLAR (1997: 9), bugünkü şartlarda bu miktarın 20000 olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu görüşlerden hareket ederek belirleyici kriterlerden birisi olan nüfus büyüklüğünün, zaman içerisinde o günkü şartlara göre değiştiğini veya değişebileceğini belirtmek mümkündür.

2.2.3.2.1. Gürsu Şehrinin Gelişimi

Bu değerlendirmelere göre şehir ve kır yerleşmeleri arasında ayırıcı kriterlerden birisi olan nüfus esas alındığında, yukarıda belirtilen rakamlara göre sahadaki tek şehir yerleşmesini Gürsu oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.6).

Fotoğraf 2.6. Gürsu Şehrinin Görünümü

Gürsu, 1970’li yıllara kadar büyük bir yerleşim birimi olamadı. Ancak bu tarihten sonra kasaba büyümeye başladı. Şehir sınırı, 1970’li yıllara kadar batıda, bugünkü Çörekşan Ekmek Fırını’ndan bitmekteydi. Kuzeyde Adaköy yolu üzerindeki şadırvanın olduğu alana kadardı. Güneyde sadece Atatürk Caddesi çevresinde evler yoğunlaşırken, son yıllardaki göç nedeniyle bugün; batıda eski alan yolunu da geçerek şehir

stadyumuna doğru hızla ilerledi. Bugün kuzeyde Adaköy, Hasanköy istikametinde neredeyse bu köylerle birleşmek üzeredir. Doğuda Adaköy-Kestel yoluna kadar tamamen imara açılmıştır. Güneyde Bursa ile tamamen birleşmiştir. Son 15-20 yıl öncesine kadar bölgenin en iyi biberi, bamyası, domatesi, patlıcanı hatta şeftalisi yetişirken, bu ürünlerin yetiştiği yerlerde bugün beton yığını apartmanlar yükselmektedir. Bu verimli arazilerin hızla imara açılmasında en büyük etken aşırı göç olmuştur. Yine sanayi bölgesinin güneyde Ankara asfaltı boyunca kontrolsüz bir şekilde gelişmesi, yerleşimin bu tarafa kaymasını önlemiştir (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 32).

Şehir yerleşimi genellikle kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda gelişmektedir. Şehrin kuzeybatısında konumlanan Cüneyt Yıldız Devlet Hastanesi gelecek yıllarda şehir yerleşiminin bu yöne kaymasındaki en önemli etken olacaktır. Şehrin güneydoğu kesiminde yer alan Organize Sanayi Bölgesi ise hem konut hem de ticaret alanlarının bu yönde gelişmesini sağlamaktadır.

Şehrin gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden biri de tarım alanlarıdır. Gürsu şehrinin etrafını meyvelik ve sebzelik alanlar çevrelemiştir. Son yıllarda kentleşmenin hızla artmasından dolayı tarım alanları büyük kayıplar vermiştir. Bu kayıpların önlenmesi amacıyla ileriki dönemlerde kentin gelişimi tarımsal üretim kapasitesi olmayan veya düşük olan alanların belirlenip şehirleşmenin bu alanlara kaydırılması gereklidir.

Yerleşmelerin cadde ve sokak yapılarının oluşumunda doğal faktörler önemli bir etkiye sahiptir. Çok eski dönemlerden beri kentlerin kuruluşunda ve diğer kentlerle bağlantısının sağlanmasında özellikle doğal geçitlerden faydalanılmıştır. Cadde ve sokak sisteminin oluşmasında morfoloji de etkili olmuştur. Ova üzerinde kurulmuş olan şehrin cadde ve sokaklarında eğimin çok az olması bunun en temel sebebidir.

Gürsu'nun cadde ve sokak sistemine bakıldığında son zamanlarda gelişen planlı sokaklar dışında eski dönemlerde yerleşmeye açılan sokakların daha karmaşık bir yapıda olduğu görülmektedir. Gürsu ilçe merkezinde birbirini dik kesen cadde ve sokakların yanı sıra birbirini çapraz kesen cadde ve sokaklar da mevcuttur. Gürsu yerleşim alanının güneyinden geçen Bursa-Ankara ana karayolu ile bütün ana caddelerin bağlantısı mevcuttur. Şehrin en işlek caddeleri Şehit Cüneyt Yıldız (Fotoğraf 2.7), Zafer ve Atatürk caddeleridir.

Fotoğraf 2.7. Kurtuluş Mahallesi’nde Yer Alan ve Planlı Yerleşmeye En İyi Örneği Oluşturan Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi’nden Bir Görünüm

Zafer ve İstiklal mahalleleri şehrin en eski yerleşim alanları olduğu için bu sahalardaki cadde ve sokaklar dar ve sıkışiktır. Ancak bu cadde ve sokakların hemen hepsinin Zafer ve Atatürk caddeleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak bir bağlantısı vardır. Kaçak yapılaşmanın fazla olduğu Yenidoğan Mahallesi’nde de sokaklar dar ve plansızdır.

Eski yerleşim alanlarının aksine yeni gelişen alanlarda cadde ve sokak sistemi planlıdır. Şehrin merkezinde yer alan 15 m genişlikte olan Zafer Caddesi şehrin batısından Zafer Meydanı’nda yer alan Atatürk Heykeline kadar uzanır ve burada kuzeye doğru yönelen Kazım Karabekir Caddesi ile kesişir. Meydandan güneye doğru yönelen cadde ise Atatürk Caddesi ismini alır ve bu cadde şehrin güney sınırını oluşturan Ankara Yolu’na kadar uzanış gösterir. Caddenin genişliği 15 m’dir. Şehrin iki çıkış noktasından biri olan Atatürk Caddesi’nin Ankara Yolu ile birleştiği bu bölümde konumlanan tarihi çınar ağaçları şehrin yeşil kapısıdır. Şehrin bir diğer çıkış kapısı yine kuzey- güney yönlü uzanan Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi’dir. Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi’nin genişliği 35 metre olduğundan yerel halk genellikle caddeyi 35’lik yol olarak adlandırmaktadır (Fotoğraf 2.3). Diğer caddeler ise bu üç ana caddeye yönelen

ara caddeler ve sokaklar durumundadır. Nitekim eğitim, sağlık, idari, kültürel fonksiyona sahip kurumlar ile ticari işyerleri Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi başta olmak üzere Zafer Caddesi ve Atatürk Caddesi'nin kenarında yer almaktadır.

Zafer caddesini çapraz olarak, Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi'ni dik olarak kesen Karanfil Caddesi'nin batı ucunda kapalı otopark yer alır. Cumartesi günleri burada kurulan pazar ile Karanfil Caddesi'ne bağlanan Hasan Paşa Caddesi de önem kazanmıştır. Dolayısıyla şehirdeki cadde ve sokakların oluşumunda beşeri faktörlerde etkili olmuştur.

Fevzi Çakmak Caddesi'nde yer alan çeşme, yolları kendine çekerek cadde ve sokak sistemini oluşturan bir diğer etkidir. Fevzi Çakmak Caddesi ile dik olarak kesişen Kazım Karabekir Caddesi'nin devamı niteliğinde olan Adaköy yolu başlangıcında Gürsu Jandarma karakolu konumlandırılmıştır.

Şehrin en geniş caddesi olan Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi ve Atatürk Caddesi ile dik olarak kesişen İsabey Caddesi de Gürsu'nun önemli caddelerinden biridir. Atatürk Caddesi ile dik olarak kesişen ve doğu- batı yönlü uzanan Nazım Madenoğlu Caddesi Gürsu ile Kestel'i birbirine bağlar. Şehit Cengiz Topel Caddesi ile Atatürk Caddesi dikey olarak kesişen Sadık Ahmet Caddesi Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu Caddesi olarak devam etmektedir. Bu iki cadde yerleşme alanı ile sanayi bölgesi arasında doğu-batı yönlü uzanır. Sadık Ahmet Caddesi ile dik olarak kesişen Turgut Özal Caddesi şehrin doğu kesiminde kuzey- güney yönlü olarak uzanış gösterir ve şehrin Ankara Yolu Caddesi'ne çıkar. Yine Organize Sanayi Bölgesi içinde kuzey-güney yönlü uzanan Taşlıyol Caddesi Ankara Yolu Caddesi üzerinde bulunan Gürsu Metro İstasyonu'na en yakın çıkış noktalarından biridir. Ankara Yolu Caddesi ile dikey olarak kesişen İsmetpaşa Caddesi kuzey- güney yönlü olarak uzanır. Şehrin en batısında yer alan İsmetpaşa Caddesi aynı zamanda Yıldırım- Gürsu ilçelerinin sınırını oluşturur.

Şehrin diğer bazı önemli cadde ve sokakları ise şunlardır: Hal Caddesi, Küplüpınar Caddesi, Recep Yazıcıoğlu Caddesi, Fatih Caddesi, Papatya sokak, Deniz sokak, Osmanlı Sokak, Cengizhan sokak. Şehirde birkaç çıkmaz sokak dışında sokakların hepsi ana caddelere açılır.

2.2.3.2.2. Şehirsel Fonksiyonlar

Kökeni Fransızca olan fonksiyon kelimesi genel olarak, işlev ve görev anlamı taşır (Türk Dil kurumu, 1988: 511). Şehirsel fonksiyon ise; bir şehrin oluşması ve gelişmesini mümkün kılan, varlığını sürdürmesi için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetleri ifade etmektedir (Doğanay, 1982: 112). Kır ve şehir ayırımında pratik büyük değer taşıyan fonksiyonlar, gerek çeşidi gerekse de sayıları itibariyle önemli etkiye sahiptir (Tümertekin, 1973: 42). Bu şekliyle de şehrin genel fonksiyonlarını veya işlevlerini, daha çok belli bir çevreye vermekte olduğu hizmetler olarak değerlendirmek gerekir. Şehirlerin çevresine verdiği hizmetler, büyüklüklerine ve hinterlandlarının genişliğine göre değişmektedir. Çünkü şehir dar ve geniş anlamda birbirinden farklı ve belli bir hizmet fonksiyon bölgesinin merkezi durumunda olup; sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yönden, bu alana hizmet vermektedir. Bu görevlerden özellikle şehirlerden çevresine yönelik hizmetler; yönetim fonksiyonu ile ilgili olanlar, hukukî ve dini hizmetler, sağlık hizmetleri, kültürel hizmetler ve ekonomik hizmetler gibi birçok hizmet gruplarından meydana gelir (Göney, 1995: 75-80).

Böylece çeşitli fonksiyonlara bağlı olarak, bu fonksiyonların sağladığı hizmetler neticesinde şehirsel ve kırsal kesim üzerinde çeşitli derecelerde etki bölgeleri oluşmaktadır (Göney, 1995: 13). Dolayısıyla şehirlere ihtiyaç duyan ve şehirleri çeşitli ihtiyaçlar açısından destekleyen etki-yaşama bölgeleri vardır. Başka bir anlatımla, bulundurdıkları fonksiyonları ile çevre yerleşmelere hizmet verirken, kendi ihtiyaçları olan pek çok hizmet ve mal akışını da çevreden kendine yöneltmişlerdir. Bu şekliyle de şehirleri bulunduğu çevre içerisinde yalnız olarak ele almak doğru değildir. Aksine şehirler, çevrelerinden ayrılmış yerleşme merkezleri değil, yakın çevreleri ve hinterlandı ile sıkı iktisadî ve kültürel ilişkileri bulunan insan topluluklarının konsantrasyon sahalarıdır. Böylece şehirler, insan ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılandığı ve ekonomik, sosyal, kültürel, yönetim askeri, turistik gibi fonksiyonlara ait tesislerin toplandığı yerler olarak ifade edilmektedir (Karaboran, 1989: 81-118).

Bu açıklamalardan da anlaşılabacağı üzere şehirler, sadece bünyelerindeki nüfusa değil, yakın veya uzak çevresindeki nüfusa da hizmet götürecek fonksiyonel etki bölgeleri oluştururlar. Bu ise şehir yerleşmelerini kır yerleşmelerinden ayıran temel bir niteliktir. Öyle ki, kırsal yerleşmelerde genellikle tek bir fonksiyon önem taşıdığı halde,

şehir yerleşmelerinde çeşit ve sayı bakımından ticaret, kültür, ulaşım, sağlık ve turizm gibi hizmet fonksiyonları yanında, sanayi ve tarım fonksiyonlarının da önem taşıdığı görülür. Dolayısıyla şehirler, çok fonksiyonlu yerleşmelerdir ve bu fonksiyonlar çeşitli derecelerde birbirini etkileyip tamamlarlar. Ancak, şehir çalışmalarında ele alınacak fonksiyon sayısı standart değildir (Yazıcı, 1995: 200). Gerçekten de, bazı fonksiyonlar her kentte bulunurken, bir takım fonksiyonlar da sadece bazı şehirlere özgü gelişmekte ve ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle de yerleşmelere şehir özelliği kazandıran ve hemen her şehirde bulunan fonksiyonlara *genel fonksiyonlar* denilmektedir. Fonksiyonlardan bir veya birkaçı şehirlere, diğerlerinden farklı olarak ayırt edici bir özellik kazandırıyorsa bu fonksiyonlara da *özel fonksiyonlar* adı verilmektedir. Genel anlamda fonksiyonlar, ekonomik, kültürel ve siyasi-idarî fonksiyonlar olarak üçe ayrılmaktadır (Göney, 1995: 138-139). İdarî fonksiyon siyasi bir kararla oluşturulabilmekte; yaptırımlar, yönetimce tespit edilen alanda yasalarla belirlenmektedir. Ancak ekonomik ve kültürel fonksiyonlar daha çok yerleşmeler arasında kendiliğinden var olan veya gelişen özelliklerdir (Bulut, 1998: 39).

Şehirdeki nüfusun faaliyet gösterdiği fonksiyon alanlarını hizmetler, tarım ve sanayi olarak incelemek mümkündür.

2.2.3.2.2.1. Hizmetler Fonksiyonu

Gürsu'da çalışan nüfusun içerisindeki hizmetler sektörü önemli bir paya sahiptir. Kuşkusuz bu durum şehirleşmenin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Bu sektör içerisinde yönetim, eğitim ve kültür, ticaret, ulaştırma ve haberleşme, sağlık ve diğer sosyal hizmetler değerlendirilmektedir. Gürsu şehrinde bu hizmet gruplarında çalışan işgücü itibarıyla en yüksek orana ticaret, ulaştırma ve haberleşme sahiptir. Gerçekten de bu faaliyet alanları hizmetler sektöründe çalışan nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Geri kalan kısım ise başta yönetim, eğitim ve kültür, sağlık hizmetleri ile diğerleri içerisinde değerlendirdiğimiz elektrik, gaz ve su, mali kurum ve sigorta ile serbest meslek sahipleri ve diğer sosyal kurumlarda çalışmaktaydı.

Gürsu, Osmanlılar döneminden beri yönetim fonksiyonuna sahiptir. Nitekim Gürsu, Bursa'ya çok yakın olması nedeniyle coğrafi ve stratejik özelliği itibarıyla her çağda Bursa'nın tarihi ve idari etkisinde kalmıştı. Kuruluş döneminde, Bey Sancağı

Yenişehir olup Osman Bey'in yönetimindeydi. Karaca- Hisar sancağı Orhan Gazi, İnönü nahiyesi subaşılığı Gündüz Alp, İnegöl Vilayeti Turgut Alp, Eskişehir Vilayeti Aykut Alp, Yar-Hisar (şehir ve diyarı) da Hasan Alp'a verilmişti. Gürsu bölgesi, Bursa fethedilmeden önce iskâna açılmıştı. Bu bölgede iskân olunan Yörükler Orhan Gazi idaresinde olduğu anlaşılmaktadır. Bursa fethedildikten sonra bölge, başkent olan Bursa'ya bağlandı. Gürsu bölgesi, 14. yüzyıldan günümüze kadar her zaman idari açıdan Bursa'ya bağlı kaldı (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 66).

Bursa'ya bağlı olan ilçeler değişse de köyler pek değişmemiştir. Gürsu ve bugünkü köyleri her zaman idarî açıdan Bursa'ya bağlı kalmıştı. Bursa kazasına bağlı köyleri iki idarî kısma, daha doğrusu iki nahiye/bucağa ayrılmıştı. Ova köyleri Sahra bucağına, dağ köyleri ise Cebel/Dağ bucağına bağlıydı. Aslında ne Sahra, ne de Dağ adlı bir yerleşim birimi yoktu. Bu idarî ayırmda, ova köyleri ve dağ köyleri olarak ayrılmaktaydı (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 66).

Gürsu ile Gürsu'ya bağlı olan Kazıklı, İğdir, Ada, Ağa (Ahi), Hasan ve Karahıdır köyleri ovada bulunduğu için Sahra bucağına bağlı idi. Bugün Gürsu'ya bağlı olan sadece Katırlı Dağları'nda bulunan Dışkaya ve Ericcek köyleri Gemlik'e bağlıydı (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 66).

Sultanların has mülkü arasında yer alan ismiyle müsemma "Susıgırlık" köyü, Sultanların susıgırlarına (manda) bakmakla yükümlü olup 15-16. Yüzyılda her inek başına 100 akçe haraç verirlerdi. Susıgırlık adına ilk defa 1487 tarihli defterde rastlanmış olup 70 akçe kesim üzere yazılan İnegöl'deki Susıgırlık köylüleri, padişahın emri ile Bursa Ovası'nda bulunan Gürsu'ya taşınmıştır (Damar 1955: 25). Gürsu, Adaköy ve Kazıklı, Saray'a bağlı köyler olduğu için farklı bir idarî sitemi vardı. Bu nedenle birçok açıdan doğrudan Saray'a bağlı köylerdi. Bu köylerdeki tüm yetki ve sorumluluk da uzun yıllar, Padişahın adına görevlendirilen "Hassa Emmini'ne" aitti. Ancak mahkeme olarak Bursa Kadılığı'na bağlıydı. Nitekim 1565 tarihinde, Bursa'dan bir olayın keşfi için Susıgırlık köyüne gitmekte olan Bursa yasakçı basışı, mahkeme naibi ve sancakbeyinin adamlarının gece yarısı yolları kesilip okla yaralanmıştı. Cevdet Damar'a göre Gürsu, klasik dönemde Kestel'e bağlıydı. 1892 yılında Kebir Susıgırlık bucak merkezi olduğu yazılmış olsa da, bu bilgiyi destekleyecek kanıtlara ulaşamadık. 1877 tarihli İdare Yönetmeliği doğrultusunda oluşturulan idarî düzenlemeye göre Kestel

nahiye idi. O zamanki idari üniteler içinde kadılıkla idare ediliyordu (Kaplıanoğlu ve Hızlı, 2013: 66).

Cumhuriyet döneminde Gürsu'da 1 Mart 1930 tarihinde Susığırlık Belediyesi adıyla belediye teşkilatı kurulmuş ve 1931 yılında bugünkü adını almıştır Yönetim bakımından Gürsu 1990 yılına kadar bucak merkezi olarak varlığını sürdürmüş, 9 Mayıs 1990 tarihinde ise ilçe yönetim birimine dönüştürülmüştür (Gürsu Stratejik Planı, 2015: 13). Bu durum da şüphesiz, günümüzdeki düzeyine ulaşmasında çok büyük rol oynamıştır. Çünkü, kır ve şehir ilişkilerini geliştiren, şehre merkezîyet gücünü kazandıran fonksiyonlardan birini, yönetim fonksiyonu oluşturmaktadır (Güner 1993: 20). Bu bağlamda ilçede yönetim hizmeti veren Kaymakamlık, Milli Eğitim Müdürlüğü, Belediye (Fotoğraf 2.4), Emniyet Müdürlüğü, Tarım Müdürlüğü, Müftülük vs. gibi pek çok kamu kurumu oluşturulmuştur. Bu kurumların çoğunluğu Hükümet Konağı (Fotoğraf 2.8) içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Fotoğraf 2.8. İlçe Statüsü Kazandırıldıktan Sonra İnşa Edilen Gürsu Belediyesi ve Hükümet Konağı Binalarının Görünümü

Gürsu'da bir başka önemli hizmet sektörünü ticaret oluşturur. Ticarî fonksiyonu çoğunlukla perakende ticaret oluşturur. İlçe genelinde toplam 798 ticari işyeri bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmını Gürsu şehrinde olup bakkal, çay ocağı ve kahvehaneler, inşaat malzemesi satıcıları, kuaför, lokanta, konfeksiyon ve fırın gibi işyerleri oluşturmaktadır. Şehirdeki ticari işyerlerinin büyük bölümü kuzey- güney doğrultusunda uzanan Şehit Cüneyt Yıldız ve Atatürk Caddeleri ile doğu-batı doğrultusunda uzanan Zafer Caddesi üzerinde toplanmıştır.

Şehirde 79 bakkal, 70 kahvehane, 35 pazarcı, 27 lokanta, 25 kabzımallık (sebze ve meyve toptancısı), 18 hırdavatçı (nalbur), 17 kır kahvesi ve çay ocağı, 15 telefon ve

diğer haberleşme cihazı satışı, 14 bilardo ve playstation salonu, 12 fırın, 11 fastfood işletmeciliği, 11 zirai alet imal ve satışı, 10 dokumacılık, 10 soğuk hava deposu başta olmak üzere birçok ticari işletme mevcuttur.

Perakende satış yapan işyerleri arasında günlük ihtiyaçlara hizmet veren dükkânlar (bakkal, market, manav vb.) ile periyodik ihtiyaçları karşılamaya yönelik mağazalar (konfeksiyon, manifatura vb) oldukça fazladır. Ayrıca beyaz eşya, halı ve kilim, mobilya gibi dayanıklı eşyaların satışını yapan uzun vadeli ihtiyaçlara yönelik işyerlerinin sayısı da gereksinimleri karşılayacak düzeydedir (Zaman, 2004: 268). Bu işyerlerinin çoğunluğu hem şehirde hem de hizmet bölgesinde yaşayan nüfusa hizmet vermektedir.

Ayrıca şehrin üç farklı mahallesinde üç ayrı günde gıda ve giyim pazarı kurulmaktadır. Her hafta Çarşamba günü İstiklal Mahallesi, Perşembe günü Yenidoğan Mahallesi ve Cumartesi günü ise Zafer Mahallesi'nde kurulan yerel pazarlara yakın ilçelerin yanı sıra şehrin çeşitli mahallelerinden satıcılar katılmaktadır. Böylece bu faaliyet şehrin ticarî hayatı üzerine büyük bir canlılık kazandırmaktadır.

Şehirdeki hizmet fonksiyonlarından bir diğeri sağlık fonksiyonudur. Bu bağlamda Gürsu ilçesi sınırları içerisinde bir adet Devlet Hastanesi bulunmaktadır. Şehit Belediye Başkanı Cüneyt Yıldız adına 2017 yılında yaptırılan hastane 12.706 m² alana sahiptir. 87 yataklı devlet hastanede 45 hasta odası, 4 ameliyathane, 2 doğum odası, 30 poliklinik muayene odası, 1 Ağız diş ve destek odası, 2 Acil poliklinik ile 15 acil müşahede yeri bulunmaktadır (Fotoğraf 2.9).

Şehirde hastane dışında sağlık hizmeti veren kurumlar arasında İlçe Toplum Sağlığı Merkezine bağlı 5 adet Aile Sağlığı Merkezi yanı sıra Sağlık İşleri Müdürlüğü ile Adap ve Mesam ağız ve diş sağlığı merkezleri mevcuttur. Bu sağlık kuruluşları çoğunlukla ilçe nüfusuna hizmet vermektedir.

Fotoğraf 2.9. Gürsu Cüneyt Yıldız Devlet Hastanesi 2017 Yılında Hizmete Açılmıştır

Şehirlerin yakın veya uzak çevrelerine verdikleri hizmetlerden birini de eğitim ve kültürel hizmetler oluşturmaktadır. Bu hizmetlerin kırsal ve şehir arasındaki münasebetlerini en iyi yansıtan göstergelerden biri de şehirlerde toplanmış eğitim kurumlarıdır. Şehirler aynı zamanda kültürel faaliyetlerin doğması ve gelişmesine de zemin hazırlamaktadır. Kırsal sahalarda yaşayan halk toplulukları çeşitli kültürel faaliyetleri tek başına yürütebilecek durumda değildir (Göney, 1995: 79). Bu bakımdan Gürsu şehri, yakın çevresinin eğitim ve kültür merkezi olma özelliğine sahiptir. Bu bağlamda şehirde bu hizmeti sunan çok sayıda okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretime ait devlet okullarının yanı sıra özel okullar da mevcuttur. Nitekim Gürsu'da 2018 yılı itibarıyla 2 Anaokulu, 6 İlkokul, 7 Ortaokul, 3 Anadolu Lisesi, 4 Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, 1 Fen Lisesi yanı sıra çeşitli konularda kurslar düzenleyen Halk Eğitim Merkezi, Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) ile kütüphane bulunmaktaydı. Bu eğitim kurumları sadece şehir nüfusuna değil, ilçe sınırları içerisindeki kırsal yerleşmelerde yaşayan nüfusa da hizmet vermektedir.

Şehrin değişik alanlarına dağılmış olan okullarda 2016-2017 eğitim-öğretim yılında 14036 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu fonksiyon alanında 717'si öğretmen,

geri kalanı diğer kültür kurumlarında çalışanlar olmak üzere 847 personel görev yapmaktaydı.

Gürsu'daki şehrsel fonksiyonlardan bir diğerini de ulaşım fonksiyonu oluşturmaktadır. Şehrin, uzak ve yakın çevresiyle olan bağlantısı karayolu ile sağlanmaktadır. Bu yolun şehrin ekonomik hayatı üzerinde önemli katkıları bulunmaktadır.

Gürsu'nun ulaşım fonksiyonunu, uzak ve yakın çevresiyle olan ulaşım şeklinde belirlemek mümkündür. Şehrin uzak çevresiyle olan bağlantısını şehirlerarası ulaşım teşkil etmektedir. Yakın çevresi ile ulaşımını ise kırsal yerleşmeler ve çevre ilçelerle olan bağlantı oluşturmaktadır. Şehrin köylerle olan bağlantısı, standartları yer yer farklı olan yollarla sağlanmaktadır. Bu ulaşım bağlantıları sayesinde, etki alanı içerisindeki yerleşmelerden Gürsu'ya her gün çok sayıda sefer düzenlenmektedir. Şahıslara ait özel araçlarla düzenlenen bu seferler ile kır-şehir ilişkileri sürdürülmektedir.

Gürsu şehri il içerisinde Yıldırım'a 7 km, Osmangazi'ye 21 km, İnegöl'e 35 km, Nilüfer'e ise 37 km uzaklıktadır. Büyük şehirlere olan mesafesi bakımından ise İstanbul'a 178 km, Ankara'ya 376 km, İzmir'e 356 km, Eskişehir'e 141 km uzaklıktadır (Tablo 3.26).

Şehirde haberleşme alanında hizmet veren iki büyük kuruluş Posta İşletme Müdürlüğü ve Türk Telekom'dur. Postane binası Zafer Caddesi üzerinde yer alırken, Türk Telekom ise Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi'ndedir.

Hizmetler fonksiyonu içerisindeki diğer fonksiyonları ise mali kurum ve sigorta ile elektrik, gaz ve su hizmetleri ile serbest meslek sahipleri oluşturmaktadır.

2.2.3.2.2.2. Tarım Fonksiyonu

Tarım şehirdeki önemli fonksiyonlardan bir diğerini oluşturmaktadır. Şehirde yaşayan ailelerin bazılarının geçimini temin ettiği sektör olan tarım, bazı ailelere de ek katkı sağlamaktadır. Özellikle ticarî değere sahip sebze ve meyve yetiştiriciliği bunda başlıca rolü oynamaktadır. Ancak, Gürsu'da tarım fonksiyonu, diğer fonksiyonların gelişimine bağlı olarak gittikçe azalmaktadır. Öyle ki, şehir yerleşmesi özelliği kazanmaya başladığı 1970'ler ve öncesinde bir tarım kasabası hüviyeti taşıyan

yerleşme; ticaret, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi hizmetler ile sanayi faaliyetlerinin gelişimine bağlı olarak gittikçe bir hizmet şehri vasfı kazanmaya başlamıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu durum, tarım dışı fonksiyon alanlarına nüfusun kaymasına neden olmuştur. Ayrıca, idarî fonksiyonun yanı sıra gelir seviyesinin artmasının da sağladığı avantajlarla, sanayi ve ticaret başta olmak üzere ulaşım, eğitim, sağlık gibi şehrsel fonksiyonların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Gerçekten de, ilk zamanlarda tarımın hâkim olduğu kırsal yerleşmelerin idarî fonksiyon kazanarak ya da mevcut idarî fonksiyonu çeşitlenerek ve daha da güçlenerek şehirleşme sürecinin gelişmesi, söz konusu olabilmektedir. Bu gelişme ziraî yerleşmelerin idarî fonksiyonla nüfus ve yine ona bağlı olarak yeni fonksiyon kazanmasıyla, şehir yerleşmeleri kategorisine yükselmesi şeklinde olmaktadır (Tümertekin, 1973: 80).

Gürsu ilçesi 118.600 dekarlık yüzölçümüne sahiptir. Bu alanın, 47.950 dekarı tarım arazisi durumundadır. Türkiye topraklarının % 36'sında, Marmara Bölgesi'nin ise %30'unda tarımsal faaliyetlerin yapıldığı göz önüne alındığında ilçedeki tarım arazileri ülke geneline yakın değerler göstermektedir. Tarım topraklarının (47.950 dekar) çiftçilere (1300) oranlaması sonucu çiftçi başına düşen tarım arazilerinin oldukça önem arz ettiği görülmektedir. Bölgedeki tarım arazileri dağlık bölgede kalan Dışkaya ve Ericek mahalleleri dışındaki alanlarda yer almaktadır.

İlçe merkezini oluşturan mahallelerde yaşayanların bir bölümü yanı sıra kırsal mahallelerde (köylerde) yaşayan nüfusun tamamına yakını tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlamaktadır. Bu mahallelerde yaşayan ailelerin çoğunluğu geçimini büyük oranda meyve ve sebze yetiştiriciliğinden sağlamaktadır. Gerçi bu sektörde çalışanların oranının gelişen şehrsel fonksiyonlara bağlı olarak gittikçe azaldığını söylemek mümkündür. Ancak burada hemen şunu da belirtmek gerekir ki tarım, bir şehir yerleşmesinin gelişmesinde ve yaşamasında, herhangi bir şehrsel fonksiyondan pek farklı değildir. Bu bakımdan tarım faaliyetlerinin şehrsel fonksiyon olarak alınmasında önemli olan husus, bu fonksiyonun bir bakıma geçici oluşudur. Gerçekten tarım, kırsal yerleşmelerin temel fonksiyonu, başka bir anlatımla yerleşik hayatın temel unsuru olduğu ve de genellikle şehir yerleşmelerine ziraî yapıdaki yerleşmelerden geçildiği için şehir yerleşmelerinde ziraat fonksiyonunun zamanla yerini diğer fonksiyonlara terk

ederek öneminin azalması, ya da gittikçe ortadan kalkması durumu söz konusu olabilmektedir (Tümertekin, 1973: 47-48).

2.2.3.2.2.3. Sanayi Fonksiyonu

Şehirdeki **sanayi fonksiyonunu** imâlat sanayi ile inşaat oluşturmaktadır. İmâlat sanayi, modern sanayi tesislerinin yanı sıra yerel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde faaliyetini sürdüren atölye tipi küçük işletmelerden oluşmaktadır. Gürsu'daki en önemli sanayi kuruluşları arasında Aroma Meyve Suyu Fabrikası, *Akbaşlar Tekstil*, Sönmez – Bustaş fabrikalarıdır. Sanayi alanının personel ihtiyacı % 70 oranında Gürsu ilçesinden, %30 oranında bölgeye yakın ilçelerden sağlanmaktadır. Diğer sanayi işyerlerini ise oto tamirhaneleri, PVC ve alüminyum doğrama atölyeleri ile kereste ve marangozhanelerin yanı sıra mermer ve briket atölyeleri gibi küçük işletmeler oluşturmaktadır.

Şehirdeki sanayi faaliyetleri içerisinde değerlendirilen bir diğer faaliyeti de inşaat sektörü teşkil etmektedir. Şehirleşmenin en önemli göstergeleri arasında yer alan inşaat faaliyetleri de imâlat sanayi içerisinde kabul edilmektedir (Tolun Denker, 1970:197). Dolayısıyla kentsel fonksiyonlardan birisi olarak sayılmaktadır. Özellikle nüfus artışının ve yapılaşmanın hız kazandığı yerleşmelerde bu fonksiyon alanında çalışanların oranı hâkim fonksiyon kadar olmasa da yine de % 10'dan fazla değerler gösterebilmektedir (Tümertekin, 1973: 71). Gürsu'da son yıllarda inşaat sektörü de ivme kazanmıştır.

Şehirdeki en eski sanayi faaliyetleri 1966-1970'li yıllarda başlamıştır. Özellikle ham madde varlığına bağlı olarak öncelikle tarımsal sanayi faaliyetleri kendine yer bulmuştur. Şehirde 1968 yılında Aroma Meyve Suyu Fabrikası ile meyve depolama ve nakliye işletmelerinin kuruldu. 1980'li yıllardan itibaren sanayileşme hareketinin hız kazanmasıyla birlikte Bursa-İnegöl-Ankara Karayolu ve yakın çevresinde başta tekstil olmak üzere çeşitli sanayi kuruluşları yer almıştır. Bu kapsamda şehirde kumaş, boya, nakış ipliği, tül perde, oto yedek parça, kauçuk, lastik, çanta, kaporta, asfalt çakılı üretimi gibi alanlarda imalat yapan 80'in üzerinde sanayi işletmesi kuruldu. İlçe sınırları içerisinde bulunan mevcut sanayi alanı 2001 yılı içerisinde OSB (Organize Sanayi Bölgesi) alanına dönüştürüldü. Organize Sanayi Bölgesi, 2001 yılında tescil edilmiş ve tüzel kişilik kazanmıştır. Ayrıca ilçede bir de Küçük Sanayi Sitesi bulunmaktadır (<http://www.gursu.gov.tr>).

Gürsu'da Organize Sanayi kuruluş çalışmaları, kısa adı GÜSİAD olan Gürsu Sanayici ve İşadamları Derneği'nin 2000 yılında Gürsu Kaymakamlığı'na dilekçe vermesiyle başlamıştır. Esasen, Bursa Ovası'nın bilinçsizce sanayileşme neticesinde kirlilik tehlikesi altında kalması ve hemen yakınındaki Gürsu ilçesini de tehdit eder hale gelmesi, aynı zamanda küresel rekabetin sonucu bölgenin sanayici ve iş adamlarını uluslar arası standartlara uyumlu, çevre kriterlerine haiz, planlı ve alt yapısı disipline edilmiş alanlarda üretim yapmayı zorunlu hale getirdiğinden Organize Sanayi Bölgesi'ne ihtiyaç duyulmuştur (<http://uludagosb.org.tr>).

Uludağ Organize Sanayi Bölgesi 101 hektar (1.010.000 m²) alan üzerine kurulmuştur. Bu alanın 71 hektarını sanayi parselleri oluştururken 30 hektarı yol, rekreasyon ve sosyal donatı alanlarıdır. Sanayi parsellerinin ortalama büyüklüğü ise 5.000 m²'dir. Bölgede yaklaşık 7.000 kişi istihdam edilmektedir. Ancak Gıda ve Soğuk hava depolarının mevsimlik çalışanları da dikkate alınırsa bu rakam 10.000 kişiye ulaşmaktadır. Uludağ Organize Sanayi Bölgesi'nde 110 faal firma bulunmaktadır (Tablo 3.21). Bu firmaların 69 adedi yer sahibi iken 40 adedi kiracı olarak faaliyet göstermektedir. Bölgedeki firmaların %80'i tekstil ve konfeksiyon alanında faaliyet gösterirken %10'u metal %6'sı gıda, %2'si kimya ve %2'si ise diğer alanlarda (mobilya vb.) faaliyet göstermektedir. 71 hektar net sanayi alanı 125 adet parselden oluşmaktadır. Bu parsellerin 67 adedinde üretimde bulunulurken 58 adedi özel mülkiyete konu olup boş durumdadır. Ağırlıklı olarak tekstil ve konfeksiyon ihracatı yapılmaktadır.

2.2.3.2.3. Şehir İçi Arazi Kullanımı

Doğal koşulların insana sunduğu alanlarda, hayatın sürdürülebilmesi için gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere bağlı olarak ortaya çıkan arazi kullanımı özellikleri, doğal çevre ve insan arasındaki etkileşimin en somut sonucudur. Hiç şüphesiz, insanın doğal çevresinden faydalanması birinci derecede doğal coğrafya özelliklerine bağlı olarak gelişmiş, özellikle yer şekilleri ve iklim koşulları araziden yararlanmayı sınırlandıran en önemli faktörleri meydana getirmiştir. Teknolojik gelişmeler bu faktörlerin etkilerini kısmen azaltmakla birlikte, tam anlamıyla ortadan kaldıramamıştır (Bayar, 2003: 97).

Şehrin arazi kullanım verilerine Gürsu Belediyesi İmar Müdürlüğü'nün kayıtlarından ulaşılmıştır. Gürsu'da şehir içi arazi kullanım durumu incelendiğinde en fazla alan 1.120.780 m² (% 40) ile konut alanlarına ayrılmıştır. Konut alanını 615.036 m² ile (% 21.9) yol ve teknik alt yapı merkezleri alanı ve 154.589 m² (% 5.5) alana sahip olan ticaret alanları takip etmektedir. Ayrıca şehirde 82.369 m² (% 2.8) tarım alanı, 80.118 m² (%2.8) park ve yeşil alanlar, 45.447 m² (% 1.6) eğitim ve kültür alanı, 25.366 m² (% 0.9) meyvelik alan, 23.141 m² (% 0.8) küçük sanayi alanı, 15.499 m² (% 0.6) askeri alan, 10.597 m² (% 0.03) ibadet yeri alanı yer almaktadır. Bunların yanı sıra 8.792 m² (% 0.3) sağlık tesisi alanı, 6.417 m² (% 0.2) mezarlık alanı, 5.476 m² (% 2.0) kapalı pazar alanı (Fotoğraf 2.10), 5.384 m² (% 0.2) depolama alanı, 3.726 m² (% 0.1) akaryakıt istasyonu alanı, 3.711 m² (% 0.1) yurt alanı, 3.364 m² (% 0.1) resmi kurum alanı, 3.150 m² (% 0.1) sosyal ve kültürel alan, 3.062 m² (% 0.1) belediye hizmet alanı, 2.699 m² (% 0.1) trafo merkezleri, 2.567 m² (% 0.1) spor tesisleri alanı, 126 m² (% 0.004) doğalgaz regülatör merkezi alanından oluşmaktadır. Şehirde 576.924 m² (% 20.5) boş alan bulunmaktadır (Tablo 2. 13).

Fotoğraf 2.10. Zafer Mahallesi Karanfil Caddesi'nde Yer Alan Gürsu İlçesi Kapalı Pazar Yeri ve Otopark Alanı

Tablo 2.13. Gürsu'nun Şehir İçi Arazi Kullanım Alanlarının Dağılımı

Kullanım	Alanı (m²)	Oranı (%)
Konut Alanı	1.120.780	40.0
Resmi Kurum Alanı	3.364	0.1
Belediye Hizmet Alanı	3.062	0.1
İlköğretim Alanı	25.327	0.9
Ortaöğretim Alanı	16.489	0.6
Anaokulu Alanı	3.631	0.1
Sağlık Tesisi Alanı	8.792	0.3
Sosyal ve Kültürel Tesis Alanı	3.150	0.1
Yurt Alanı	3.711	0.1
İbadet Yeri Alanı	10.597	0.03
Spor Tesisleri Alanı	2.567	0.1
Askeri Alan	15.499	0.6
Ticaret Alanı	154.589	5.5
Kapalı Pazar Alanı	5.476	2.0
Küçük Sanayi Alanı	23.141	0.8
Depolama Alanı	5.384	0.2
Tarım Alanı	82.369	2.8
Meyvelik Alan	25.366	0.9
Mezarlık Alanı	6.417	0.2
Park Alanı	80.118	2.8
Trafo Merkezleri	2.699	0.1
Doğalgaz Regülatör Merkezi	126	0.004
Akaryakıt İstasyonu Alanı	3.726	0.1
Yol ve Teknik Altyapı Alanı (Trafo vb.)	615.036	21.9
Boş Alan	576.924	20.5
Toplam	2.798.340	100

Kaynak: Gürsu Belediyesi kayıtlarından hazırlanmıştır.

Gürsu'da arazi kullanım alanının sayısal dağılıma bakıldığında şehirde toplam 3.194 yapı mevcuttur. Bu yapılar arasında en fazla pay 2.415 (% 75.9) konutlara aittir. Bunu 562 (% 17.6) yapı ile ticari konutlar izlemektedir. Aynı zamanda ilçede 22 (% 0.6) küçük sanayi, 21 (% 0.6) eğitim alanı, 7 (% 0.2) resmi kurum, 9 trafo (% 0.4), 6 depo (% 0.2), 5 (% 0.1) belediye hizmet binası, 4 (% 0.1) ticaret alanı, 4 (% 0.1) ibadet tesisi gibi alanlar mevcuttur. Bunun yanı sıra 19 (% 0.6) harabe, 78 (% 2.5) inşaat, 32 (% 1.0) temel halinde inşaat bulunmaktadır (Tablo 2.14).

Tablo 2.14. Gürsu'nun Arazi Kullanım Alanlarının Sayısal Dağılımı

Kullanım	Sayısı	Oran (%)
Konut	2.415	75.9
Konut + Ticaret	562	17.6
Ticaret	4	0.1
Belediye Hizmet	5	0.1

Tablo 2.14. (Devamı)

Resmi Kurum	7	0.2
Küçük Sanayi	22	0.6
Askeri	1	0.03
Kapalı Pazar	1	0.03
Akaryakıt İstasyonu	2	0.06
Eğitim	21	0.6
Sağlık	2	0.06
Kültürel	1	0.03
Spor	2	0.06
İbadet Tesisi	4	0.1
Yurt	1	0.03
İnşaat	78	2.5
İnşaat (Temel)	32	1.01
Harabe	19	0.6
Depo	6	0.2
Trafo	9	0.4
Toplam	3.194	100

Kaynak: Gürsu Belediyesi kayıtlarından hazırlanmıştır.

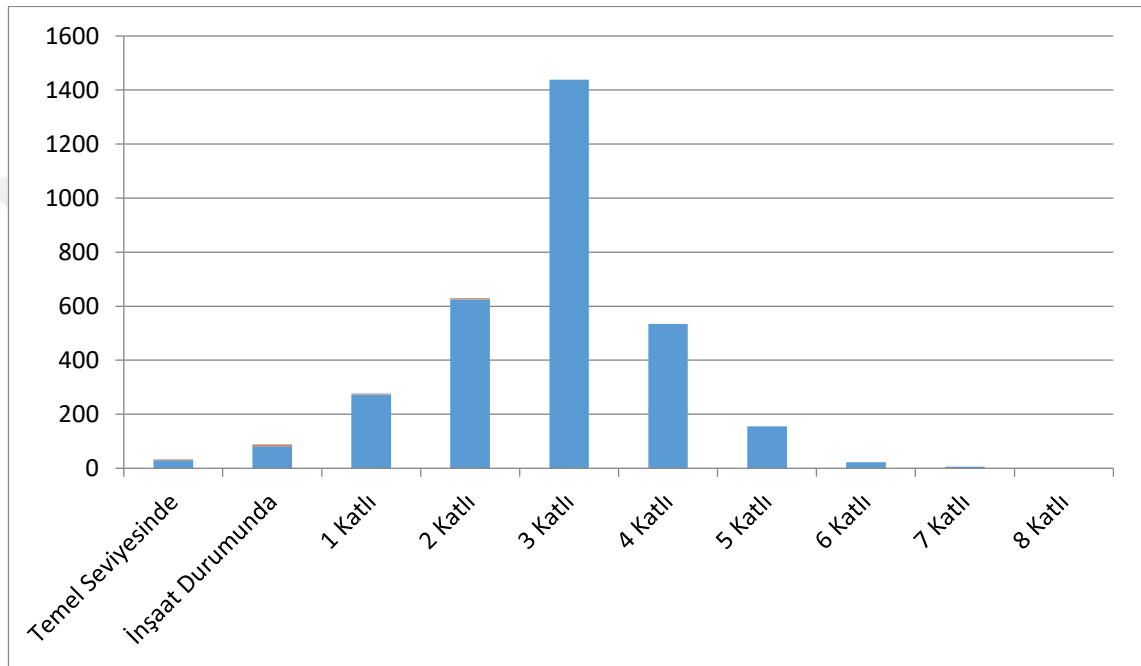
Şehirde fazlaca yer kaplayan alanların başında konut fonksiyon alanları gelmektedir. Şehrin mahallelerine dağılmış olan bu alanlar ile ilgili ilçe imar müdürlüğünden alınan verilere göre şehirde 3163 adet yapı yer almaktadır (Tablo 2.15). Bu yapılardan 20 tanesi harabe niteliğinde olduğundan ve ibadet yeri alanlarının standart kat adedi olmadığından kat adedi analizine dâhil edilmemiştir. Harabelerin ve ibadet yeri alanlarının kat adedi analizine dâhil edilmemesi ile kat adedi analizinde toplam 3161 adet yapı bulunmaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 38).

Tablo 2.15. Gürsu İlçesi Bina Kat Adedi Durumu

Kat Adedi	Adet	Oran (%)
Temel Seviyesinde	30	1.0
İnşaat Durumunda	82	2.6
1 Katlı	272	8.6
2 Katlı	623	19.7
3 Katlı	1 438	45.4
4 Katlı	534	16.8
5 Katlı	155	4.9
6 Katlı	22	0.7
7 Katlı	6	0.2
8 Katlı	1	0.1
Toplam	3.163	100.0

Kaynak: Gürsu Belediyesi kayıtlarından hazırlanmıştır.

Şehirde aktif fay hattı bulunması, birinci derece deprem kuşağı içerisinde yer alması ve şehrin kurulduğu arazinin bataklık alanların drene edilmesi yoluyla kazanılmış olması sebebiyle çok yüksek katlı bina yapımına izin verilmemektedir. Kentteki binaların 272'si tek katlı, 623'ü 2 katlı, 1.438'i 3 katlı, 534'ü 4 katlı, 155'i 5 katlı, 22'si 6 katlı, 6 tanesi ise 7 katlıdır. Aynı zamanda kentte bir tane de 8 katlı bina bulunmaktadır. Bununla birlikte temel seviyesinde 30, inşaat durumunda ise 82 yapı mevcuttur (Tablo, 2.15, Şekil 2.11).

Şekil 2.11. Gürsu Şehrindeki Binaların Kat Durumu

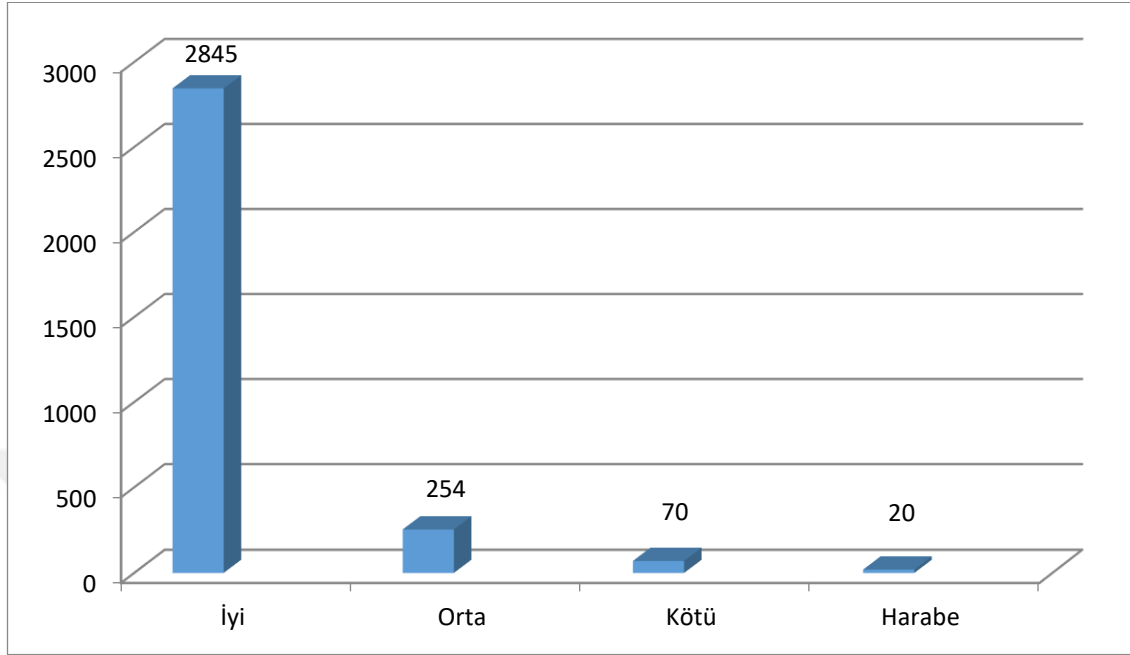
Yapılan kat adedi analizine göre yerleşim alanı içerisinde 3 katlı yapıların yoğunluğu dikkat çekmektedir. 3 katlı yapılardan sonra 2 katlı yapıların fazla olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü sırada ise 4 katlı yapılar bulunmaktadır (Tablo, 2.15, Şekil 2.11).

Tablo 2.16. Gürsu İlçesi Yapı Kalitesi Durumu

Yapı Kalitesi	Adet	Oran (%)
İyi	2.821	89.2
Orta	250	7.9
Kötü	68	2.2
Harabe	20	0.6
Toplam	3.163	100.0

Kaynak: Gürsu Belediyesi kayıtlarından hazırlanmıştır.

İmar Müdürlüğü tarafından incelenen 3.163 yapının 2.821'i iyi, 250'si orta, 68'i kötü, 20'si ise harabe durumundadır (Tablo, 2.16, Şekil 2.12).

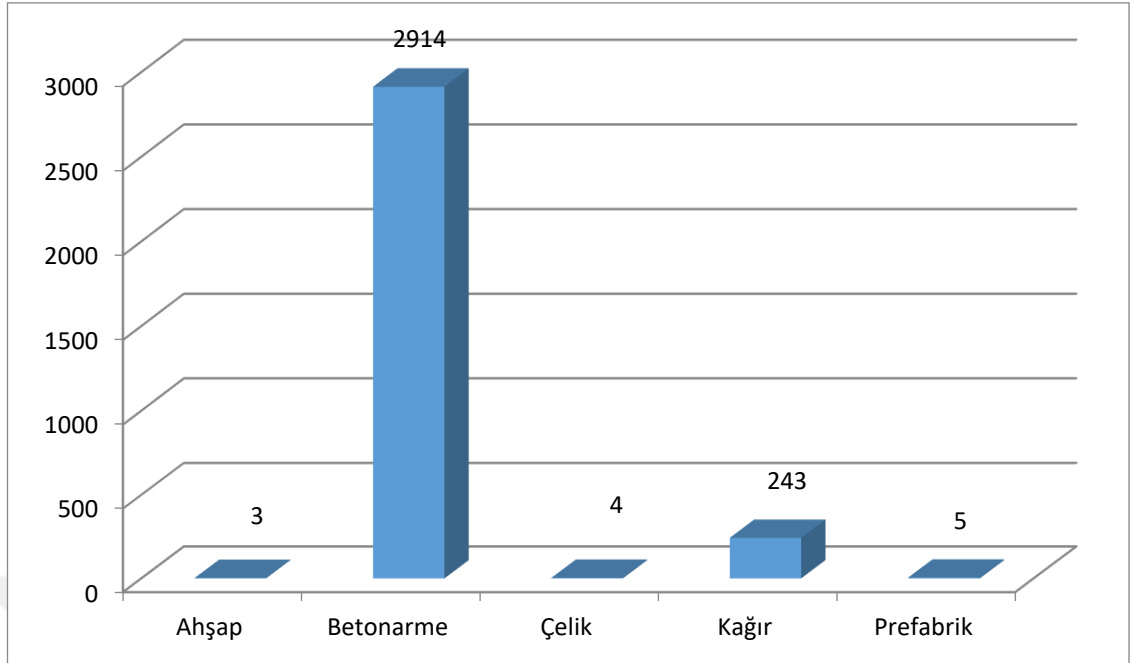
Şekil 2.12. Gürsu İlçesi Yapı Kalitesi Durumu

Tablo 2.17. Gürsu İlçesi Binaların Kullanılan Malzemeye Göre Durumu

Yapı Cinsi	Adet	Oran (%)
Ahşap	3	0.1
Betonarme	2.908	92.0
Çelik	4	0.1
Kağır	243	7.7
Prefabrik	5	0.1
Toplam	3.163	100.0

Kaynak: Gürsu Belediyesi kayıtlarından hazırlanmıştır.

İlçedeki konutların % 92'si günümüzün yapı malzemesi olan betonarme binalardan oluşmaktadır. İncelenen 3.163 konutun 2.908'ü betonarme, 3'ü ahşap, 4'ü çelik, 243'ü kağır ve 5'i ise prefabrik konut özelliği göstermektedir (Tablo, 2.17, Şekil 2.13).

Şekil 2.13. Gürsu İlçesi Binaların Kullanılan Malzemeye Göre Durumu

Gürsu ilçesinde yapıların cinsi incelendiğinde harabe yapılar haricinde 3169 yapı tespit edilmiştir (Fotoğraf 2.11).

Fotoğraf 2.11. Gürsu Şehrindeki Geleneksel ve Çağdaş Konutlar

Şehir içi arazi kullanımında önem arz eden konulardan bir diğeri de dini amaçlı kullanılan sosyal yapılardır. Bu bağlamda şehirde müftülük binasının yanı sıra kuran kursları (18 adet) ile camiler (16 adet) bulunmaktadır (Fotoğraf 2.12). Camiler şehir içi dağılışı incelendiğinde; Kurtuluş Mahallesi'nde Asmalı Cadde'de Atatürk Caddesi'nde Kurtuluş Cami, Somuncubaba Cami, Kurtuluş sokakta Yeşilyıldız Cami ve Aydınlar sokakta Fetih Cami olmak üzere 4 cami bulunmaktadır. Zafer Mahallesi'nde Zafer Cami Papatya sokakta, Emir Sultan Cami Karanfil Caddesi'nde, Bilali Habeşi Cami ise Yüksel sokakta yer almaktadır. İstiklal Mahallesi'nde Camii sokakta Merkez Cami,

Akın sokakta Ensar Cami ve Fatih Caddesi'nde Orta Cami olmak üzere 3 cami bulunmaktadır. Yenidoğan Mahallesi'nde ise Altın sokakta Baba Sultan Mescidi, Ulu Cadde'de Gökçay Cami, Dalyan sokakta Halil İbrahim Cami, Uluçam sokakta Mamutoğlu Cami ve İmece sokakta Ulukubbeli Cami olmak üzere 5 cami hizmet vermektedir.

Fotoğraf 2.12. Şehirdeki Somuncu Baba, Emir Sultan ve İki Kubbeli Cami'den Birer Görünüm

Şehir içi arazi kullanımındaki önem arz eden alanlardan bir diğerini sportif alanlar teşkil etmektedir (Fotoğraf 2.13). Bu bağlamda Gürsu şehrinde bir kapalı spor salonu, bir kapalı yüzme havuzu ve bir halı saha bulunmaktadır. İlçe Gençlik ve Spor Müdürlüğü'ne ait 1.500 m²'lik alan içinde yer alan, Kapalı Spor Salonu, Kurtuluş Mahallesi'nde yer almaktadır. 800 m²'lik oyun alanına sahip olan salonun tribünü 400 kişiliktir. Ayrıca salonda soyunma odaları, hakem odaları ve idari odalar mevcuttur. Araştırma sahasında İlçe Gençlik ve Spor Müdürlüğü'ne ait 7875 m²'lik oyun alanıyla bir futbol sahası da bulunmaktadır. Altın Sokak'ta yer alan yarı olimpik (2.5 m) özellikteki kapalı yüzme havuzundan saatte ortalama 40 ila 50 kişi faydalanmaktadır.

Fotoğraf 2.13. Gürsu Şehrindeki Sportif Tesislerden Görünüm

Bunların dışında Gürsu’da 4000 m²’lik alanda Sporcu Fabrikası adında tesisin yapımı devam etmektedir. Bu tesiste; 6 adet antrenman salonu, 1 adet çok amaçlı salon, soyunma odaları, idari ofisler, sağlık odaları ve kafeterya alanları yer alacak. Takım ve bireysel tüm spor faaliyetlerinin (basketbol, voleybol, hentbol, futsal, güreş, taekwando, karate, boks, masa tenisi, jimnastik, okçuluk, fitness, judo, duvar tırmanma vb.) yapılabileceği alanlar oluşturulmaktadır. Cüneyt Yıldız Devlet Hastanesi’nin yanında kurulan tesisin hemen yakınında futbol sahası ve halı saha da bulunmaktadır.

Şehir içi arazi kullanımında mezarlıklarında ayrı bir yer vermek gerekir (Fotoğraf 2.14). Bu bağlamda Gürsu şehrinde 3 tane mezarlık vardır. Kurtuluş Mahallesi Atatürk Caddesi’nde yer alan Gürsu ilçe mezarlığı ve Zafer Mahallesi Zafer Caddesi’nde yer alan küçük mezarlık şehir kullanım alanı içerisinde kalmıştır. Gürsu ilçe mezarlığı 5.400 m²’lik alana, Küçük mezarlık ise yaklaşık 300 m²’lik alana sahiptir. Bu iki mezarlık 74.625 kişilik ilçe merkezinin ihtiyacını karşılayamadığı için yeni bir mezarlık alanına gereksinim duyulmuştur.

Yine Zafer mahallesi Düzgün Sokakta yer alan Gürsu yeni mezarlığı yerleşim alanı dışında Yeşil Çevre Arıtma Tesisi'nin hemen karşısında konumlandırılmıştır. Gürsu yeni mezarlığı 47.000 m²'lik alanıyla şehrin ihtiyacına cevap vermektedir.

Fotoğraf 2.14. Gürsu Kent Mezarlığı (Yeni Mezarlık) ve Küçük Mezarlığı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. TARIM

3.1.1. Tarımsal Faaliyetlerin Başlıca Özellikleri

Beslenebilmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için var oluşlarından itibaren insanlar sürekli bir ekonomik faaliyet içerisinde olmuşlardır (Yazıcı ve Koca, 2008:228). Ekonomik coğrafyada insanın hayatını kazanmak ve sürdürmek için uğraştığı üretim, tüketim, mübadele ve hizmet faaliyetlerindeki fonksiyonel bakımdan ilişkilerle alanlar arasındaki farklılık ve benzerlikleri araştırır (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 100).

İlçenin ekonomisi sanayi ve tarım sektörüne dayanır. Önceleri ilçe ekonomisi sadece tarıma dayalıydı. Yaklaşık 118.600 dekarlık yüzölçümüne sahip olan ilçenin 47.950 dekarı tarım arazisi durumundadır. Ancak son dönemlerde ilçede tarım alanlarının büyük bir kısmı yerleşmeye açılması tarımın öneminin azalmasına sebep olmuştur.

Türkiye sanayileşmiş ülkelere göre, henüz tarımda çalışan işgücü yüksek bir ülkedir. Böyle olmakla birlikte, geçmiş yıllara göre bu sektör işgücü payında, dikkat çekici gerilemeler vardır. Örneğin, 1950’de tarımın ekonomik faaliyet alanlarındaki toplam işgücünde % 80’e yakın bir payı varken; 2000’de bu pay % 35’e doğru gerilemiş bulunmaktadır (Doğanay, 2011: 220). 2014 yılında ise nüfusun % 19.5’i tarım sektöründe istihdam etmektedir. Verimli tarım topraklarına sahip olan araştırma sahamızda ise nüfusun yaklaşık % 10’u geçimini tarımsal faaliyetlerden temin etmekte olup, çiftçi aile sayısı 1.300 civarındadır. Gürsu Tarım Kredi Kooperatifine kayıtlı olan çiftçi sayısı ise 700 civarındadır.

Gürsu ilçesi topraklarının önemli bir bölümü yerleşime açılmadan önce bataklık halindeydi. 1938 yılında kanallar açılarak bataklık kurutulmuş ve tarıma açılmıştır. Bursa Ovası’nın kuzeydoğu kesiminde yer alan ilçenin iklim ve topografya şartları

tarımsal faaliyetlere oldukça uygun bir ortam sağlamıştır. Tarımda makineleşme dönemi ile birlikte tarımsal ürünlerden elde edilen verim artmıştır.

İlçe 118.600 dekarlık yüzölçümüne sahiptir. Bu alanın, 47.950 dekarı tarım arazisi durumundadır. Türkiye topraklarının % 36'sında, Marmara Bölgesi'nin ise % 30'unda tarımsal faaliyetlerin yapıldığı göz önüne alındığında ilçedeki tarım arazileri ülke geneline yakın değerler göstermektedir. Tarım topraklarının (47.950 dekar) toplam nüfusa (84.880) oranlaması sonucu aile başına düşen tarım arazilerinin fazla önem taşımadığı görülmektedir. Bölgedeki tarım arazileri dağlık bölgede kalan Dışkaya ve Ericek mahalleleri dışındaki alanlarda yer almaktadır.

Araştırma sahasında tarımsal faaliyetler, daha çok polikültür tarım şeklinde yapılmakta ve tarım arazilerinin tamamı sulanabilmektedir. İlçe büyük tüketim merkezlerine yakın olması sebebiyle avantajlı bir konuma sahiptir. Ayrıca pazarlama imkânlarının uygun olması, dış ülke pazarlarına yönelik ihracatın yapılabilmesi de önemli bir avantajdır. Çiftçiler modern tarım teknikleri uygulamaktadır. Bu bağlamda birim alana verim ve kalite yönünden ülkemiz ortalamasının çok üzerinde üretim yapabilmektedir. Bütün bunların doğal bir sonucu olarak, çiftçilerin gelir ve refah seviyesi ülkemiz standartlarının üzerindedir (Gürsu İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016:3).

Gürsu'da özellikle meyve ve sebze üretimi ön plandadır. Tarım ürünleri içerisinde ilk sırada armut, ikinci sırada ise şeftali yetiştiriciliği gelmektedir. Bunun dışında ayva, erik, elma, kiraz, ceviz, incir gibi meyveler; salatalık, domates, ıspanak, patlıcan ve marul gibi sebzeler ile az miktarda da olsa mısır, buğday ve arpa gibi tahıl ürünleri tarımı da yapılmaktadır. İlçede çayır ve mera alanlarının az olmasına bağlı olarak hayvancılık faaliyetleri gelişme gösterememiştir. Hayvancılık genellikle küçük aile işletmeleri şeklinde yapılmaktadır. Arıcılık faaliyetleri ise tamamen hobi amaçlı yapılmaktadır.

İlçede tarımdan sağlanan en yüksek gelir meyvecilik ürünlerinden elde edilmektedir. Bunu sebzeçilik ürünleri takip ederken tarla ürünleri üretimi ise genellikle çiftçilerin ihtiyacını karşılamaya yöneliktir.

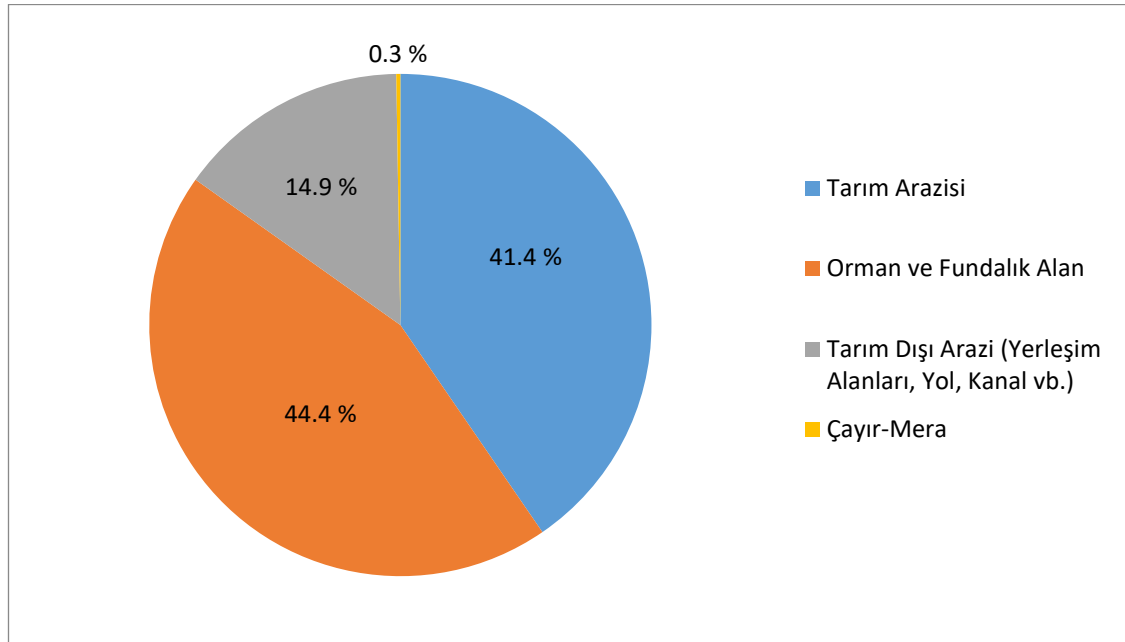
3.1.2. Arazi Kullanım Durumu ve Tarım Alanlarının Dağılışı

Araştırma sahasının toplam arazi varlığı 118.600 dekar'dır. Bu arazinin 52.650 dekarlık (% 44.4) kısmını ormanlık ve fundalık alanlar, 47.950 dekarlık (% 40.4) kısmını tarım alanları, 17.690 dekarlık (% 14.9) kısmını tarım dışı araziler (yerleşim alanları, yollar vb.) oluşturmaktadır. Çayır ve mera alanları ise 310 dekar (% 0.3) ile çok az bir yer kaplamaktadır (Tablo 3.1, Şekil 3.1). Tarım dışı arazi varlığı içinde 11.580 dekarlık alan yerleşim alanlarına ayrılmıştır. Başka bir anlatımla tarım dışı arazi alanlarının % 65.5'i yerleşim alanlarını oluşturmaktadır. Yerleşim alanlarının toplam arazi içerisindeki oranı ise % 9.8 kadardır.

Tablo 3.1. Gürsu İlçesi'nde Arazi Kullanım Durumu

Arazi Kullanım Durumu	Alanı (Dekar)	Toplam Araziye Oranı (%)
Tarım Arazisi	47.950	40.4
Orman ve Fundalık Alan	52.650	44.4
Tarım Dışı Arazi (Yerleşim Alanları, Yol, Kanal vb.)	17.690	14.9
Çayır-Mera	310	0.3
Toplam	118.600	100.0

Kaynak: Gürsu İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 3.1. Gürsu İlçesi Arazi Kullanım Durumu.

Görsu İlçesi'nde en geniş alanı orman ve fundalık alanlar oluşturmaktadır. İlçenin büyük kısmı doğal ormanlarla kaplıdır. Araştırma sahasında geçiş iklim tipinin görülmesi Akdeniz iklimine göre daha fazla yağış almasını ve bitki örtüsünün daha gür olmasını sağlamıştır.

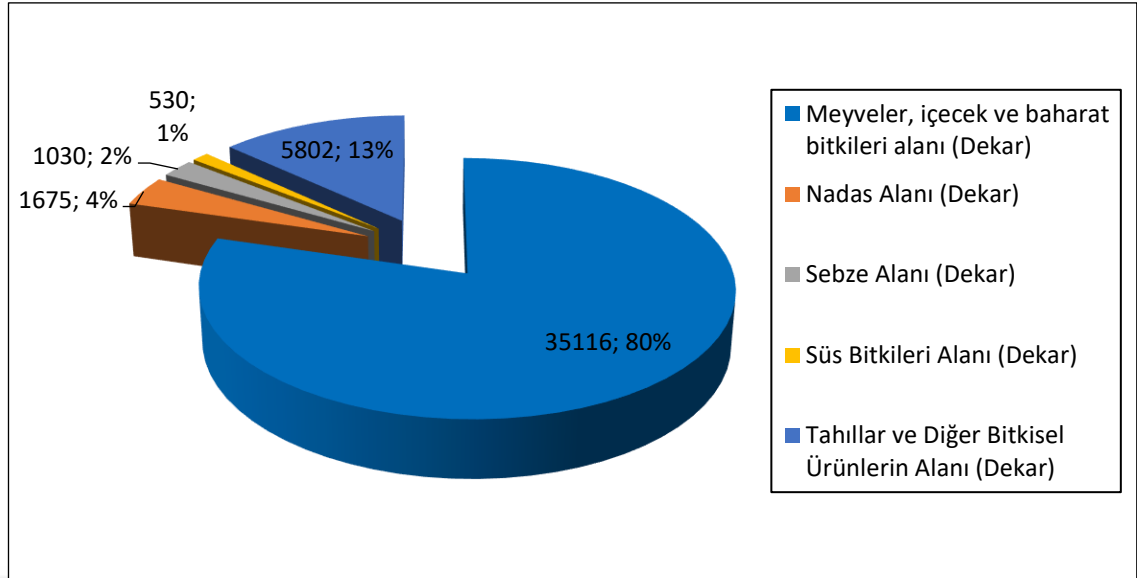
Araştırma sahasında ikinci sırada tarım alanları gelmektedir. Ortalama yükseltinin 100 m ve eğimin % 1 civarında olması tarım alanlarının fazla olmasında etkili olmuştur. Türkiye genelinde ekili-dikili arazi oranı % 34.4 iken bu oran Bursa ili genelinde % 43.7'dir. Görsu ilçesi alanının ekili-dikili alan (2017 yılı) oranı ise % 35.8 (42.478 dekar) ile Türkiye genelindeki ekili-dikili arazi oranından daha fazladır.

Araştırma sahasında tarım alanlarının durumu incelendiğinde ilçede en fazla tarım alanı meyve alanlarına ayrılmıştır. TÜİK verilerine göre ilçede 2017 yılında meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı 35.116 dekar, tahıllar ve diğer bitkisel ürünlere ayrılan alan 5.802 dekar iken sebze alanı ise 1.030 dekar, 2011 yılından itibaren üretimine başlanan süs bitkilerine ayrılan alan ise 530 dekar, ilçede sulamalı tarım gelişmiş olmasına rağmen 1.675 dekarlık alan nadasa bırakılmaktadır (Tablo 3.2, Şekil 3.2).

Tablo 3.2. Görsu İlçesi'nde Yıllara Göre Tarım Alanı Varlığı (2004-2017).

Yıllar	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı (Dekar)	Nadas Alanı (Dekar)	Sebze Alanı (Dekar)	Süs Bitkileri Alanı (Dekar)	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı (Dekar)
2004	29.630	1.500	6.430	0	4.770
2005	31.050	1.500	6.430	0	5.220
2006	30.600	1.200	5.375	0	5.283
2007	33.220	1.200	3.000	0	4.889
2008	33.130	1.200	3.000	0	4.842
2009	33.210	1.100	3.000	0	4.871
2010	33.210	1.200	3.065	0	4.909
2011	33.180	1.319	3.095	530	5.295
2012	34.125	1.200	2.140	530	6.227
2013	34.404	1.284	1.710	530	6.470
2014	34.470	1.261	1.430	530	6.868
2015	34.470	1.309	1.430	530	6.838
2016	34.570	1.741	1.430	530	6.848
2017	35.116	1.675	1.030	530	5.802

Kaynak: TÜİK.

Şekil 3.2. Gürsu İlçesi'nde Tarım Ürünlerine Göre Arazi Kullanımı (2017).

İlçedeki ziraat alanları içerisinde meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı 35.116 dekar ile tarım ayrılan alanların % 79.5'ine tek başına sahiptir. Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlere ayrılan alan 5.802 dekar (% 13.1) ile ikinci sırada gelmektedir. Sebze alanlarını 1.030 dekar (% 2.3), süs bitkilerine ise 530 dekar (% 1.2) alan ayrılmıştır. Nadasa bırakılan alan ise 1675 dekar (% 3.8) kadardır (Tablo 3.2).

İlçedeki verimli tarım alanlarının bir kısmı konut yapımından dolayı, bir kısmı da genişleyen sanayi alanlarından dolayı daralmaktadır. Günümüzde bir yandan tarım alanları arttırılmaya çalışılırken bir yandan da hızlı şehirleşme nedeniyle tarım yapılan alanlar yer yer ortadan kalkmaktadır.

İnceleme alanında yaklaşık 1300 adet tarım işletmesi (çiftçi ailesi) bulunmaktadır. İşletme başına ortalama 3.7 hektar tarım arazisi düşmekte olup, bu miktar ülkemiz ortalamasının üstündedir (www.gursuziraatodasi.org.tr).

İlçe topraklarının işletme büyüklükleri ile bunlara sahip olan aile sayıları karşılaştırıldığında, 0-5 dekar arasında toprağa sahip olan aile sayısı 20'dir ve toplam çiftçi sayısının % 1.5'ine karşılık gelmektedir. 5-9 dekar büyüklüğünde toprağı olan aile sayısı 150 (%11.5), işletme büyüklüğü 10-19 dekar olan 350 aile (%24.2) vardır. İlçede 560 aile 20-49 dekar arasında toprağa sahip olup, bunlar çiftçi ailelerin %43.1'ini oluşturmaktadır. Arazi büyüklüğü 50-99 dekar arasındaki işletme sayısı 205 (%15.8),

100-199 dekar toprağa sahip aile sayısı 35 (%2.7), 200-499 dekar işletme büyüklüğünde toprağa sahip olan aile sayısı ise 15 (%1.2)'dir (Tablo 3.3).

Tablo 3.3. Gürsu İlçesi'nde Tarım İşletmelerinin Arazi Büyüklüğü

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Aile Sayısı	Aileye Oranı (%)
0-5 arası	20	1.5
5-9 arası	150	11.5
10-19 arası	315	24.2
20-49 arası	560	43.1
50-99 arası	205	15.8
100-199 arası	35	2.7
200-499 arası	15	1.2
Toplam	1300	100.0

Kaynak: Gürsu İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

İlçe sınırları dahilindeki tarım alanlarından 39.010 dekarı sulanmaktadır. Sulanan arazilerin % 16.9'u DSİ tarafından, geri kalan kısmı (% 83.1) ise arazi sahiplerinin kendi imkanları ile açmış oldukları artezyen kuyuları vasıtasıyla sulanabilmektedir. Bölgenin sulanması için DSİ tarafından 1976 yılında kanaletler yapılmış ve 1979 yılında sulama işlemine başlanmıştır. İlçe topraklarının büyük bir bölümü Gölbaşı Göleti'nden sulanırken sınırlı bir bölümü ise Demirtaş Barajı'ndan sulanmaktadır.

Araştırma sahasında sulamada salma, karık usulü ve yağmurlama yöntemleri uygulanmaktadır. 2001 yılından itibaren damlama sulama tesislerinin sayısı hızla artarak bu yöntemle sulama yapılan arazi miktarı 6.000 dekarı geçmiştir (<http://www.gursuziraatodasi.org.tr>).

3.1.3. Başlıca Tarım Ürünleri

3.1.3.1. Tahıl Ürünleri

Tahıllar yeryüzünde en çok ekimi yapılan ürünlerdir. Dünya toplam ekim alanlarının (1.4 milyar ha.) yarısından fazlasında tahıl tarımı yapılmaktadır (Bulut, 2006:35). Nitekim ülkemizde de Cumhuriyetin ilk yıllarından beri işlenen arazilerin yarısından fazlasının tahıl tarımına ayrıldığı görülmektedir. Araştırma sahasında ise toplam tarım alanlarının % 13.1 tahıllar ve diğer bitkisel ürünlere, bunun da % 10.1'i sadece tahıl tarımına ayrılmıştır. İlçede tarla bitkileri özellikle de hububat üretimi, sadece orman içi yerleşmeler olan Dışkaya ve Ericek'te yapılmaktadır. Hayvan

yetiştiriciliğinde önemli bir yer tutan fiğ ve diğer yem bitkileri üretiminde yıldan yıla artış meydana gelmektedir (Gürsu İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü , 2016: 15).

Gürsu ilçesinde tahıl ürünlerinin alansal dağılımı ve üretim miktarları incelendiğinde 2004 yılı TÜİK verilerine göre 1.940 dekar alan buğday ekim alanına ayrılmıştır. Aynı yıl buğday üretimi 469 ton olarak gerçekleşmiş ve birim alandan alınan verim ise 242 kg/da'dır. İlçede buğday ekim alanları yıldan yıla değişkenlik göstermiştir. 2004-2017 yılları arasında buğday ekimine en fazla alan 2016 yılında ayrılmış ve bu yılda ilçede toplam 625 ton buğday üretilmiştir. 2017 yılında buğday ekim alanlarında daralma meydana gelmiş ve ilçede 2.378 dekar alan buğday tarımına ayrılmıştır. Aynı yıl birim alandan 252 kg/da verim alınmış ve 600 ton buğday üretimi gerçekleşmiştir (Tablo 3.4).

Tablo 3.4. Gürsu İlçesi Yıllara Göre Buğday ve Arpa Üretimi (2004-2017).

Yıllar	Buğday				Arpa			
	Ekilen Alan (Da)	Hasat Edilen Alan (Da)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Hasat Edilen Alan (Da)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)
2004	1.940	1.940	242	469	1.110	1.110	253	281
2005	2.330	2.330	234	545	1.110	1.110	251	279
2006	2.228	2.228	237	529	1.150	1.150	244	281
2007	1.984	1.984	226	448	1.050	1.050	250	263
2008	2.113	2.113	239	504	899	899	261	235
2009	2.036	2.036	210	427	925	925	211	195
2010	1.794	1.794	196	352	925	925	198	183
2011	1.712	1.712	176	302	1.000	1.000	159	159
2012	2.061	2.061	220	453	1.100	1.100	190	209
2013	2.088	2.088	194	405	1.300	1.300	209	272
2014	2.300	2.000	257	514	1.400	1.199	278	333
2015	2.271	2.073	190	393	1.400	1.200	201	241
2016	2.528	2.528	247	625	1.250	1.200	256	307
2017	2.378	2.378	252	600	924	924	291	269

Kaynak: TÜİK.

Araştırma sahasında arpa üretim durumu incelendiğinde 2004 yılında 1.110 dekarlık alandan 253 kg/da verim alınmış ve toplam 281 ton üretim sağlanmıştır. Arpa üretimine en fazla alan 2014 ve 2015 yıllarında 1400 dekar olarak gerçekleşmiştir. En fazla üretim 2014 yılında 333 ton olurken, 2015 yılında ise üretim azalarak 241 tona

düşmüştür. 2017 yılında ilçede 924 dekarlık alandan 269 ton arpa üretimi sağlanmıştır (Tablo 3.4).

İlçede 2004 yılında 50 dekarlık alandan 23 ton mısır üretilmiştir. İncelenen yıllar arasında en fazla üretim 29 tonla 2006 yılında meydana gelmiştir. Mısıra en fazla alan 2012 yılında (80 dekar) ayrılmıştır. Bu yılda birim alandan 300 kg verim alınırken üretim miktarı ise 24 ton olmuştur. 2017 yılı verilerine göre mısır ekilen alan 11 dekar, alınan verim 364 kg ve üretim miktarı ise 4 ton olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl hasıl ve silajlık mısır üretim alanı 90 dekar, alınan verim 2.256 kg ve üretim miktarı ise 203 tondur (Tablo 3.5).

Tablo 3.5. Gürsu İlçesi Yıllara Göre Mısır Üretimi (2004-2017).

Yıllar	Mısır				Mısır (Hasıl)				Mısır (Silaj)			
	Ekilen Alan (Da)	Hasat Edilen Alan (Da)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Hasat Edilen Alan (Da)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Hasat Edilen Alan (Da)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)
2004	50	50	460	23	80	80	2800	224	180	180	5.500	990
2005	60	60	433	26	90	90	2467	222	200	200	4.860	972
2006	65	65	446	29	90	90	2.500	25	200	200	5.000	1.000
2007	35	35	371	13	70	70	2.300	161	170	170	4.500	765
2008	40	40	350	14	50	50	2.300	115	180	180	4.500	810
2009	45	45	356	16	55	55	2.309	127	200	200	4.500	900
2010	70	70	343	24	110	110	2.400	264	400	400	4.500	1.800
2011	60	60	267	16	110	110	2.400	264	500	500	4.500	2.250
2012	80	80	300	24	154	154	2.188	337	500	500	4.500	2.250
2013	35	35	314	11	80	80	2.000	160	500	500	4.500	2.250
2014	16	16	313	5	90	90	2.256	203	500	500	4.500	2.250
2015	15	15	267	4	90	90	2.256	203	500	500	4.500	2.250
2016	11	10	400	4	90	85	2259	192	500	500	4.500	2.250
2017	11	11	364	4	90	90	2256	203	90	90	2256	203

Kaynak: TÜİK.

İnceleme alanında 2004 yılında 500 dekarlık alandan 115 ton yulaf üretimi gerçekleşmiştir. 2010 yılında itibaren ulaşılan yonca üretim alanı 300 dekar olurken 450 ton üretim sağlanmıştır. İlçede fiğ üretimi 2014 yılı itibariyle 1600 dekarlık alanda başlamış olup bu yılda sağlanan üretim 2.080 tondur. Araştırma sahasında 2017 yılında yulaf üretiminin 684 dekar alanda, yonca üretiminin 200 dekar alanda ve fiğ üretiminin 1.300 dekar alanda üretildiği görülmektedir. Üretim miktarları incelendiğinde ise en fazla üretim miktarı 1.690 tonla fiğ üretimindedir. Onu 270 tonla yonca ve 144 tonla yulaf üretimi izlemektedir (Tablo 3.6).

Tablo 3.6. Gürsu İlçesi Yıllara Göre Yulaf, Yonca (Yeşil Ot)ve Fiğ (Yeşil Ot) Üretimi (2004-2017).

Yıllar	Yulaf				Yonca (Yeşil ot)				Fiğ (Yeşil Ot)			
	Ekilen Alan (Da)	Hasat Edilen Alan (Da)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Hasat Edilen Alan (Da)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Hasat Edilen Alan (Da)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)
2004	500	500	230	115	180	180	--	--	--	--	--	--
2005	500	500	214	107	220	220	--	--	--	--	--	--
2006	500	500	230	115	250	250	--	--	--	--	--	--
2007	580	580	221	128	300	300	--	--	--	--	--	--
2008	560	560	239	134	300	300	--	--	--	--	--	--
2009	560	560	239	134	300	300	--	--	--	--	--	--
2010	560	560	220	123	300	300	1.500	450	--	--	--	--
2011	600	600	200	132	400	400	1.500	600	--	--	--	--
2012	700	700	200	154	483	478	1.253	599	--	--	--	--
2013	765	765	220	168	400	400	1.400	560	--	--	--	--
2014	804	804	199	160	445	445	1.348	600	1.600	1.600	1.300	2.080
2015	804	800	188	150	445	445	1.351	601	1.600	1.400	1.300	1.820
2016	804	775	210	163	350	350	1.351	473	1.600	1.550	1.300	2.015
2017	684	684	211	144	200	200	1.350	270	1.300	1.300	1.300	1.690

Kaynak: TÜİK.

3.1.3.2. Sebzeçilik

İlçede meyve üretiminden sonra ikinci sırada sebze üretimi gelmektedir. İklimin özellikle kışlık sebze üretimine uygun olması nedeniyle, yılda iki hatta üç ürün alınması mümkün olmaktadır. Serada (Yüksek Plastik Tünel) sebze üretimi yıldan yıla hızla artış göstermektedir. İlçede hakim lodos rüzgarlarının, sera yapılabilecek alanları kısıtlamasına rağmen, özellikle İğdir mahallesinde sera alanları hızla artmaktadır. Kapalı sera alanı 330.000 m²'yi aşmıştır (Gürsu İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2016: 17). Kış mevsiminin ılık geçmesi, kışlık sebze üretimini de ön plana çıkarmaktadır. Bu çerçevede kışlık olarak; ıspanak, marul, maydanoz, dereotu, tere, roka, taze soğan, lahana, karnabahar ve turp; yazlık olarak ise patlıcan, sakız kabağı, taze fasulye ve bamya üretimi yapılmaktadır.

İnceleme alanında lahana, marul ve maydanoz üretim alanları ve miktarları incelendiğinde 2004 yılında beyaz lahana 200 dekar alanda üretimi yapılırken, kırmızı lahana 150 dekar, kara yaprak lahana 50 dekar, marul (kıvrıcık) 620 dekar, marul (göbekli) 210 dekar, maydanoz 800 dekar olduğu görülmektedir. Üretim miktarları incelendiğinde ise en fazla üretim miktarı 1.200 ton ile maydanoz iken onu 943 ton ile

marul (kıvırcık), 600 ton ile beyaz lahana, 330 ton ile marul (göbekli), 180 ton ile kırmızı lahana üretimi izlemektedir. Bu ürünler arasında en az üretim miktarı 75 ton ile kara yaprak lahana üretimine aittir. İncelenen yıllar arasında geçmişten günümüze ilçede lahana üretim alanı ve miktarının azaldığı gözlemlenmektedir. 2017 yılında üretim alanları beyaz lahana üretiminde 40 dekar, kırmızı lahana 25 dekar, kara yaprak lahana 25 dekar (Fotoğraf 3.1), marul (göbekli) 60 dekar, maydanoz 140 dekar alana gerilemiştir. Bu ürünler arasında ekim alanı genişleyen tek ürün 1.000 dekar ile marul (kıvırcık) olmuştur. 2017 verilerine göre ilçede en fazla üretim 2.975 ton ile marul (kıvırcık)'a aittir. Bunu 350 ton ile maydanoz, 188 ton ile marul (göbekli), 120 ton ile beyaz lahana ve 50'şer ton ile kırmızı lahana ile kara yaprak lahana izlemektedir (Tablo 3.7).

Tablo 3.7. Gürsu İlçesi Lahana, Marul ve Maydanoz Üretimi ve Verim Durumu (2004-2017).

Yıllar	Lahana (Beyaz)		Lahana (Kırmızı)		Lahana (Kara Yaprak)		Marul (Kıvırcık)		Marul (Göbekli)		Maydanoz	
	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)
2004	200	600	150	180	50	75	620	943	210	330	800	1.200
2005	200	600	150	180	50	75	750	1.130	260	405	750	1.125
2006	200	600	150	180	50	75	750	1.125	265	420	750	1.125
2007	150	450	80	96	40	60	525	813	235	375	600	900
2008	150	450	80	96	40	60	525	813	235	375	600	900
2009	150	450	80	96	40	60	525	813	235	375	550	825
2010	150	450	80	96	40	60	580	990	245	405	550	825
2011	120	360	65	130	35	70	500	950	235	423	500	750
2012	80	240	35	70	30	60	1.000	1.900	500	950	300	450
2013	60	180	25	50	25	50	1.280	2.730	250	525	280	490
2014	40	120	25	50	25	50	1.300	3.800	230	655	260	650
2015	40	120	25	50	25	50	1.300	3.800	230	655	260	650
2016	40	120	25	50	25	50	1.600	4.593	260	734	310	775
2017	40	120	25	50	25	50	1.000	2.975	60	188	140	350

Kaynak: TÜİK.

Fotoğraf 3.1. Gürsu İlçesinde Yerleşim Alanları İçinde Kalan Kara Lahana Üretim Alanı

Gürsu ilçesinde fasulye, karnabahar, hıyar, patlıcan, kabak ve bamya ürünlerinin alansal dağılımı incelendiğinde 2004 yılında ilçede taze fasulye üretiminin 100 dekar, karnabahar üretiminin 800 dekar, patlıcan üretiminin 6.000 dekar, kabak üretiminin 1.000 dekar ve bamya üretim alanlarının 100 dekar alanda olduğu görülmektedir. Aynı yıl üretim miktarları incelendiğinde en fazla üretim miktarı 18.000 ton ile patlıcan üretimine aittir. Onu 3.000 ton ile kabak, 1.600 ton ile karnabahar, 110 ton ile taze fasulye üretimi izlerken en az üretim ise 50 ton ile bamya üretimine aittir. İlçede hıyar üretimi verilerine 2006 yılından itibaren ulaşılmaktadır. Bu yıl ilçede hıyar üretimine 30 dekar alan ayrılırken 360 ton üretim sağlanmıştır. İlçede sebze ürünleri ekim alanları ve üretim miktarları 2004-2017 yılları arasında oldukça fazla değişikliğe uğramıştır. İlçede 2017 yılı TÜİK verilerine göre taze fasulye üretiminin 15 dekar, karnabahar üretiminin 100 dekar, hıyar üretiminin 330 dekar, patlıcan üretiminin 30 dekar, kabak üretiminin 70 dekar ve bamya üretim alanlarının 10 dekara gerilediği görülmektedir. 2017 yılı üretim miktarları incelendiğinde en fazla üretim miktarı 6.600 ton ile hıyar üretimine aittir. Onu 245 ton ile kabak, 200 ton ile karnabahar, 105 ton ile patlıcan, 21 ton ile taze fasulye üretimi izlerken en az üretim ise 5 ton ile bamya üretimine aittir (Tablo 3.8).

Tablo 3.8. Gürsu İlçesi Fasulye, Karnabahar, Hıyar, Patlıcan, Kabak ve Bamya Üretimi ve Verim Durumu (2004-2017).

Fasulye (Taze)			Karnabahar		Hıyar		Patlıcan		Kabak (Sakız)		Bamya	
Yıllar	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)
2004	100	110	800	1.600	--	--	6.000	18.000	1.000	3.000	100	50
2005	100	110	700	1.400	--	--	5.000	15.000	900	2.700	100	50
2006	101	116	700	1.400	30	360	5.000	15.000	900	2.700	100	50
2007	40	44	450	900	40	640	1.530	4.590	300	900	60	30
2008	40	44	450	900	40	640	1.530	4.590	300	900	60	30
2009	35	39	430	860	40	640	1.500	4.500	300	900	55	28
2010	35	39	430	860	105	2.100	1.500	4.500	300	900	55	28
2011	35	42	350	700	135	2.970	1.300	3.900	300	900	55	28
2012	30	36	300	600	300	6.600	900	2.700	200	600	35	18
2013	15	21	250	500	330	7.260	600	2.100	150	525	25	12
2014	15	21	240	480	330	6.600	450	1.575	120	420	20	10
2015	15	21	240	480	330	6.600	450	1.575	120	420	20	10
2016	15	21	240	480	330	6.600	450	1.575	120	420	20	10
2017	15	21	100	200	330	6.600	30	105	70	245	10	5

Kaynak: TÜİK.

İlçenin ıspanak, semizotu, roka, tere, dereotu ve taze soğan ürünleri ekim alanlarının dağılımı incelendiğinde 2004 yılında ıspanak üretim alanı 5.000 dekar, semizotu üretim alanı 120 dekar, roka üretim alanı 400 dekar, tere üretim alanı 300 dekar, dereotu üretim alanı 500 dekar ve taze soğan üretim alanı 150 dekar olarak gerçekleşmiştir (Fotoğraf 3.2). Bu dönemde üretim miktarları incelendiğinde ise en fazla üretim 6.500 ton ile ıspanağa aittir. Ispanağı 762 ton ile dereotu, 400 ton ile roka, 268 ton ile tere, 182 ton ile semizotu ve 150 ton ile taze soğan üretimi izlemektedir. İncelenen ürünlere ayrılan alanlar ile üretim miktarları günümüzde oldukça azalmıştır. 2017 yılında ıspanak, semizotu, roka, tere, dereotu ve taze soğan ürünleri ekim alanlarının dağılımı incelendiğinde ilçede 250 dekar alanın ıspanağa, 360 dekar alanın semizotuna, 80'er dekar alanın roka ile tere üretimine, 140 dekar alanın dereotuna ve 25 dekar alanın taze soğan üretimine ayrıldığı görülmektedir. Aynı yıl ilçede gerçekleşen üretim miktarları incelendiğinde ise en fazla payı 720 ton üretim ile semizotu üretimi oluşturmaktadır. Onu 450 ton ile ıspanak üretimi, 350 ton ile dereotu üretimi, 112'şer ton ile roka ve tere üretimi takip ederken en az üretim miktarı 25 ton ile taze soğan oluşturmaktadır (Tablo 3.9).

Tablo 3.9. Gürsu İlçesi Ispanak, Semizotu, Roka, Tere, Dereotu ve Taze Soğan Üretimi ve Verim Durumu (2004-2017).

Ispanak			Semizotu		Roka		Tere		Dereotu		Taze Soğan	
Yıllar	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Da)	Üretim (Ton)
2004	5.000	6.500	120	182	400	400	300	268	500	762	150	150
2005	5.000	6.500	120	182	400	400	300	281	400	600	150	150
2006	5.000	6.500	130	198	400	400	300	30	400	600	150	150
2007	2.560	3.328	160	244	350	350	220	220	240	360	100	100
2008	2.560	3.328	160	244	350	350	220	220	240	360	100	100
2009	2.500	3.250	160	244	300	300	220	220	240	360	90	90
2010	2.500	3.250	225	348	300	300	220	220	240	360	90	90
2011	2.100	2.730	255	450	300	300	200	200	240	360	75	75
2012	1.800	2.700	600	1.050	200	200	150	150	200	300	60	60
2013	1.500	2.250	430	860	200	250	140	175	200	300	50	50
2014	1.400	2.520	430	1.025	200	280	140	196	150	375	50	50
2015	1.400	2.520	430	1.025	200	280	140	196	150	375	50	50
2016	1.400	2.492	660	1.320	200	280	140	189	200	500	50	50
2017	250	450	360	720	80	112	80	112	140	350	25	25

Kaynak: TÜİK.**Fotoğraf 3.2.** Zafer Mahallesi'ndeki Sebze Üretim Alanları

3.1.3.3. Meyvecilik

İlçede yılda ortalama 120.000 ton meyve üretilmektedir. Bunların başında yaklaşık 90.000 ton ile armut (Santa Maria ve Deveci), 16.000 ton ile şeftali ve nektarin gelmektedir. Bunların yanında ayva, erik ve elma üretimi de önem arz etmektedir (Tablo 3.10).

Araştırma sahasında armut, şeftali, nektarin ve ayva üretim alanı incelendiğinde 2004 yılında ilçede armut üretim alanı 14.500 dekar alan armut üretimine, 7.000 dekar alan şeftali üretimine, 2.300 dekar alan nektarin üretimine ve 1.350 dekar alan ise ayva üretimine ayrılmıştır. Bu ürünlerin üretim miktarlarına bakıldığında ise 26.900 ton armut, 2.580 ton şeftali, 870 ton nektarin ve 540 ton ayva üretimi yapılmıştır. Günümüzde incelenen bu ürünler içerisinde armut, ayva ve nektarin üretim alanları artarken şeftaliye ayrılan alan daralmıştır. 2017 yılı verilerine göre ilçede meyve bahçeleri içinde en fazla alanı 22.795 dekar alan ile armut üretim alanı kaplamaktadır. Ayrıca ilçede 4.369 dekar alan şeftali üretimine, 3.300 dekar alan nektarin üretimine ve 1.400 dekar alan ise ayva üretimine ayrılmıştır. Aynı yıl gerçekleştirilen üretim miktarı incelendiğinde ise ilçede en fazla üretimi yapılan meyve 89.900 ton ile armuttur. Yine ilçede 9.100 ton şeftali, 6.100 ton nektarin ve 4.680 ton ayva üretilmiştir (Tablo 3.10).

Tablo 3.10. Gürsu İlçesi Armut, Şeftali, Nektarin ve Ayva Kapladığı Alan, Üretim ve Verim Durumu (2004-2017).

Yıllar	Armut			Şeftali			Nektarin			Ayva		
	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)
2004	14.500	51	26.900	7.000	10	2.580	2.300	10	870	1.350	10	540
2005	15.590	66	36.873	7.000	50	13.000	2.430	50	4.500	1.350	70	3.780
2006	15.250	158	42.750	7.100	50	14.150	2.400	50	4.500	1.350	70	3.780
2007	18.960	87	52.688	6.260	60	14.868	2.400	60	5.520	1.350	80	4.320
2008	18.960	59	38.488	6.260	60	14.880	2.400	65	5.960	1.350	86	4.620
2009	18.960	88	58.009	6.260	58	14.464	2.400	60	5.640	1.350	80	4.320
2010	18.960	79	52.100	6.260	60	14.760	2.400	40	3.740	1.350	78	4.220
2011	18.960	70	46.525	6.260	60	14.400	2.400	45	4.050	1.350	85	4.590
2012	21.181	90	67.050	4.727	65	12.090	2.638	65	6.760	1.319	85	4.420
2013	21.794	100	77.600	4.073	65	10.530	2.984	65	6.889	1.310	90	4.680
2014	21.910	101	88.060	4.100	75	12.098	3.050	70	7.700	1.300	90	4.680
2015	21.910	100	87.000	4.100	65	10.530	3.050	70	7.700	1.300	72	3.744
2016	21.900	95	83.952	4.100	48	7.736	3.050	50	5.500	1.300	62	3.229
2017	22.795	100	89.900	4.369	50	9.100	3.300	50	6.100	1.400	90	4.680

Kaynak: TÜİK.

Araştırma sahasında en fazla yetiştirilen tarım ürünü armuttur. İlçedeki tüm tarım alanlarının yaklaşık % 40'ı armut bahçelerinden oluşmaktadır. Üretilen armudun çok kaliteli ve yüksek standartlara sahip oluşu, bu ürünün yaklaşık % 60'ının yurt dışına ihraç edilmesini sağlamaktadır. Armut yetiştiriciliğinden sonra ikinci sırayı alan şeftali bahçeleri toplam tarım alanlarının % 20'sini kaplamaktadır (İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri).

Ilıman iklim ağacı olan armut -25 ila -30⁰ C'ye kadar dayanırsa da uzun süren şiddetli soğuklarda donma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Elmaya göre daha fazla sıcaklık istediğinden Akdeniz ikliminin hakim olduğu bölgelerde elmaya göre daha ekonomik olarak yetiştirilir. Toprak bakımından fazla seçici olmasa da, toprak ne kadar derin, geçirgen, sıcak ve besin maddelerince zengin olursa ağaçlarda o nispette gelişir ve verimleri yüksek olur. Ülkemiz ekolojisi armut yetiştiriciliği için son derece uygun olduğu halde üretim miktarı istenilen düzeyde değildir. Dünya armut üretim miktarları ve üretim alanları incelendiğinde, Türkiye alan bakımından 4. sırayı almasına rağmen, aynı başarıyı üretim miktarı bakımından yakalayamamakta ve sıralamada ancak Almanya'dan sonra 10. sırada bulunmaktadır. Bu verilere göre birim alandan alınan ürün miktarı dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Ülkemizdeki asıl sorunun üretim alanlarının azlığından ziyade birim alana verim azlığı olduğu anlaşılmaktadır. Bu verim azlığının sebeplerinden birisi hastalık ve zararlılardır. Bunlar içinde armudun en önemli zararlısı konumunda olan armut yaprak pireleri olarak da bilinen armut Psyllid'leridir (Er, 2008: 1-2).

Araştırma sahasında yetiştirilen armut Türkiye'nin ve hatta dünyanın farklı yerlerine ihraç edilmektedir. Saha adeta bir armut çiftliği durumundadır. Ovada en fazla yetiştirilen armut türleri santa maria ve deveci türleridir (Fotoğraf 3.3). Santa maria armudu İtalya'da witians ve cossia çeşitlerinin melezlenmesiyle elde edilmiştir. Oldukça verimli bir armut türüdür. Hem sofralık tüketimi hem de sanayiye uygun olması nedeniyle üretimi hızla yaygınlaşmıştır. Meyveleri ortalama 250 gr ağırlığında ve çok sulu olup kabaca konik şekillidir. Kabuğu sarımsak-yeşil renkte olup güneşe dönük yüzü kırmızıdır. Hasat dönemi Temmuz sonu Ağustos başı olan santa maria armudunun ağaçları orta kuvvette büyür ve meyveler uzun süre depolanabilir (www.Gürsutarım.gov.tr). Deveci armudu ise 1960 yılında Lütfi Deveci tarafından İtalyan ve Fransız armutlarının melezleştirilmesiyle elde edilmiştir. Gürsu ilçesi ile

özdeşleştirilmiş bir meyve olan deveci armudunun kökeni Anadolu'dur. Ağaçları orta kuvvetle gelişir. Meyveleri iri, bakım koşulları iyi ise çok daha iri, basık, alt kısmı geniş, boyunsuz ve çiçek çukuru derindir. Meyve yüzeyi hafif girintili çıkıntılı, ince kabuklu, zemin rengi sarı, passız ve güneş gören yüzü kırmızıdır. Meyve eti beyaz, sulu ve az tatlıdır. Ekim'in üçüncü haftasında hasat edilir. Dünyadaki armut çeşitlerinin ağırlığı 300-400 gramı geçmezken Deveci armudu 1.5 kiloya ulaşabilmektedir. Soğuk hava tesislerinde uzun süre muhafaza edilebilir. Erwina (ateş yanığı) bakteriyel hastalığına duyarlıdır (www.gursuziraatodasi.org.tr).

Fotoğraf 3.3. Gürsu İlçesinde Tarımı Yapılan Santa Maria (solda) ve Deveci (sağda) Türü Armut Ağaçlarından Bir Görünüm

İlçede Ağaköy, armut yetiştiriciliğinde önde gelen bir yerleşmedir. Ağaköy'de 1958 yılında kurulan ve 280 üyeden oluşan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatifin, her biri 2.000 tonluk olmak üzere iki tane soğuk hava deposu, tarımsal ilaç bayisi, marketi ve iki tane minibüsü bulunmaktadır. Ağaköy'de son yıllarda bodur armut yetiştiriciliği daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Armut fidanları Kestel, İnegöl ve Bursa'da bodur meyve yetiştiriciliğinde uzmanlaşmış özel bir firmadan temin edilmektedir. Sulamalar Gölbaşı barajından suların aktığı sulama

kanalından ve yer altı suyu vasıtasıyla yapılmaktadır. Spring (damlama) sulama sistemleri tercih edilmektedir (Akay Ertürk, 2008: 218).

Araştırma sahasında armut hasadı için Haziran ayından Eylül ayı sonuna kadar günlük 60 TL'ye yevmiyeli işçiler çalıştırılmaktadır. Bu mevsimlik işçi gücü genellikle sahadaki mevcut tarım işçileri tarafından karşılanmaktadır. 15-16 yaş gruplarındaki gençler ve yine çoğunluğu kadın iş gücünün oluşturduğu katılım dışında sahaya Hatay, Mersin ve Konya gibi illerden mevsimlik işçi göçü olmaktadır. Tarlada bir taraftan toplanan armutlar bir taraftan da iriliklerine göre çeşitli boylara ayrılarak kasalara yerleştirilmektedir (Fotoğraf 3.4). Çürük, kara lekeli ya da çok fazla olgunlaşmış olan armutlar yerel pazarlara gönderilir. Sağlam olarak nitelendirilen armutlar ise tüccar tarafından tarlalardan satın alınıp buzhanelere yerleştirilir. Buzhanelerde bir süre bekletilip belli zamanlarda ilaçlanan armutlar tekrar seçilip yurt dışına ihraç edilir. Yurt dışına satılmayan armutlar ise kış aylarında yerel pazarların tezgâhlarında yerlerini alır.

Fotoğraf 3.4. Hasat Edilip İriliklerine Göre Ayrılan Santa Maria Armutu

Armut yetiştiriciliğini tehdit eden önemli sorunlar bulunmaktadır. Son birkaç yıldır yer altı su seviyesinde önemli bir düşüş meydana gelmiştir. Bunu birkaç önemli sebebi bulunmaktadır. Uludağ ve Bursa ovası arasında bulunan fay kaynaklarından ve

Paleozoik'e ait kalkerler ile şistler kontağında bulunan diğer kaynaklardan elde edilen sular, sayıları her geçen gün artan su dolun tesisleri tarafından ambalajlanıp, içme suyu olarak tüketime sunulmaktadır. Diğer önemli bir sebep ise Gürsu'daki sanayi tesislerinin yer altı sularından aşırı miktarlarda su çekmesi ve atık sularını arıtma yapmadan kanallarla boşaltmasıdır. Bu sebeplerden dolayı çiftçilerin temiz sulama sularına ulaşması zorlaşmaktadır. Ayrıca tarım yapılan toprakların yapılaşmaya açılması önemli bir diğer sorundur. 2007 yılında açılan Bursa çevre yoluna, ovadan geçecek olan bağlantı yollarının ovayı bölmeleri ve bu yolların kenarında yeni yapılaşmaların yapılma olasılığının bulunması çiftçileri endişelendirmektedir. Ağaköy çiftçilerinin deyimiyle kuraklık ve kirlilik sebebiyle Bursa Ovası ve çevresinde tarımsal üretimin geleceği risk altındadır ve mutlaka önlemlerin alınması gerekmektedir (Akay Ertürk, 2008: 218-219). Bursa Ovası ve çevresinde bazı yıllar yaşanan yağış azlığı, Gölbaşı barajının seviyesinin de düşmesine neden olur ve buna bağlı olarak çiftçilerin sulama suyundan faydalanmaları da önemli oranda azalır. Bu durum verimi de önemli ölçüde etkilemiştir. Ağaköy ve Adaköy'de toplam 4.63 hektar alanda armut yetiştiriciliği yapılmaktadır. Adaköy'de son yıllarda özellikle deveci armudu yetiştiriciliği önem kazanmıştır. Öyle ki bu mahallede yetiştirilen bir tane deveci armudunun ağırlığı 1.294 gram olarak tespit edilmiştir. Oldukça hassas bir meyve olan deveci armudu toplanırken çok dikkatli davranılmalıdır (İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri).

Türkiye toplam armut üretiminin % 50'si Santa Maria armudu üretiminin ise % 90'nı Bursa'da gerçekleştirilmektedir. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Irak, Arabistan, Kuveyt, Katar, Kazakistan, Türkmenistan ve Çin'e ihracat yapılmaktadır (İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verileri). Ayrıca ilçede her yıl 'Kültür, Sanat ve Armut Festivali' adında geleneksel olarak festival düzenlenmektedir. Festivalde en iyi armudu yetiştiren çiftçiye ödül verilmektedir, Dolayısıyla çiftçiler ürün kalitesinin daha iyi olması için çabalamaktadırlar.

Şeftalinin anavatanı Çin'dir. Çin'de yabani olarak yetişen bu meyvenin kültür altına alınması da Çinliler tarafından olmuştur. Şeftali Orta Asya'nın yüksek dağları üzerinden ve eski göç yolu ile Buhara, Keşmir ve İran'a gelmiş, oradan da Anadolu yoluyla Avrupa'ya yayılmıştır. Amerika'ya ise kolonistler tarafından 16. yüzyılın sonlarında götürülmüş ve Virjinya'da ziraatına başlanmıştır (Koday, 2001: 111-112).

Bununla birlikte daha çok subtropikal iklim bölgeleri ile kısmen de ılıman iklim bölgelerinde yetişir. Ekvatora göre, hemen hemen 25^0 kuzey enlemi ile 45^0 kuzey enlemi arasında kalan ülkeler ile yine 25^0 güney enlemi ile 45^0 güney enlemi arasında kalan ülkeler, yetişme alanlarıdır. Dikey yetişme sınırları ise, 750-800 m.lere dek çıkabilmektedir. Bu kadar geniş bir coğrafi dağılım göstermesi; farklı iklim koşullarına uyum sağlamış birçok çeşidin bulunması nedeniyledir denilebilir (30 kadar çeşidi vardır). Böyle olmakla birlikte, yine de şeftali bahçeleri kurulacak sahalarda; kışları sıcaklık değerleri, donma derecesinin altında çok düşük değerler göstermemelidirler. Gerçekten de -18 ila -20^0 C'lerde meyve ağacının sürgünleri, -25^0 C'lerde ise kök ve gövdesi donarak kurumaktadır. Vejetasyon süresi diğer bazı meyvelere göre daha erken başlamakta olup, bitkinin çiçeklendiği günlerde hava sıcaklığı, 0^0 C'nin altına düşmemelidir. Şayet, -2 ila -3^0 C dolayına düşerse, tomurcuklar ve çiçekler donarak kurur. Dolayısıyla da bahçeden hiç verim alınamayabilir. Tıpkı diğer meyvelerde olduğu gibi, şeftali bahçeleri kurulacak sahalarda da özellikle sık sık geç don sorunu görülmemelidir (Doğanay, 2011: 164-165).

Şeftali ağaçları hızlı gelişen ve yüksek verim alınan ağaçlardır. Bunun için de iyi beslenmesi gerekir. Killi, kumlu ve alüvyal topraklar yetiştiriciliğine en uygun topraklardır. İşletmeler şeftali bahçelerini ortalama üç defa gübrelemektedirler. Kimyasal gübreler yanında az da olsa organik gübreler kullanılmaktadır. Üç ya da dört sefer ilaçlama yapılmaktadır. Çapalama, budama, seyreltme, ot temizliği ve ot toplama gibi bahçe bakımı işlemleri işçilik gerektiren önemli bir masraf unsurudur. Üreticilerin bir kısmı bahçede ürünlerini satarken, bazıları ise pazar yerine taşıyarak satış yapmaktadır. Kimi üreticiler ise soğuk hava depolarında ürünlerinin bir kısmını saklamakta, daha sonra satış yapmaktadırlar (Vural ve Turhal, 2011: 3). Ortalama olarak 30 yıl yaşayan şeftali ağaçları, Bursa'da 15-20 yıl sonra sökülür ve yeni bahçeler kurulur. Şeftali bol sulu bir meyvedir ve en önemli özelliği kabuğunun tüylü olmasıdır. Son yıllarda araştırma sahamızda tüysüz bir şeftali çeşidi olan nektarin üretimi de yaygın bir şekilde yapılmaya başlanmıştır (Fotoğraf 3.5).

Şeftalide üretim dönemi masrafları; işgücü ve çeki gücü masrafları, materyal masrafları, döner sermaye faizi, genel idare masrafları, çıplak arazi değerinin faiz karşılığı, koruma (bekçilik) ücreti, arazi vergisi ve tesis masrafları amortisman payından oluşmaktadır (Birinci ve Er, 2006: 212). 11 Haziran 2012 tarihinde Uludağ İhracatçılar

Birliđi'nde yapılan değerlendirme toplantısında 2012 yılı Domates-Biber-Şeftali yılı olarak ilan edilmiştir. Bu kapsam dahilinde ilçede şeftali paneli yapılmıştır. Mülkiyeti Kumlukalan Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ait olan alanda bahçe ziyaretleri gerçekleştirilmiş ve EKÜY (Entegre ve Kontrollü Ürün Yönetimi) projesi kapsamında ürün hasadı gerçekleşen üreticilere sertifika verilmiştir.

Fotoğraf 3.5. Şeftali ve Nektarin Bahçelerinden Bir Görünüm

Bursa ovasındaki aşırı yapılaşma ve ürün çeşitliliği nedeniyle şeftali bahçeleri sökülüp, başka ürünler ekilmekte ya da bahçeler sanayi-konut alanlarına dönüştürölmektedir.

Araştırma sahasında incir, üzüm, erik ve kiraz üretim alanı incelendiğinde 2004 yılında ilçede 800 dekar erik üretim alanı, 200 dekar alan kiraz üretim alanı 200 dekar alan incir üretim alanı ve 180 dekar alan üzüm üretim alanı bulunmaktaydı. O dönemde bu ürünler arasında en fazla üretim miktarı 525 ton incire aitti. Yine aynı dönemde 290 ton erik, 90 ton çekirdekli üzüm ve 29 ton kiraz üretilmişti (Fotoğraf 3.6). Günümüzde incelenen bu ürünler içerisinde erik üretim alanı aynı kalırken, incir, üzüm ve kiraz üretim alanları daralmıştır. 2017 yılı verilerine göre ilçede bu ürünler içinde en fazla 800 dekar alanı ile erik üretimi yapılmaktadır. Ayrıca ilçede 130 dekar alan incir

üretimine, 50 dekar alan üzüm üretimine ve 10 dekar alan ise kiraz üretimine ayrılmıştır. Günümüzde gerçekleştirilen üretim miktarına baktığımızda ise bu ürünler arasında sırasıyla 2.080 ton erik, 398 ton incir, 28 ton kiraz ve 26 ton çekirdekli üzüm üretilmiştir (Tablo 3.11).

Tablo 3.11. Gürsu İlçesi İncir, Çekirdekli Üzüm, Erik ve Kiraz Kapladığı Alan, Üretimi ve Verim Durumu (2004-2017).

Yıllar	Erik			İncir			Üzüm (Çekirdekli)			Kiraz		
	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)
2004	800	10	290	200	70	525	180	500	90	200	5	29
2005	1.030	70	2.030	200	70	525	150	500	75	200	40	252
2006	850	70	2.170	200	70	525	150	500	75	200	45	306
2007	800	80	2.560	240	82	615	140	443	62	70	48	150
2008	800	80	2.560	240	80	616	140	500	70	70	20	66
2009	800	80	2.560	240	80	632	130	500	65	70	20	69
2010	800	80	2.560	240	80	632	130	500	65	70	20	69
2011	800	75	2.400	240	90	711	100	500	50	70	40	138
2012	812	70	2.240	203	80	600	100	500	50	20	15	15
2013	786	60	1.872	202	77	581	100	480	48	20	30	30
2014	800	65	2.028	140	75	428	100	500	50	10	35	28
2015	800	65	2.028	140	75	428	100	370	37	10	31	25
2016	800	64	2.006	130	78	416	50	440	22	10	33	26
2017	800	65	2.080	130	75	398	50	520	26	10	35	28

Kaynak: TÜİK.

Fotoğraf 3.6. Gürsu İlçesi'nde Tarımı Yapılan Kiraz

Elma üretim durumu incelendiğinde ilçede çeşitli türlerde elma üretimi yapıldığı görülmektedir. Bunlar golden, starking, granny smith ve diğer elma olarak ayrılmaktadır (Fotoğraf 3.7). 2004 yılında ilçede 400 dekar starking, 250 dekar granny smith, 100 dekar alan golden ve 750 dekar alan diğer elma türlerinin üretim alanı bulunmaktaydı. Aynı dönemde bu ürünler arasındaki üretim miktarları 1.280 ton starking elma, 840 ton granny smith, 3.200 ton golden elma şeklindeydi. Diğer elma türlerinin üretimi ise 2.220 tondur. Günümüzde incelenen bu ürünler içerisinde golden elma üretim alanı artarken starking, granny smith ve diğer elma türlerine ayrılan alan azalmıştır. 2017 yılı verilerine göre ilçede elma üretim sahaları incelendiğinde 152 dekar alan golden elmaya, 120 dekar alan granny smith elmaya, 100 dekar alan starking elmaya ve 550 dekar alan ise diğer elma üretimine ayrılmıştır. Günümüzde gerçekleştirilen üretim miktarına baktığımızda ise bu ürünler arasında 540 ton golden elma, 455 ton granny smith elma, 360 ton starking elma ve 1.972 ton diğer elma türleri üretilmiştir (Tablo 3.12).

Tablo 3.12. Gürsu İlçesi Elma Kapladığı Alan, Üretim ve Verim Durumu (2004-2017).

Elma (Golden)				Elma (Starking)			Elma (Granny Smith)			Diğer Elma		
Yıllar	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ort. Verim (Kg)	Üretim Mik.(Ton)
2004	100	80	320	400	80	1.280	250	105	840	750	93	2.220
2005	100	80	320	400	80	1.280	250	60	480	750	80	2.000
2006	100	90	360	400	90	1.440	250	700	630	750	85	2.210
2007	100	86	342	400	95	1.520	300	54	544	800	78	2.350
2008	100	85	340	400	85	1.360	300	66	730	800	82	2.535
2009	100	95	380	400	95	1.520	300	80	960	800	95	2.945
2010	100	95	380	400	95	1.520	300	80	960	800	95	2.945
2011	100	95	380	400	95	1.520	300	85	1.020	800	95	3.040
2012	101	90	360	406	90	1.440	304	90	1.080	812	90	2.880
2013	91	90	324	403	90	1.440	323	95	1.138	796	79	2.509
2014	30	90	108	200	90	720	320	95	1.216	1.050	90	3.780
2015	30	90	108	200	90	720	320	95	1.216	1.050	90	3.780
2016	300	86	1032	200	81	648	320	95	1.216	1.050	76	3.175
2017	152	90	540	100	90	360	120	95	455	550	90	1.972

Kaynak: TÜİK.**Fotoğraf 3.7.** İlçede üretilen Starking (solda) ve Golden (sağda) cinsi elma.

Zeytin, ceviz ve Trabzon hurması üretim alanları incelendiğinde 2004 yılında ilçede 1.450 dekar zeytin üretim alanı, 150 dekar ceviz üretim alanı olduğu görülmektedir. Aynı yıl gerçekleşen üretim miktarına baktığımızda 83 ton zeytin ve 10 ton ceviz üretimi yapılmıştır. İlçede Trabzon hurması üretimine 2012 yılında başlanmıştır. 101 dekar alan ayrılan Trabzon hurması üretimi 280 tondur. Günümüzde incelenen bu ürünler içerisinde zeytin üretim alanı ve Trabzon hurması üretim alanları artarken ceviz üretimine ayrılan alan azalmıştır. 2017 yılı verilerine göre ilçede bu ürünler içinde en fazla alanı 1.182 dekar alan ile zeytin üretim alanı kaplamaktadır. Ayrıca ilçede 110 dekar alan Trabzon hurması üretimine, 48 dekar alan ceviz üretimine ayrılmıştır. Günümüzde gerçekleştirilen üretim miktarına baktığımızda ise bu ürünler arasında sırasıyla 330 ton Trabzon hurması, 191 ton zeytin ve 62 ton ceviz üretilmiştir (Tablo 3.13).

Tablo 3.13. Gürsu İlçesi Ceviz, Zeytin ve Trabzon Hurması Kapladığı alan, Üretim ve Verim Durumu (2004-2017).

Zeytin				Ceviz			Trabzon Hurması		
Yıllar	Kapladığı Alan (Da)	Ağaç Başına Ortalama Üretim Miktarı (Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ağaç Başına Ortalama Üretim Miktarı (Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ağaç Başına Ortalama Üretim Miktarı (Ton)	Kapladığı Alan (Da)	Ağaç Başına Ortalama Üretim Miktarı (Ton)	
2004	1.450	2	83	150	5	10	--	--	
2005	1.450	15	621	150	30	60	--	--	
2006	1.450	10	419	150	30	69	--	--	
2007	1.300	13	472	100	40	72	--	--	
2008	1.300	8	294	10	40	76	--	--	
2009	1.300	10	336	100	40	80	--	--	
2010	1.300	5	175	100	40	80	--	--	
2011	1.300	10	350	100	60	120	--	--	
2012	1.300	10	324	101	40	80	101	70	
2013	1.310	10	338	101	38	76	111	70	
2014	1.300	20	650	50	40	70	110	75	
2015	1.300	13	436	50	36	63	110	75	
2016	1.200	6	166	50	35	61	110	75	
2017	1.182	7	191	48	35	62	110	75	

Kaynak: TÜİK.

Gürsu ilçesinde süs bitkileri üretimine 2013 yılından itibaren başlanmıştır. TÜİK verilerine göre süs bitkileri ekim alanı 530.000 m² alan kaplarken üretim miktarı ise 795.000 adet olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3.14).

Tablo 3.14. Gürsu İlçesi Süs Bitkileri Üretim Durumu

Yıllar	Ekilen Alan (m ²)	Üretim Miktarı (adet)
2013	530.000	795.000
2014	530.000	795.000
2015	530.000	795.000
2016	530.000	795.000
2017	530.000	795.000

Kaynak: TÜİK.

İnceleme alanında 106 adet ruhsatlı parselde meyve fidanı ve süs bitkisi üretimi yapan 86 üretici bulunmaktadır. Üretilen meyve fidanı ve süs bitkileri ülkemizin hemen her bölgesine pazarlanmaktadır.

3.1.3.4. Seracılık

Araştırma sahasında 2014 yılında plastik sera üretim alanı 67 dekar, 2015 yılında 67 dekar ve 2006 yılında 95 dekar alan kaplamaktaydı. Plastik sera alanlarında kıvırcık marul, göbekli marul, semizotu ve hıyar üretimi yapılmıştı. Kıvırcık marul üretimine 2014 yılında 17 dekar alan ayrılmış, 43 ton üretim sağlanmış, 2015 yılında kıvırcık marul ekim alanı 2 dekara, üretimi ise 5 tona düşmüştür. 2016 yılında göbekli marul üretim alanı 15 dekarken üretim miktarı 45 ton olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl semizotu üretim alanı 30 dekar üretim miktarı 48 ton, hıyar üretim alanı 30 dekar ve üretim miktarı ise 360 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3.15).

Tablo 3.15. Gürsu İlçesi Plastik Sera Alanı Üretim ve Verim Durumu (2014-2016).

Yıllar	Marul (Kıvırcık)		Marul (Göbekli)		Semizotu		Hıyar		Plastik Sera (dekar)
	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Durumu	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Durumu	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Durumu	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Durumu	
2014	17	43	10	30	20	32	20	240	67
2015	2	5	10	30	20	32	20	240	67
2016	--	--	15	45	30	48	30	360	95

Kaynak: TÜİK.

İlçede yüksek tünel seracılığı 2007 yılında 120 dekar alan ile başlamıştır. Günümüze kadar sürekli olarak alanı genişleyen plastik seracılık 990 dekara kadar genişlemiştir (Fotoğraf 3.8). 2017 yılında ilçede kıvırcık marul ekim alanı 300 dekar, göbekli marul 30 dekar, semizotu 330 dekar ve hıyar üretim alanı 330 dekardır. Aynı yıl

en fazla üretim miktarı 6.600 ton ile hıyar üretimi olmuştur. Bunun yanında kıvırcık marul üretimi 1.050 ton, semizotu üretimi 660 ton ve göbekli marul üretimi ise 105 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3.16).

Tablo 3.16. Gürsu İlçesi Yüksek Tünel Sera Alanı Üretim ve Verim Durumu (2007-2017).

Yıllar	Marul (Kıvırcık)		Marul (Göbekli)		Semizotu		Hıyar		Üretim Alanı (dekar)
	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Durumu	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Durumu	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Durumu	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Durumu	
2007	25	63	15	45	40	64	40	640	40
2008	25	63	15	45	40	64	40	640	40
2009	25	63	15	45	40	64	40	640	40
2010	80	240	25	75	105	168	105	2.100	105
2011	100	350	35	123	135	270	135	2.970	135
2012	200	700	100	350	300	600	300	6.660	300
2013	280	980	50	175	330	660	330	7.260	330
2014	300	1.050	30	105	330	825	330	6.600	330
2015	300	1.050	30	105	330	825	330	6.600	330
2016	300	1.050	30	105	330	660	330	6.600	330
2017	300	1.050	30	105	330	660	330	6.600	330

Kaynak: TÜİK.

Fotoğraf 3.8. Gürsu İlçesi Plastik Sera Alanı Üretim Alanı.

3.2. HAYVANCILIK

Hayvancılık gerek mera denilen otlak alanlarında, gerekse kapalı ortamlarda gerçekleştirilen evcil hayvanların beslenmesi, çoğaltılması ve pazarlanması faaliyetlerinin tümüdür (Bulut, 2008: 188).

Araştırma bölgesinde tarım alanlarının geniş yer kaplaması ve iklim şartlarının elverişli oluşu bitkisel üretimin hayvansal üretime göre daha fazla tercih edilmesini sağlamıştır. Hayvancılık, özellikle büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yok denecek kadar azdır. Bunun başlıca nedeni; ilçede çayır ve mera alanlarının yetersiz oluşu ve asıl geçin kaynağının meyve ve sebzeçilik olmasıdır. Büyükbaş hayvancılık küçük aile işletmeleri şeklinde olup, yalnızca kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılmaktadır. İlçede bulunan yerli ve melez ırk sığır mevcudu Doğu ve Güneydoğu illerinden gelen kasaplık ve kurbanlık hayvanlardan kaynaklanmaktadır. Dışkaya ve Ericcek mahallelerinde yetersiz olmakla birlikte, kullanılabilir mera ve orman alanlarının bulunması nedeniyle, koyun ve keçi yetiştiriciliği yapılmaktadır. İlçede toplam 40 aile arıcılıkla uğraşmakta olup, bu uğraşları genellikle hobi amaçlıdır.

İlçede büyükbaş hayvancılıkta yerli ve kültür ırkı hayvanlar beslenmektedir. 2017 yılında büyükbaş hayvancılık üretim durumu incelendiğinde 1.735 hayvan sayısı ile en fazla kültür ırkı bulunurken yerli ırk hayvan sayısı 155'tir. Toplam büyükbaş hayvan sayısı 1.890'dır. Kültür türü hayvanlardan 1.595.362 ton süt elde edilirken yerli ırktan 79.083 ton süt elde edilmiştir. 2017 yılı toplam süt üretimi 1.674.445 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3.17).

Tablo 3.17. Gürsu İlçesi 2017 Yılı Büyükbaş Hayvancılık Üretim Durumu (2017)

Büyükbaş					
Yerli		Kültür		Toplam	
Hayvan Sayısı	Süt (Ton)	Hayvan Sayısı	Süt (Ton)	Hayvan Sayısı	Süt (Ton)
155	79.083	1.735	1.595.362	1.890	1.674.445

Kaynak: TÜİK.

Araştırma sahasında küçükbaş hayvancılık üretim durumu incelendiğinde yerli koyun ve kıl keçisi türleri yetiştiriciliği yapıldığı görülmektedir. İlçede küçükbaş hayvancılık Dışkaya, Ericcek, İğdir ve Kazıklı mahallelerinde yapılmaktadır. 2017

yılında ilçede 2.456 koyun, 427 kıl keçisi bulunmaktadır. Koyunlardan elde edilen süt üretimi 70.016 ton iken kıl keçisinden ise 169.128 ton süt elde edilmiştir. Yün üretim durumu incelendiğinde 4.492 ton ile en fazla yün kıl keçisinden sağlanırken koyunlardan 2.098 ton yün üretimi sağlanmıştır. İlçede toplam 2.883 küçükbaş hayvandan 239.144 ton süt ve 6.590 ton yün üretilmiştir (Tablo 3.18).

Tablo 3.18. Gürsu İlçesi 2017 Yılı Küçükbaş Hayvancılık Üretim Durumu (2017)

Küçükbaş								
Koyun (Yerli)			Kıl Keçisi			Toplam		
Hayvan Sayısı	Süt (Ton)	Yün (Ton)	Hayvan Sayısı	Süt (Ton)	Yün (Ton)	Hayvan Sayısı	Süt (Ton)	Yün (Ton)
2.456	70.016	2.098	427	169.128	4.492	2.883	239.144	6.590

Kaynak: TÜİK.

Araştırma sahasında kümes hayvancılığı her geçen yıl azalmaktadır. 2017 yılında ilçede 240 yumurta tavuğu ve 66 hindi olmak üzere toplam 306 kümes hayvanı bulunmaktadır (Tablo 3.19).

Tablo 3.19. Gürsu İlçesi Kümes Hayvancılığı Üretim Durumu (2017)

Kümes Hayvancılığı		
Yumurta Tavuğu	Hindi	Toplam
240	66	306

Kaynak: TÜİK.

Arılar, meyve ve sebzelerin tozlaşmasını sağladıkları için meyve ve sebze ziraatında ürünlerin kalitesi üzerine etkisi büyüktür. Ancak bölgede çok fazla arı kovani bulunmamaktadır. Çünkü tarımda kullanılan zirai ilaçlar arılara zarar vermektedir. Arıcılık ilçede daha çok hobi amaçlı yapılar ve bunda da en fazla payı fenni arıcılık alır. 2017 yılında ilçede 14 işletme arıcılıkla uğraşmakta olup, toplamda 682 kovan bulunmaktadır. İlçede gerçekleştirilen bal üretimi 2.970 ton ve bal mumu üretimi ise 0.017 ton olmuştur (Tablo 3.20).

Tablo 3.20. Gürsu İlçesi Arıcılık Üretim Durumu (2017)

Arıcılık			
İşletme Sayısı	Toplam Kovan	Bal Üretimi (ton)	Bal Mumu Üretimi (ton)
14	682	2.970	0.017

Kaynak: TÜİK.

İlçede TÜİK verilerine (2017 yılı) göre yük ve çeki hayvanları arasında sadece 5 tane eşek bulunmaktaydı.

3.3. SANAYİ

Değişik ham maddeler ve yarı işlenmiş malların, fabrikalarda veya atölyelerde işlenerek, kullanılabilir mallar durumuna getirilmesi üretim faaliyet ve tekniklerine sanayi ya da endüstri denir (Doğanay, 2011: 397). Üretim, sanayi devrimiyle birlikte yepyeni bir şekil kazanmış, büyük enerji tüketen makineler yardımıyla işlenen hammadde, organize edilmiş bir üretim sistemi dâhilinde hızlı ve büyük miktarlarda mamul maddelere dönüştürülmüştür. Ev tipi ve atölye tipi imalat artık yerini fabrika adı verilen büyük ve modern tesislerdeki toplu üretime bırakmıştır (Şahin, 2010: 276). Başlangıçtan itibaren sanayi şehirlerle birlikteliğini sürdürmüş, önceleri şehirlerin içinde yer alan sanayi faaliyetleri daha sonra sanayi bölgeleri oluşturacak şekilde şehirden çıkmaya ama yine ona yakın yer almaya başlamışlardır. Hatta bazı fabrikalar kendi şehirlerini yaratmışlardır (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 463).

Bölge içerisindeki en eski sanayi faaliyetleri 1966-1970'li yıllarda başlamıştır. Bölgede ham madde varlığına bağlı olarak öncelikle tarımsal sanayi faaliyetleri kendine yer bulmuştur. Gürsu'da 1968 yılında Aroma Meyve Suyu Fabrikası ile meyve depolama ve nakliye işletmelerinin kuruldu. 1980'li yıllardan itibaren sanayileşme hareketinin hız kazanmasıyla birlikte Bursa-İnegöl-Ankara Karayolu ve yakın çevresinde başta tekstil olmak üzere çeşitli sanayi kuruluşları yer almıştır. Bu kapsamda şehirde kumaş, boya, nakış ipliği, tül perde, oto yedek parça, kauçuk, lastik, çanta, kaporta, asfalt çakılı üretimi gibi alanlarda imalat yapan 80'in üzerinde sanayi işletmesi kuruldu. İlçe sınırları içerisinde bulunan mevcut sanayi alanı 2001 yılı içerisinde OSB (Organize Sanayi Bölgesi) alanına dönüştürüldü. Organize Sanayi Bölgesi, 2001 yılında tescil edilmiş ve tüzel kişilik kazanmıştır. Ayrıca ilçede bir de Küçük Sanayi Sitesi bulunmaktadır (<http://www.gursu.gov.tr>).

Gürsu'da Organize Sanayi kuruluş çalışmaları, kısa adı GÜSİAD olan Gürsu Sanayici ve İşadamları Derneği'nin 2000 yılında Gürsu Kaymakamlığı'na dilekçe vermesiyle başlamıştır. Esasen, Bursa Ovası'nın bilinçsizce sanayileşme neticesinde kirlilik tehlikesi altında kalması ve hemen yakınındaki Gürsu'yu da tehdit eder hale

gelmesi, aynı zamanda küresel rekabetin sonucu bölgenin sanayici ve iş adamlarını uluslar arası standartlara uyumlu, çevre kriterlerine haiz, planlı ve alt yapısı disipline edilmiş alanlarda üretim yapmayı zorunlu hale getirdiğinden Organize Sanayi Bölgesi'ne ihtiyaç duyulmuştur (<http://uludagosb.org.tr>).

GÜSAB 101 hektar (1.010.000 m²) alan üzerine kurulmuştur. Bu alanın 71 hektarını sanayi parselleri oluştururken 30 hektarı yol, rekreasyon ve sosyal donatı alanlarıdır. Sanayi parsellerinin ortalama büyüklüğü ise 5.000 m²'dir. Bölgede yaklaşık 7.000 kişi istihdam edilmektedir. Ancak Gıda ve Soğuk hava depolarının mevsimlik çalışanları da dikkate alınırsa bu rakam 10.000 kişiye ulaşmaktadır. GÜSAB'da 110 faal firma bulunmaktadır (Tablo 3.21). Bu firmaların 69 adedi yer sahibi iken 40 adedi kiracı olarak faaliyet göstermektedir. Bölgedeki firmaların % 80'i tekstil ve konfeksiyon alanında faaliyet gösterirken % 10'u metal % 6'sı gıda, % 2'si kimya ve %2'si ise diğer alanlarda (mobilya vb.) faaliyet göstermektedir. 71 hektar net sanayi alanı 125 adet parselden oluşmaktadır. Bu parsellerin 67 adedinde üretimde bulunulurken 58 adedi özel mülkiyete konu olup boş durumdadır. Ağırlıklı olarak tekstil ve konfeksiyon ihracatı yapılmaktadır. Bölge toplam 45.000 m² yeşil alana sahip olup bu alanlarda 5.500 adet top akasya, fıstık çamı, ardıç ve çeşitli süs bitkileri ekilidir.

Tablo 3.21. Gürsu Organize Sanayi Bölgesi'nde Yer Alan Firmalar

Firma Adı	Faaliyet Konusu	Firma Adı	Faaliyet Konusu
Adil Uçar Tekstil İmalat Tic. Şti.	Tekstil	Histeks Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma
Agosan Otomotiv Ltd. Şti.	Otomotiv	HMK Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Brode
Akar İthalat İhracat Tic. Ttd. Şti.	Tekstil Brode	HMK Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Boyahane
Akbaşlar Tekstil ve Enerji A. Ş.	Tekstil- Enerji- Boyahane	İlay Tekstil San. ve Tic. A. Ş.	Tekstil Boyahane
Akyıldızlar Brode Ltd. Şti.	Brode Tekstil	İnsu Teknik Makina San. ve Tic. A. Ş.	Makine
Algül Soğuk Hava Deposu	Soğuk Hava Deposu	Kar Triko Ltd. Şti.	Triko Örme San.
Alyas Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil	Karkent İnş. Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma
Arkur Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil	Koçer Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma
Aroma Bursa Meyve Suları A. Ş.	Meyve Suyu İmalatı	Kotaş Tekstil San. Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma
Arteks Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma	Lüks Teks. San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil

Tablo 3.21. (Devamı)

Atasoy Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Kaplama	Mag Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Brode
Atasoy Tekstil Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma	Mayateks Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma
Avşin Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma	Mode Mobilya	Mobilya
Ay İplikçilik Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Boyahane	Hakses Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Brode
Ayz Mobilya Ltd. Şti.	Mobilya	Haksan Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Boyahane
Azze Tekstil Konf. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Konf.	Hasmen Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Brode
Bebetto Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Konf.	Güray Fantezi İplik Ltd. Şti.	Tekstil İplik Büküm
Berşan Tekstil San. Tic. A. Ş.	Tekstil Boyahane	Gürkan Brode Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Brode
Bey-En Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma	Hacıoğulları Gıda San. Ltd. Şti.	Gıda
Beyhan Tekstil Konf. San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma	Modo Fantezi İplik Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil İplik
Bezzas Tekstil	Mobilya	MYD End. Kimyevi Mad. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Kimyasalları
Binmak Makina	Makina	NDA Teknik Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Kaplama
Birtan Tekstil San. Ltd. Şti.	Tekstil Boyahane	Ömürler Gıda San. Tic. Ltd. Şti.	Süt ve Süt Ürünleri
Bocanlar Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma	Önem (Muratteks. Decolife) Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma
Boyer Tekstil San. ve Tic. A. Ş.	Tekstil Boyahane	Ösme Tekstil	Tekstil Baskı
Cihangir Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Boyahane	Öz Çavuşoğlu Oto Paspas San. Tic. Ltd. Şti.	Oto Paspas İml.
DDS Tekstil	Tekstil Dokuma	Özgümüş Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Boya
Demsan Tekstil Mak. Ltd. Şti.	Makine İmalat	Perdesan Brode Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Brode
Edemen Et ve Et Ürünleri Tarım Hayv. Gıda San ve Tic. A. Ş.	Et Kombinasi	R.B.S. Yedek Parça ve Makine San. ve Tic. Ltd. Şti.	Yedek Parça
Emekçioğlu Burkimya Tuz Ltd. Şti.	Sanayi Tuz.	RNA Tekstil Konfeksiyon İnş. San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma
Ermış Kardeşler Koll. Şti.	Çelik Yapı	Sönemz Bustaş A. Ş.	Soğuk Hava Deposu
Estu Tekstil San. ve Tic. A. Ş.	Tekstil Brode	Sümer Plastik	Plastik Kasa
Evinç Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Brode	Trakyalılar Kumaşçılık ve Tic. Ltd. Şti.	Depo

Tablo 3.21. (Devamı)

Eylül Dokuma Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Dokuma	Türkan Spor (Collina)	Tekstil Konf.
Gökkuşağı Tekstil	Tekstil Boyahane	Veskim Kimya San. Tic. Ltd. Şti.	Tekstil Kimyasalları
Gönder Brode Tekstil	Tekstil Brode	Yetimoğlu Tekstil	Tekstil Dokuma
Güçlü İpek Tekstil Ltd. Şti.	Tekstil Boyahane	Yıldırım Dokuma	Tekstil Dokuma
Günas Plastik Ltd. Şti.	Plastik Kauçuk	Yılkar Tekstil San. Tic. A. Ş.	Tekstil Dokuma
Güntav Petrol San. Tic. Ltd. Şti.	Petrol İst.	Zafer Avcı Makine Endüstriyel Boyama Tesisleri Ltd. Şti.	Makina

Kaynak: <http://uludagosb.org.tr>.

İlçedeki önemli sanayi kuruluşları içerisindeki *Aroma Meyve Suyu Fabrikası* 1968 yılında yaklaşık 75.000 m² arazi üzerine kurulmuştur. Yarı mamul (meyve konsantresi ve püresi) ve mamul işleme kapasitesine sahiptir. Yarı mamul hatlarında işlenen meyve ve sebzeler; elma, şeftali, kayısı, vişne, çilek, ahududu, nar, ayva, kızılıncık, kuşburnu, armut, havuç, domates ve siyah havuçtur. Toplam meyve işleme kapasitesi 125.000 ton olan tesis; günde 800 ton elma, 500 ton vişne, 500 ton şeftali ve kayısı, 400 ton üzüm, 400 ton siyah havuç ve 150 ton nar işleme kapasitesine sahiptir. Ayrıca meyve suyu konsantrelerinin depolanması için 4.500 ton tam otomasyonlu soğutmalı tanklama ünitesi mevcuttur. Fabrikada cam şişe, gazlı şişe ve karton kutu dolum hatları bulunmaktadır. Bu dolum hatlarında günde 120.000 litre 1000 cc cam, 72.000 litre 200 cc cam, 35.000 litre 200 cc gazlı cam ve 450.000 litre karton kutu dolum yapılabilmektedir. Aroma Meyve Suyu Fabrikası'nda üretilen ve paketlenen meyve suları ülke içinde pazarlandığı gibi birçok ülkeye ihracat da yapılmaktadır. Aroma'nın ihracat yaptığı ülkeler arasında Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda, İspanya, Belçika, Norveç, Polonya, Danimarka, Avusturya, İsviçre, İsveç, ABD, Avustralya, KKTC, Türkmenistan, Gürcistan, Çin, Bulgaristan, Malta, Kanada, Moğolistan, Fildişi Sahili, Gana, Kenya, Benin, Burkina Faso, Fas, Libya, Irak, İsrail, Meksika, İtalya, Dubai ve Doğu Türkistan bulunmaktadır (<http://www.aroma.com.tr>).

Araştırma sahasındaki bir diğer önemli sanayi kuruluşu olan *Akbaşlar Tekstil*, 1962 yılında Erol Akbaş Tekstil adıyla kurulmuştur. Üretimde pamuk, pamuk elasten, keten, ipek, viscose, nylon, nylon elasten, polyester, polyester elasten, monofil gibi

iplikler elde edilir. Dokuma işletmesinin aylık üretim kapasitesi sıklığa bağlı olarak 650.000-750.000 metretül olarak değişmektedir. 1982 yılında boya ve baskı tesisi kurularak Akbaşlar Anonim Şirketi'ne dönüşmüştür. Boya ve baskı tesisinde aylık 2.800.000 metretül baskı ve 1.000.000 metretül düz boya üretimi yapılmaktadır. 1993 yılında üretime başlayan konfeksiyon işletmesinin aylık üretim kapasitesi 400.000 adettir. Örme işletmesi 1997 yılında faaliyete başlamış ve aylık üretim kapasitesi ise 450 ton'dur. 1999 yılında kurulan iplik işletmesi aylık 2.700 ton üretim kapasitesiyle Türkiye'nin en büyük tekstil işletmeleri arasında yer almaktadır. 2007 yılında perakende mağazacılık satışı başlatılarak üretilen ürünlerin satışı kolaylaştırılmıştır (<http://www.akbasholding.com>).

Bir başka önemli sanayi kuruluşu olan Sönmez – Bustaş 1968 yılında depoculuk ile başladığı faaliyetlerine, 1977 yılından itibaren uluslar arası taşımacılık olarak devam etmiştir. Uluslar arası taşımacılık, antrepoculuk, depoculuk, soğuk depoculuk, dondurulmuş gıda depoculuğu alanlarında hizmet vermektedir. Serbest depolar 5000 m², soğuk hava deposu 4000 m² ve dondurulmuş gıda deposu 1.500 m² alan kaplamaktadır. Başta otomotiv, gıda, makine, kimyasal, tekstil ürünleri olmak üzere birçok sektörde nakliye yapmaktadır. Sönmez Bustaş Lojistik 150 araçlık filoya sahip olup öncelikle Avrupa ülkelerine ithalat ve ihracatta taşımacılık ihtiyacına cevap vermektedir (<http://www.sonmezbustas.com.tr>).

Su ihtiyacı BUSKİ'den, elektrik ihtiyacı ise bölge içerisinde yer alan doğalgaz çevrim santralinden temin edilmektedir. Atık sular bölge dışında yer alan S.S.Yeşil Çevre Arıtma Tesisi İşletme Kooperatifi'ne ait ortak arıtma tesisine gönderilmektedir. Gürsu Organize Sanayi Bölgesi, Kestel Organize Sanayi Bölgesi içerisindeki firmalar ve BUSKİ'nin sorumluluk alanındaki firmaların ortaklığının bulunduğu S.S.Yeşil Çevre Arıtma Tesisi İşletme Kooperatifi bünyesinde arıtma tesisi mevcuttur. 2006 yılında faaliyete başlayan ve Bursa'nın doğu bölgesine hizmet eden Yeşil Çevre Arıtma Tesisi 52.500 m³/h kapasiteye sahiptir. Tesiste arıtımı yapılan atıkların % 30'u evsel, % 70'i endüstriyel niteliklidir (<http://uludagosb.org.tr>).

Zafer Mahallesi, Yeşil Çevre Caddesi üzerinde bulunan tesiste (Fotoğraf 3.9) 89 adet tekstil, 81 adet dokuma/örme/büküm, 11 adet brode, 5 adet konfeksiyon, 13 adet gıda, 2 adet mezbaha, 15 adet metal makine imalatı, 9 adet depo, 5 adet benzin

istasyonu ve 37 adet diğer tesis ile 89. 615 kişilik konutun suları arıtılmaktadır (Tablo 3.22).

Tablo 3.22. Yeşil Çevre Arıtma Tesisi Atıkların Sektörel Dağılımı

Sektör	Adet
Tekstil Boyahane	89
Dokuma / Örne/Büküm	81
Brode	11
Konfeksiyon	5
Gıda	13
Mezbaha	2
Metal Makine İmalatı	15
Depo	9
Benzin İstasyonu	5
Diğer	37
Konut	89.615 kişi

Kaynak: <http://uludagosb.org.tr>.

Arıtma tesisinin günlük arıtma kapasitesi 100.000 m³/gün'dür. Tesiste günlük arıtılan su miktarı 85.167 m³/gün, aylık arıtılan su miktarı 252.136 m³/ay, yıllık arıtılan su miktarı ise 3.014.785 m³/yıl'dır. Kuruluşundan yani 2006'dan beri tesiste toplam 30.201.524 m³ su arıtılmıştır (<http://www.yesilcevre.com.tr>).

Fotoğraf 3.9. Zafer Mahallesi Zafer Caddesi üzerinde yer alan Yeşil Çevre Arıtma Tesisi

Sanayi alanının personel ihtiyacı % 70 oranında Gürsu ilçesinden, % 30 oranında bölgeye yakın ilçelerden sağlanmaktadır. İlçede yapılan ihracat değeri ise 350.000.000

USD'dir (www.gursu.gov.tr). Gürsu Organize Sanayi Bölgesi'nde 2015 yılında 94.693.015 kwh elektrik, 62.133.163 m³ doğalgaz, 65.213.000 ton su tüketimi gerçekleşmiştir (Tablo 3.23). Son 20-30 yıl içinde ilçede hızla artan sanayileşme süreciyle verimli tarım alanları yok edilmektedir. Günümüzde Gürsu, tarımdan çok sanayi şehri olarak anılmaktadır.

Tablo 3.23. Gürsu Organize Sanayi Bölgesi Yıllara Göre Elektrik, Doğalgaz ve Su Tüketimi (2008-2015).

Yıllar	Elektrik (kwh)	Doğalgaz (m ³)	Su (ton)
2008	--	43.951.718	--
2009	--	33.090.089	--
2010	--	38.818.536	--
2011	70.561.277	39.284.088	--
2012	80.504.481	44.228.329	--
2013	80.026.395	64.193.357	--
2014	98.878.990	69.742.072	40.640.000
2015	94.693.015	62.133.163	65.213.000

Kaynak: <http://uludagosb.org.tr>.

3.4. TİCARET

Araştırma sahasında ticaret daha çok yerel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak perakende ticaret şeklinde yapılmaktadır. İlçe genelinde toplam 798 ticari işyeri bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmını Gürsu şehrinde olup bakkal, çay ocağı ve kahvehaneler, inşaat malzemesi satıcıları, kuaför, lokanta, konfeksiyon ve fırın gibi işyerleri oluşturmaktadır. Şehirdeki ticari işyerlerinin büyük bölümü kuzey- güney doğrultusunda uzanan Şehit Cüneyt Yıldız ve Atatürk Caddeleri ile doğu-batı doğrultusunda uzanan Zafer Caddesi üzerinde toplanmıştır (Fotoğraf 3.10).

Fotoğraf 3.10. Ticaretin Yoğunlaştığı Zafer Caddesi'nden Bir Görünüm

Şehrin üç farklı mahallesinde üç ayrı günde kurulan yerel pazar alanları da ticaretin yoğunlaştığı durumları oluşturmaktadır. Her hafta Çarşamba günü İstiklal Mahallesi, Perşembe günü Yenidoğan Mahallesi ve Cumartesi günü ise Zafer Mahallesi'nde kurulan yerel pazarlara yakın ilçelerin yanı sıra şehrin çeşitli mahallelerinden satıcılar katılmaktadır. İlçe merkezine bağlı mahallelerde yaşayan insanların katıldığı pazarlarda mevsimine göre çeşitli sebze-meyvenin yanı sıra konfeksiyon ürünleri de satışa sunulmaktadır.

Gürsu'da ticari faaliyetler genellikle yaz döneminde yoğunluk göstermektedir. Özellikle Temmuz- Ekim ayları arasında toplanan şeftali ve armut gibi meyveler gerek yurt içi gerekse yurt dışına yapılan ticarete canlılık katmaktadır. Ayrıca bu ürünlerin hasadı için il dışından gelen mevsimlik işçiler de ticaretin artmasına katkı sağlamaktadır.

Tablo 3.24. Gürsu’da Faal Halde Bulunan Ticari İşletmeler (2017).

Meslek Grubu	Esnaf Sayısı	Meslek Grubu	Esnaf Sayısı	Meslek Grubu	Esnaf Sayısı
Ağaç Kütüğü ve Tomruk Satıcılığı	2	Hırcılık ve Bıçkıcılık	1	Oto Şase, Kaporta Tamirciliği	6
Ahşap Ambalaj Malzemesi İmal ve Satıcılığı	2	Hurdacılık ve Geri Dönüşümcülük	3	Oto Test	1
Ahşap Parke, Lambri, Rabita İmal, Satış, Döşeme ve Kaplamacılığı	1	İtiryat, Parfümeri ve Bijuteri	1	Oto Yağlama ve Yıkamacılığı	5
Akvaryum İmal ve Kaplamacılığı	1	İnşaat Malzemeleri İmal ve Satıcılığı	3	Oto Yedek Parça İmal ve Satıcılığı	4
Alüminyum Eşya, Doğrama İmal ve Tamirciliği	1	İnşaat Taşeronluğu	10	Pastanecilik	5
Aperatif Yiyecek Maddeleri İmal ve Satıcılığı	7	İş Makineleri İşletmeciliği	1	Pazarcılık	35
Arzuhalcilik, Trafik Müşavirliği ve İş Takipçiliği	1	İşlemecilik, Nakışçılık, Piko ve İlik Açma İşleri	2	Perde ve Mefruşat İmal ve Satıcılığı	5
Asansör Kurulması Bakımı ve Tamirciliği	1	İyi Suculuk	3	Pide, Lahmacun vb. İmal ve Satıcılığı	4
Ayakkabı İmal ve Satıcılığı	5	Kabızmallık (Sebze ve Meyve Toptancısı)	25	Plastik Doğrama İmal ve Satıcılığı	1
Ayakkabı Tamirciliği ve Boyacılığı	4	Kadın ve Erkek Kuaförlüğü	70	Plastik Oyuncak İmal ve Satıcılığı	4
Bahçe Düzenleme, Peyzaj İşleri, Tohum, Fidan, Çiçek Alım ve Satıcılığı	6	Kafe, Kafeterya, Kahvaltı Salonu İşletmeciliği	7	PVC Doğrama İmal ve Satıcılığı	2
Bakkallık, Bayilik, Büfecilik	79	Kâğıt Ambalaj Malzemesi İmal ve Satıcılığı	3	PVC Panjur İmal ve Satıcılığı	1
Bebe ve Çocuk Konfeksiyonu İmal ve Satıcılığı	2	Kahvecilik, Kıraathanecilik ve İnternet Kafe İşletmeciliği	70	Reklamcılık	4
Beyaz Eşya İmal, Satış ve Tamirciliği	4	Karyola, Somya İmal, Satış ve Tamirciliği	1	Saat, Pusula, Kronometre vb. İmal, Satış ve Tamirciliği	1
Bilardo, Bowling, Atari ve Playstation Salonu İşletmeciliği	14	Kasaplık, Sakatatçılık	8	Ses, Müzik ve Görüntü Sistemleri İmal, Satış, Kiralama, Montaj ve Tamirciliği	1
Bilgi İşlem Yazılım, Tasarım, Kurulum Hizmetleri	1	Kavafılık	3	Sihhi Tesisat Malzemeleri İmal ve Satıcılığı	1
Bisiklet ve Motosiklet İmal, Satış ve Tamirciliği	4	Kereste İmal ve Satıcılığı	4	Sihhi Tesisatçılık	1
Butik İşletmeciliği	9	Kır Kahvesi, Çay Bahçesi, Çay Ocağı, Piknik ve Dinlenme Yeri İşletmeciliği	17	Simit, Poğaç, Çörek vb. Maddeler İmal ve Satıcılığı	1

Tablo 3.24. (Devamı)

Camcılık ve Aynacılık	1	Kırtasiyecilik	3	Soğuk Hava Depoculuğu ve Buzhane İşletmeciliği	10
Celeplik	1	Konfeksiyon İmal ve Satıcılığı	3	Spor Salonu, Halı Saha ve Vücut Geliştirme, Aerobik Salonu vb. İşletmeciliği	3
Çadır İmal, Satış ve Tamirciliği	1	Kuru Temizlemecilik	1	Şans Oyunları	4
Çatı Yapımcılığı ve Çatı Aktarma İşleri	1	Kuruyemiş İmal ve Satıcılığı	1	Şarkütericilik	2
Çelik Kapı İmal, Montaj ve Satıcılığı	3	Kuruyemiş ve Kurukahve Satıcılığı	2	Taşçılık, Mermercilik ve Süsleme Taşçılığı	2
Çevirme piliç Satıcılığı	1	Kuş, Evcil Hayvan vb. Satıcılığı	2	Taşıt Aracı Döşemesi İmal, Montaj ve Tamirciliği	1
Çeyizlik Eşya İmal ve Satıcılığı	7	Kuyu ve Sondajcılık	2	Tavukçuluk, Yumurtacılık	1
Çinicilik, Seramikçilik	1	Kuyumculuk	3	Tekstil Baskıcılığı	2
Dekorasyonculuk ve Kartonpiyecilik	4	Laminant Satış ve Döşemeciliği	1	Tekstil Malzemeleri İmal ve Satıcılığı	2
Demircilik	6	Lokantacılık	27	Telefon, Cep Tel. Faks, Telsiz ve Diğer Haberleşme Cihazları ve Aksesuarları Satış, Tesisat Kuruculuğu, Bakım ve Tamirciliği	15
Bar İşletmeciliği	3	Mahrukâtçılık (Odun, Kömür vb. Alım ve Satımı)	7	Temizlik Hizmetleri	1
Dokumacılık	10	Manavlık	2	Terzi Malzemesi Satıcılığı	1
Eksoz İmal, Satış ve Tamirciliği	1	Mandıracılık	3	Terzilik	8
Elektrik Malzemeleri İmal, Satış ve Tamirciliği	1	Manifaturacılık	2	Toplantı, Düğün ve Kokteyl vb Salonu İşletmeciliği	1
Elektrik Tesisatçılığı	4	Marangozluk ve Dülgerlik	6	Torna ve Tesviyecilik	2
Elektrikli Araç Gereç ve Ev Aletleri İmal, Satış ve Tamirciliği	5	Matbaacılık	1	Traktör Bakım ve Onarımı	4
Elektrikli Motor ve Bobinaj İmal ve Tamirciliği	1	Mekanik, Hidrolik ve Pnömatik (Hava) Sistemlerle Çalışan Makine İmal, Satış ve Tamirciliği	2	Tuhafiyecilik	6
Elektronik Cihazlar Araç Gereçler Satış, Bakımı ve Tamirciliği	3	Mobilya İmal ve Satıcılığı	6	Turistik, Otantik Hediyelik ve Hatıra Eşya İmal ve Satıcılığı	7
Elektronik ve Elektro Mekanik Büro ve Bilgi İşlem Makineleri Montaj Bakım ve Tamirciliği	1	Mobilya Satıcılığı	1	Turşu, Konserve ve Salamura İmal ve Satıcılığı	2

Tablo 3.24. (Devamı)

Emlak Komisyonculuğu ve Danışmanlığı	6	Mobilya Tamirciliği	1	Un, Kepek, Yem ve Zahir Saticılığı	3
Fırıncılık	12	Muhallebi, Dondurma vb. İmal ve Saticılığı	2	Unlu Mamüller Perakende Saticılığı	1
Fotoğrafçılık	3	Nakliyat Anbarları İşletmeciliği	1	Yangın Söndürme Aleti İmal, Satış, Dolum ve Tamirciliği	2
Gelinlik, Gelinlik Çiçeği İmal, Satış ve Kiralama	1	Nakliyecilik ve Nakliyat Komisyonculuğu	1	Yazma İmal ve Saticılığı	4
Hafriyatçılık (Kazı İşleri)	3	Nevresim, Çarşaf İmal ve Saticılığı	7	Yorgancılık ve Hallaçlık	1
Halı ve Kilim Yıkama İşletmeciliği	4	Orlon, Yün, İplik vb. Boyacılığı, İmal ve Saticılığı	3	Yufka ve Kadayıf İmal ve Saticılığı	2
Halı, kilim Dokumacılığı Satış ve Tamirciliği	5	Oto Boyacılığı	2	Zeytin, Zeytinyağı İmal ve Saticılığı	1
Hamam, Sıhhi Banyo, Kaplıca, Sauna İşletmeciliği	1	Oto Elektrikçiliği	2	Zirai Alet İmal, Satış ve Tamirciliği	11
Hamburger, Pizza, Tost, Kumpir vb. İşletmeciliği	11	Oto Galericiği	4	Zirai İlaç Saticılığı	5
Temizlik malzemeleri İmal ve Saticılığı	2	Oto Lastik, Kaynak ve Kaplamacılığı	5	Züccaciyecilik	7
Hırdavatçı (Nalbur)	18	Oto Motor Tamirciliği	5	Toplam	798

Kaynak: Gürsu Esnaf ve Sanatkarlar Odası verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Görüldüğü gibi Gürsu'da 2017 yılında Esnaf ve Sanatkarlar Odasına bağlı toplam 798 esnaf kayıtlı bulunmaktadır. Bu iş kolları içinde en fazla bakkal, bay-bayan kuaför ve kahve bulunmaktadır (Tablo 3.24).

Şehirde 79 bakkal, 70 kahvehane, 35 pazarcı, 27 lokanta, 25 kabzımallık (sebze ve meyve toptancısı), 18 hırdavatçı (nalbur), 17 kır kahvesi ve çay ocağı, 15 telefon ve diğer haberleşme cihazı satışı, 14 bilardo ve playstation salonu, 12 fırın, 11 fastfood işletmeciliği, 11 zirai alet imal ve satışı, 10 dokumacılık, 10 soğuk hava deposu başta olmak üzere birçok ticari işletme mevcuttur (Tablo 3.24).

Tablo 3.25. Gürsü İlçesi Cinsiyete Göre Esnaf Sayısı

Cinsiyet	Esnaf Sayısı	Oran (%)
Erkek	627	82.94
Kadın	129	17.06
Toplam	756	100

Kaynak: Gürsu Esnaf ve Sanatkarlar Odası verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şehirde ticarete katılan toplam esnaf sayısı 756'dır. Bu esnafın %82'sini erkekler, %17'si ise kadınlardan oluşmaktadır (Tablo 3.25).

Ayrıca Gürsu'da 10 adet banka şubesi bulunmaktadır. Bunlar Ziraat Bankası, Halk Bank, Vakıfbank, Kuveyt Türk, Akbank, Garanti Bankası, Finans Bank, İş Bankası, Deniz Bank ve Yapı Kredi Bankası'dır. Bankalar ilçede tarımsal faaliyetlerle uğraşan çiftçiler ile sanayicilerin ihtiyacı olan kredileri sağlamaktadır. Bankaların tümü Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi'nde bulunduğu için halk arasında bu cadde *Bankalar Caddesi* olarak da anılmaktadır.

3.5. ULAŞIM

Ulaşım faaliyetleri coğrafya, özellikle de şehir coğrafyası çalışmalarında ayrı bir özellik taşır. Genellikle herhangi bir şehirde şehrin yüzölçümünün üçte biri ile dörtte biri arasındaki miktarının cadde ve sokaklar tarafından kaplanmış olması, her şeyden önce şehirlerdeki arazi kullanımında bu sektörün rolüne dikkat çeker. Gerçekten şehirlerdeki fonksiyonlar, çeşitli lokasyonların özelliği ya da şehrsel doku, ulaşım ağının alansal farklılığı iyice bilinmeden anlaşılamaz. Yerleşmelerin nüfuslarının çoğalmasıyla kendini belli eden şehirleşme olayı, çeşitli şehrsel sorunlar yanında, trafik sorunları da yaratmaktadır. Günümüzün şehir planlamalarında ulaşımın ayrı ve önemli bir yeri vardır. Büyük şehirlerin gıda, hammadde ve başka ihtiyaçlarının giderilmesi, şehirlerde üretilen maddelerin dağıtımı ulaşım ile olur (Tümertekin ve Özgüç, 2009: 496).

Önceleri Gürsu'dan Bursa'ya yolcu taşımacılığı at arabaları ile yapıyordu. Bu arabalar 12 kişi alırdı ve Bursa'ya 2 saatte ancak varılırdı. Sonraki yıllarda at arabalarının yerini otobüsler almaya başladı. 'Nuh'un Gemisi' adı verilen bir otobüs 1945'li yıllarda Bursa'ya yolcu taşımaya başladı. Bu otobüs sabah Bursa'ya gider akşam dönerdi (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 73).

PTT idaresi tarafından 1950'li yıllarda haftada üç defa Bursa-Gürsu arasında posta seferleri yapılmaktaydı. Gürsu'da 1955 yılında 6 taksi, 14 kaptıkaçtı ve 5 otobüs varken, Kestel köyünde 2 taksi, 6 kaptıkaçtı mevcuttu. Köylerde ise 49 otobüs, 23 kamyon bulunmaktaydı. Bu tarihte Gürsu ve köylerine her gün 30-40 otomobil, otobüs ve kamyon çalışmaktaydı. Bu hızlı trafik de, daha o tarihte Gürsu yöresinin Bursa ile

bütünleştigi söylenebilir. Ova köylerde ise, ev ve tarla arasında kullanılan tek ve çift atlı at arabaları çoktu. Sadece Gürsu kasabasında 500 kadar at arabası vardı (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 73). Teknolojinin ilerlemesi ve alım gücünün artmasına paralel olarak geçmişten günümüze taşıt sayısı hızla artış göstermiştir. Gürsu Emniyet Müdürlüğü'nden alınan verilere göre günümüzde ilçede toplam 10.220 araç bulunmaktadır.

Önceleri Gürsu'ya gelen yabancılar için onların ihtiyaçlarını sağlayacak tesisler pek yoktu. Gürsu'da 1967 yılında üç otel varsa da; bunlar konfor açısından uygun değildi. Gürsu'nun Bursa'ya çok yakın mesafede bulunması ve araçların çokluğu gibi nedenlerden dolayı bu tür tesisler yerleşme için gerekli görülmemiştir. Bursa-Ankara ve Bursa-Bilecik yolları, Gürsu'dan geçmekteydi. Ancak 1967 yılında Bursa-Gürsu arasındaki yolun ancak 11 kilometrelik kısmı asfaltlanmıştı. Buna karşın bu tarihte Gürsu'nun tüm köylerine her türlü motorlu araçla gidilebilmekteydi (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 73).

Gürsu şehri, Bursa ili içerisinde Yıldırım'a 7 km, Osmangazi'ye 21 km, İnegöl'e 35 km, Nilüfer'e ise 37 km uzaklıktadır. Büyük şehirlere olan mesafesi bakımından ise İstanbul'a 178 km, Ankara'ya 376 km, İzmir'e 356 km, Eskişehir'e 141 km mesafededir (Tablo 3.26).

Tablo 3.26. Gürsu'nun Bazı İl ve İlçe Merkezlerine Uzaklığı (2017).

Yerleşme	Uzaklık (km)
Gürsu-Bursa	12
Gürsu-İstanbul	178
Gürsu-Ankara	376
Gürsu-İzmir	356
Gürsu-Eskişehir	141
Gürsu-Balıkesir	179
Gürsu-Yıldırım	7
Gürsu-Osmangazi	21
Gürsu-Nilüfer	37
Gürsu-İnegöl	35

Kaynak: Karayolları Müdürlüğü verileri.

Gürsu, birer kırsal yerleşme olan Adaköy ve Hasanköy'e 2 km, Kumlukalan'a 3 km, Ağaköy ve Canbazlar'a 5 km, İğdir'a 7 km, Karahıdır ve Kazıklı'ya 8 km,

Dışkaya'ya 17 km ve Ericek'e ise 20 km uzaklıktadır. Bütün mahallelerden şehir merkezine minibüs seferleri gerçekleştirilmektedir.

Gürsu şehrinde toplam 10.220 araç bulunmaktadır. Trafik yoğunluğu en fazla Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi, Zafer ve Atatürk caddelerinde toplanmaktadır. Şehir içi ve şehirlerarası ulaşımın düzenli olması için, bazı yerlerde döner kavşaklar inşa edilmiştir. Şehrin sanayi bölgesinde kalan girişinde, yolun iki tarafında çınar ağaçları bulunmaktadır. Şehrin batıya doğru gelişmesi sonucu halk arasında 35 metrelik yol olarak bilinen Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi üzerinde ikinci bir girişi daha bulunmaktadır. Burada Kıbrıs Harekâtı şehitlerinden olan Cengiz Topel'in heykeli bulunmaktadır. Ana yol güzergâhında ise Bursaspor'un simgesi olan Timsah heykeli yer almaktadır.

Şehirde haberleşme alanında hizmet veren iki büyük kuruluş, Posta İşletme Müdürlüğü ve Türk Telekom'dur. Postane binası Zafer Caddesi üzerinde yer alırken, Türk Telekom ise Şehit Cüneyt Yıldız Caddesi'ndedir.

3.6. ORMANCILIK

Ormancılık; yetiştirme, koruma, üretim, taşıma ve pazarlama faaliyetleri ile bir bütün oluşturmaktadır. Bu faaliyetler, ormanların yayılış alanlarına bağlı olarak çok çeşitli olup, birbirinden farklı koşullarda ve mekânlarda sürdürülmektedir (Zaman, 2004: 359).

Araştırma sahası orman örtüsü ve zenginliği bakımından oldukça önemli bir yöredir. İklim ve toprak özellikleri ile yükselti ve bakı durumu gibi faktörler, yörenin doğal orman sahası niteliği kazanmasına zemin hazırlamıştır (Fotoğraf 3. 11).

Fotoğraf 3.11. Tepelik Alanlardaki Ormanlık Alanlardan Bir Görünüm

Gerçekten de, Gürsu İlçesi'nde 52.650 dekar alan ormanlarla kaplıdır. İlçe arazisinin % 44'ü orman ve fundalık alanlardan oluşmasında rağmen, ormancılık faaliyetlerinden ekonomik anlamda yararlanma kısıtlıdır. Ormanlık alanlardan özellikle kerestecilik, yakacak ve yapacak (ev yapımı vs.) ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla faydalanılır. Kozalak ve taş yosunları da ekonomik değer taşıyan diğer orman ürünlerini oluşturmaktadır. Ormanlık alanlardan kesilen ağaçlar ilçe merkezindeki odun depolarına götürülerek ihtiyacı olanlara satılmaktadır.

Ormanlık alanların gençlik sahalarda sıklık bakımı, ot alma, çapalama, kesim, taşıma, depolama gibi alanlarda yöre halkı istihdam edilebilmektedir.

Orman sınırları içinde kalan maden, gölet, piknik, mesire alanları ve su depoları gibi alanlar orman işletmelerinin gözetimindedir. Gürsu İlçesi sınırları içinde kalan ormanlık alanlar Kestel ve Osmangazi orman işletme müdürlükleri gözetimi altındadır.

3.7. TURİZM

Turizm; dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla yapılan geziler ve bir ülke veya bir bölgeye turist (gezmen) çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin ve yapılan faaliyetlerin tümüdür. Eskiden yalnız zengin ve meraklı

kimselerin yaptığı geziler, ulaşım kolaylıklarının sürekli olarak gelişmesi (hız, rahatlık-konfor, güvenlik vb.) ve kısa zamanda herkesin tatil yapmasını sağlayan toplumsal gelişmeler (oteller, moteller, kamp yerleri, tatil köyleri vb) sonucunda gittikçe yaygınlaşmaktadır (Özdemir, 2010: 301).

Şehirlerde turistleri çeken hususların başında şehir merkezinde yaratılmış olan hoş ortam gelir. Değişik mimarileri olan sokaklar, caddeler, meydanlar, binalar ve yeşil alanlar, varsa limanlar, tarihsel özellikler ve benzerleri şehre çeşitlilik kazandırır (Özgüç, 2011: 15).

Bu bağlamda şehirde önemli tarihi çekicilikler bulunmaktadır. Çoğunluğu tescilli olan bu eserler arasında özellikle 1923 yılında yapılan Nüfus Mübadelesinden önce (1923) Rum ve Osmanlı tebaasının birlikte yaşadığı, mübadeleden sonra Selanik civarından, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen soydaşlarımızın ikamet ettiği ve aynı zamanda Gürsu'nun tarihi dokusunu yansıtan evler yer almaktadır. Nitekim şehirde Anıtlar Kurulu'nca tescilli 56 adet sivil mimari yapı örneği bulunmaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 7).

Bu yapılar, planlı olarak, iki veya üç katlı, ahşap ve kerpiç malzemeden inşa edilmiş olup, tokmaklı ahşap kapıdan avluya açılan geniş bir hol ve holün üst katında evin asli bölümleri bulunmaktadır. Yapıların dikkat çeken diğer bir mimari özelliği de “ipek böcekçiliği” yetiştiriciliği için çatı katlarının normalden yüksek tutulup pencereler ile aydınlatılmasıdır. “Böcekçilik” diye adlandırılan bu çatı katlarında, gerek Rumlar gerekse mübadeleyle gelip buralara yerleşen Türkler tarafından yıllarca ipek böcekçiliği yetiştiriciliği yapılmıştır.

Kimi evlerinin bahçelerinde ipek böceğinin ana besini olan dut yaprağını elde etmek üzere yetiştirilmiş dut ağaçları hala mevcut olmakla beraber, ilçede zirai ilaçlamaların artmasıyla beraber ipek böceği yetiştiriciliği, ancak 1994 yılına kadar sürdürülebilmiştir.

Bu tarihi evlerin avlu kapıları incelendiğinde; iki kanatlı, yöreye has ağaçlardan yapılmış oldukları, oldukça muhkem, mihlama ve tokmaklarının belli bir uyum ve estetik içerisinde işlendiği göze çarpmaktadır. Yıllara meydan okumuş olan bu kapılar işlevini hala sürdürmektedir (İmar Planı raporu, 2011: 8).

Şehirdeki tarihi eserler arasında ibadete yönelik olanların varlığı da söz konusudur. Bunlardan önem arz edenlerden biri kilise olarak inşa edilen ve kullanılan bugünkü *Tarihi Orta Camii* (Panagia Kilisesi)'dir (Fotoğraf 3.12).

Fotoğraf 3.12. Tarihi Orta Cami'den Bir Görünüm

Binanın bulunduğu mahalle, eski bir yerleşim yeridir. Yaşlıların belirttiğine göre İstiklal Mahallesi'ndeki Orta Cami, eski bir Rum kilisesi olup 1955 yılında camiye dönüştürülmüştür. Cumhuriyet sonrasında bir süre depo ve çeşitli etkinlikler için salon olarak kullanılmıştır. Basileios Kandes'in 1883'te Atina'da yayımladığı Prusa adlı yapıtına göre bu kilisenin, "Panagia" (Bakire Meryem) kilisesi olduğu anlaşılmaktadır. Kandes'e göre bu Ortodoks Rum Kilisesi'nin 225 ailelik cemaati bulunmaktadır. Bursa çevresinde Türkçe ayin yapılan altı kilise arasında yer aldığı belirtilmektedir. Burada ayrıca bir de çan kulesi inşasına izin verildiği anlaşılmaktadır (Akt: Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 104).

Ahmet Vardar'a göre bu kilise uzun süre tiyatro binası olarak kullanılmıştır. Kilisenin içinde çok büyük bir sahne bulunmaktaydı. Kilisenin yanlarında merdivenler olup ikinci katta Yunanlılardan kalma dondurulmuş leylek, tavşan, kurt, kartal, güvercin

daha başka tür insan heykelleriyle papaz resimleri bulunmaktaydı (Akt: Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 105).

Yapıda malzeme olarak taş, harman tuğla ve ahşap kullanılmıştır. Batı dönemi karakteristik özelliklerden olan taş ve harman tuğlanın uyum içerisinde dizilerek duvarların örüldüğü gözlenmektedir. Yapının pencereleri incelendiğinde, pencereleri çevreleyen kemerli orijinal taş söveler görülmektedir. Kemer kilit taşında bitkisel, kemer başlarında ise geometrik süslemeler göze çarpmaktadır (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 105).

Camilerden bir diğerini, 17. yüzyıla ait arşiv belgelerinde Susıgırlık'ta bir mescit olarak belirtilen Merkez Camii oluşturur (Fotoğraf 3.13). Ancak bu mescit büyük olasılıkla bugünkü merkez cami olup, yapılan onarımlar sayesinde bütünüyle yenilenmiştir (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 103).

Fotoğraf 3.13. Gürsu Merkez Cami'den Bir Görünüm

Şehirdeki turistik çekiciliklerden bir başkası *tarihi değirmen*dir. Rum evi ve değirmeni olarak yapılmış, şehrin girişinde bulunan su değirmeni (Beyaz Değirmen) il içerisindeki ender tescilli yapılardan biridir (İmar Planı raporu, 2011: 8). Uzun bir süre

terk edilen ve bakımsız kalan değirmen aslına uygun olarak restore edilmiştir (Fotoğraf 3.14). Değirmenin içerisinde yer alan; iki adet değirmen taşı, buğday çepel ayırma makinesi, buğday yıkama makinesi, buğday kurutma makinesi, buğday aktarma boruları, tek silindirli dizel motor ve ipek un eleme makinesi ile sol yan cephesinde bulunan değirmen çarkı korunarak kullanılır hale getirildi (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 103). Tarihi değirmen günümüzde kültür alanı olarak hizmet vermektedir.

Fotoğraf 3.14. Gürsu Beyaz Değirmen’den Bir Görünüm

Tarihi hamamlarda şehirdeki önemli turistik çekiciliklerinden bir diğeridir. Önceler iki adet olan bu hamamlardan Merkez Cami’nin önündeki yıkılıp yeri cami meydanı haline getirildi (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 104). İkincisi ise İstiklal Mahallesi’nde Tarihi Akbaş Fin Hamamı olup, halen işlevini sürdürmektedir (Fotoğraf 3.15). Rumlardan kalma tarihi hamam planı itibarıyla içerden Türk üçgenleriyle kubbe kasnağına geçilen ve kasnak üzerine oturtulmuş fenerli kubbeye sahiptir. Süsleme olarak hamamın iç kısımlarında nişler ve duvar süslemeleri bulunmaktadır (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 105).

Fotoğraf 3.15. Gürsu Tarihi Akbaş Fin Hamamı'ndan Bir Görünüm

Anıt ağaç statüsündeki *tarihi çınarlar* da turistik çekicilikler arasında bulunmaktadır. Bu bağlamda Gürsu'da, 138'i ilçe merkezinde, 8'i kırsal mahallelerde olmak üzere toplam 146 tescilli tarihi çınar ağacı bulunmaktadır (İmar Planı raporu, 2011: 8). Şehrin girişinden merkezine ilerlerken düzenli aralıklarla ve yola paralel sıralandığı tarihi çınarların çevrelediği yoldan geçenler, yeşil bir holden Gürsu'ya ulaşmanın keyfini yaşamaktadırlar (Fotoğraf 3.16).

Fotoğraf 3.16. Gürsu İlçe Girişinde Yer Alan Tarihi Çınarlar

Gürsu kent merkezinde bulunan çınar ağaçlarının 1992 yılındaki tescil işlemi sırasında tescile değer sivil mimarlık örneği ve anıtsal yapıların da tespiti yapılmıştır. Ancak tescil işlemi ve kentsel sit alanı belirlemesi 16.09.2005 ve 908 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla gerçekleştirilmiştir. Gürsu merkezde, Rumlardan kalma çok sayıda sivil mimari yapılar bulunmaktadır. Bu evler genellikle Kilise/Orta Cami çevresinde yer almaktadır. Bu tarihi evlerden 56'sı sivil mimari örneği olarak tescil edilmiştir. Ayrıca Orta Camii, Beyaz Değirmen ve bir hamam, tescil edilip anıtsal yapı olarak korunmasına karar verildi. Özellikle Fatih Caddesi üzerinde tarihi üç katlı ahşap Osmanlı evleri ilginçtir. Bu evlerin birinci ve ikinci katları ipek böcekçiliği için kullanılırdı. İlçe içerisinde tarihi Osmanlı evlerinden birçok örnek görmek mümkündür (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 105).

Tescilli yapıların % 70'inde acil restorasyon ihtiyacı tespit edilmiştir (Fotoğraf 3.17). Sahada yapılan incelemede tescilli yapıların, özellikle de ipekböcekçiliği yapılan evlerin Mimar Sinan ve Taşköprü sokaklarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bu sokakların kent merkezinde olması ve yapıların bitişik nizam olması da dikkate

alındığında, sokak sağlıklaştırma ve restorasyon projelerinin öncelikle iki sokakta başlatılması planlanmaktadır (Kaplanoğlu ve Hızlı, 2013: 105).

Fotoğraf 3.17. Restore Edilerek Belediye Tarafından Butik Otel Adıyla Kullanılan Binanın Görünüşü

Turizm açısından değeriendirilecek alanlardan bir diğeri parklar ve yeşil alanlar oluőtur. Bu bağlamda ilçe merkezi alanının 80.118 m²'si park ve yeşil alanlara ayrılmıştır. Bunlar arasında en yoğun kullanıma sahip olanı hiç şüphesiz Mustafa Hallaç piknik alanıdır. Bir diğeri ise şehit Polis Hakan Topal Parkı'dır (Fotoğraf 3.18).

Fotoğraf 3.18. şehirdeki Park ve Yeşil Sahalardan Mustafa Hallaç Piknik Alanı ve şehit Polis Hakan Topal Parkı'ndan Bir Görünüm

Katırlı Dağı eteklerinde 856 m ve 706 m yükseklikte iki yamaç paraőütü pisti bulunmaktadır. Dışkaya köyü sınırları içinde yer alan yamaç paraőütü tesisleri yılın hemen her ayı kullanılabilecek durumdadır.

BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bursa Ovası'nın kuzeydoğu kısmındaki geniş düzlükler üzerinde konumlanan araştırma sahasında eğim değeri % 5'i geçmez. Yer şekilleri bakımından oldukça elverişli bir yapıya sahip olan ilçenin fiziki coğrafya açısından en önemli sorunu, ilçenin doğusundan geçen fay hattının varlığıdır. Yani Gürsu şehri ve diğer yerleşmeler depremsellik açısından riskli bir bölgededir. 2016 yılında yaşanan merkez üssü Gürsu Kazıklı Mahallesi olan 4.6 şiddetindeki deprem bunun en önemli kanıtıdır. Bundan dolayı ilçede özellikle konut yapımında sağlamlık ön plana çıkmalıdır. İnceleme alanındaki konutların denetimi yapılarak olası bir depreme dayanıklılık dereceleri belirlenmelidir. Risk altında olan konutlar tespit edilmeli ve bu binaların kentsel dönüşümleri yapılmalıdır. Yeni yapılacak konutların zemin etütlerine önem verilmeli ve aynı zamanda ilçede çok katlı yapılaşmaya izin verilmemelidir. Ayrıca şehirde herhangi bir doğal afet durumunda halkın barınabileceği sığınak alanlarının bulunmaması da son derece önemli bir sorundur. Bu konuda acilen çalışmalar yapılmalı ve gerekli önlemler alınmalıdır.

Araştırma sahasında beşeri coğrafya bakımından en önemli sorunu aşırı şekilde göç almasıdır. İlçede ekonomik faaliyetlerin çeşitli olması ve istihdamın gelişmiş olması ilçeye yapılan göçlerin artmasına sebep olmuştur. Gürsu'nun güney kesiminde konumlanmış olan Uludağ Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Sitesi ekonomide sanayinin payını arttırmıştır. Ayrıca ilçede kayıtlı 798 ticari işletmenin varlığı (bunların çok büyük bölümü Gürsu şehrinde yer alır) ve verimli tarım alanlarına sahip olması iş olanaklarını çeşitlendirmiştir. Bunun yanı sıra yakın ilçelerde çalışma olanağının bulunması Gürsu'nun yoğun göç almasına sebep olmaktadır. Hızla artan nüfusun istihdam sorununa yol açmaması için sanayi tesislerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

İlçede tarım önemli ekonomik faaliyetlerden birini oluşturmaktadır. Tarım arazilerinin büyük bölümü meyveciliğe ayrılmış olan ilçede en fazla armut ve şeftali yetiştiriciliği yapılmaktadır. Üretilen her iki ürünün büyük bir kısmı başta Avrupa ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelere ihraç edilmektedir. Son yıllarda ihracatta yaşanan sıkıntıların önüne geçebilmek adına çiftçilerin çıkarlarını ön planda tutacak politikalar

oluşturulmalıdır. İlçede tarımsal verimliliği arttırmak için çalışmalar yapılmalı ve ilçede birkaç yıldır gelişmekte olan seracılık faaliyetleri yaygınlaştırılmalıdır.

Bölgede sanayi tesislerinin yer altı suyunu kirletmesi yanı sıra yer altı suyu seviyesinin aşırı sulama neticesinde gittikçe daha derinde bulunması nedeniyle zaman zaman ovanın bazı kesimlerinde sulama suyu sorunu yaşanmaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için sulama konusunda çiftçilerin bilinçlendirilmesine ilave olarak sanayi tesislerinin yeraltı suyunu kirletmesinin önüne geçilmesi ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Tarım ürünleri hasat edildikten hemen sonra pazarlanma olanağı olmadığından dolayı soğuk hava depolarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda sorunun çözülebilmesi için yeni soğuk hava depolarının inşa edilmesi icap etmektedir. Diğer taraftan pazarlama ile ilgili de önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi için üretici birlikleri kurulmalıdır.

Araştırma sahasında en önemli sorunlardan bir diğeri de hiç kuşkusuz tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmasıdır. Özellikle son yıllarda hızla artan sanayileşme ve kentleşme faaliyetleri sahada da kendini göstermiştir. Ülkemizin farklı illerinden yoğun göç olaylarına maruz kalan başta şehir olmak üzere ilçenin tamamında tarım toprakları plansız ve dikkatsiz bir şekilde kullanılmaktadır. Aslında 1. sınıf tarım arazileri koruma kanunu ve Bursa Ovası'nın özel koruma kanunu kapsamında olmasına rağmen ilçedeki kaçak yapılaşmanın önüne geçilememektedir. Verimli tarım alanlarının yerleşmeye açılması veya sanayi alanlarına dönüştürülmesi farklı sorunları da beraberinde getirmektedir. Plansız ve kaçak yapılaşma alt yapı sorunlarını ortaya çıkarırken, sanayileşmeden kaynaklanan çevre kirliliği su havzalarının kirlenmesine neden olmaktadır. Gürsu ve Kestel bölgesindeki sanayi atıklarının büyük bir kısmı Yeşil Çevre Arıtma Tesisine bağlanmıştır. Buna rağmen bölgedeki birkaç firmanın atıklarını bölgenin ortasından geçen açık kanala boşaltmaları bu kanaldaki suyun tarımsal sulamada kullanılamaz hale gelmesine sebep olmaktadır. Yeşil Çevre Arıtma Tesisinden Ağaköy köprüsü yakınına bırakılan atık sular da çevrenin kirlenmesine neden olmaktadır. Özellikle kış aylarında güney sektörlü rüzgârların etkili olması şehrin güney bölümünde kurulu olan sanayi bölgesindeki kirliliğin şehir merkezine taşınmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte yine kış aylarında kalitesiz kömür kullanılması hava

kirliliğinin artmasına sebep olmaktadır. Çevre kirliliğinin önlenmesi için denetimlerin artması ve halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Gürsu şehri Bursa il merkezine yakın olması nedeniyle sağlık fonksiyonu fazla gelişmemiştir. İlçenin sağlık ihtiyacı uzun yıllar boyunca sağlık ocakları ve özel poliklinikler tarafından karşılanmaktaydı. İlçede 2017 yılında hizmete açılan Cüneyt Yıldız Devlet Hastanesi sağlık ihtiyacının büyük kısmına cevap vermektedir. Ancak hastanede tüm bölümlerin olmaması inceleme alanında yaşayan nüfusun il merkezindeki hastanelere gitmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda hastanedeki sağlık personeli ve doktor açığının giderilmesi gerekmektedir.

Şehir içi trafik yoğunluğu özellikle iş saatlerinde artmaktadır. Özellikle de Atatürk ve Zafer caddelerinin genişliği az olduğundan trafik sorunu daha fazla hissedilmektedir. Şehirde görülen bariz sorunlardan biri de otopark sorunudur. Karanfil Caddesi'nde bulunan otopark alanı yeterli değildir. Yol kenarlarına park edilmesi zaten dar olan caddelerin iyice daralmasına ve trafik yoğunluğunun artmasına sebep olmaktadır. Bu kapsamda yeni otopark alanlarının yapılması ve dar olan caddelerin genişletilmesi bu soruna çözüm olacaktır. Ayrıca şehirdeki engelli kişiler de düşünülerek ulaşım unsurları düzenlenmelidir. Kentteki toplu taşıma seferlerinin saatleri yeniden düzenlenmeli ve iş saatleri sırasında yaşanan olumsuzluklar ortadan kaldırılmalıdır.

Kentteki görsel kirliliğin ortadan kaldırılması için başlatılan elektrik ve telefon kabloları ile çöp kutularının yerin altına alınması projesi hızlandırılmalı, daha güvenli ve temiz bir ortam sağlanmalıdır.

Şehirdeki park ve yeşil alan sayısı fazla ancak alanları çok küçüktür. Şehrin nüfusuna paralel olarak bu alanların genişletilmesi hayati önem taşımaktadır.

SONUÇ

Gürsu ilçesi, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü sınırları içerisinde $40^{\circ} 13' 03''$ kuzey enlemi ile $29^{\circ} 11' 29''$ doğu boylamı arasında yer almaktadır. Bursa Ovası'nın kuzeydoğu bölümündeki geniş düzlükler üzerinde kurulan şehir ise, Bursa kent merkezine yaklaşık 12 km mesafededir. İl merkezine yakın konumda olduğundan uzun yıllar çok büyük gelişme gösterememiştir.

İlçe merkezi yerleşim alanında yükselti kuzeyden güneye doğru hafifçe artmaktadır. Gürsu ilçe merkezi yerleşim alanında yükselti kuzeyde 101 m, güneyde 141 m'dir. Böylece yükselti farkı 40 m'dir. En yüksek eğim değeri ise % 5'i geçmemektedir. Deniz seviyesinden ortalama 100 m yüksekte olan ilçenin yüzölçümü 118.6 km^2 'dir.

Araştırma sahasında geçiş tipi iklim hâkim olup, yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık 14.5°C 'dir. En sıcak ay Temmuz (24.6°C) ve en soğuk aylar ise Ocak (5.4°C)'tır. Yıllık sıcaklık farkı 19.2°C 'dir. Araştırma sahasında görülen yağışların büyük bir kısmı yağmur şeklinde olup, kış aylarında zaman zaman kar yağışı görülmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 695.3 mm'dir. Yıllık ortalama yağış miktarının aylara göre dağılımı incelendiğinde en fazla yağış 103.4 mm ile Aralık ayında düşerken, en az yağış ise 15.5 mm ile Temmuz ayında düşmektedir. Tarım alanı açma ve şehirleşme gibi nedenlerle bitki örtüsü tahrip edilmiştir. Yörede en yaygın toprak tipi alüvyal topraklardır.

İlçenin nüfusu 2017 yılı itibarıyla 84.880 kişidir. Bu nüfusun 74.625 (%88)'i şehirde, 10.255 (%12)'i diğer kırsal mahallelerde yaşamaktadır. Ortalama nüfus yoğunluğu km^2 'ye 719 kişidir. İlçede yaz aylarında mevsimlik işçi göçleri nedeniyle nüfus oldukça artmaktadır. Gürsu şehri 4 mahalleden ibarettir. Ayrıca ilçe sınırları içerisinde kırsal kesimde idari açıdan mahalle statüsünde olup, coğrafi bakımdan birer köy yerleşmesi durumunda 11 mahalle yerleşmesi daha bulunmaktadır.

Özellikle Türkiye'nin birçok yöresinden ilçeye yönelik göçler, kültürel çeşitliliğe yol açmıştır.

Gürsu'da 1930 yılında belediye teşkilatı kurulmasına rağmen ilçe statüsü kazanması 1990 yılında olmuştur.

Araştırma sahasında temel ekonomik faaliyetleri tarımın yanı sıra hizmet ve sanayi sektörleri oluşturur. Gürsu ilçesi 118.600 dekarlık yüzölçümüne sahiptir. Bu alanın, 47.950 dekarı tarım arazisi durumundadır. Tarım arazilerinin büyük bölümü meyvecilik faaliyetlerine ayrılmıştır. Hayvancılık faaliyetleri ise gelişmemiştir.

KAYNAKÇA

- Ardel, A. (1944). *Uludağ Morfolojik Etüt*, İstanbul.
- Ardel, A. (1945). *Bursa Ovası ve Çevresi (Morfolojik Etüt)*. İstanbul.
- Ardel, A. (1959). *Marmara Bölgesi'nin Yapı ve Reliefi*, İstanbul.
- Arınç, K. (2003). "Ekolojik Yönleriyle; Bursa Ovası'nda Arazi Kullanılışı ve Çevresel Etki Değerlendirmesi". Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, sayı:10, 81-113.
- Arınç, K. (2011). *Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye'nin Kıyı Bölgeleri*. Erzurum: Eser Ofset.
- Atalay, İ., Mortan, K. (2011). *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Atalay,İ. (2011). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*. İzmir: Meta Basım.
- Başbüyük, A., Güner, İ., Koca, H., Koday, S., Sever, R., Akpınar, E., Arıbaş, K., Baydil, E., Ceylan, S., Kara, H., Koca, N. (2008). *Genel Coğrafya, 2. Baskı*, Ankara: Pegem Akademi.
- Bayar, R. (2003). "Arazi Kullanımı- Nüfus İlişkisi: Anamur Örneği". *Coğrafi Bilimler Dergisi*,1(1). s. 97-116.
- Bekdemir, Ü., Kocaman, S., Polat, S. (2014). "Yeni Büyükşehir Yasası Sonrasında Türkiye'de Nüfusu ve Şehirsel Yerleşmeler". Erzurum: *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 19, Sayı 32, s. 277-297.
- Birinci, A., Er, K. (2006). "Bursa İli Karacabey İlçesinde Organik ve Konveksiyonel Şeftali Üretiminin Maliyetler Açısından Karşılaştırılması". Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Sayı 37, 207-216.
- Bulut, İ. (1998). *Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun*. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay. No: 877, Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yay. No: 96, Araştırma Serisi No: 36.
- Bulut, İ. (2006). *Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası)*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Bursa İl Yıllığı (1973). Ankara: Ajans-Türk Matbaası.

- Cumhuriyetimizin 75. Yılında Gürsu İlçesi Yıllık, (1998). Bursa.
- Çakmak, Ö. (2008). “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, Diyarbakır: D. Ü. *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, s. 33-41.
- Çezik, A. (1984). *Kent Eşiği Araştırması (Türkiye İçin Kent Tanımı)*. Ankara: Başbakanlık D.P.T. Yay. No. 1838.
- Darkot, B. (1961). Türkiye’nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler: İstanbul: *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:21, s.1-14.
- Darkot, B. (1967). “Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyonlar”. İstanbul: *İstanbul Üniv. Coğrafya Derg.* Cilt: 9, Sayı: 17, 1-9.
- Demir, G. (2013). Gürsu (Bursa) Yerleşim Alanındaki Temel Zeminin Jeo-Mühendislik Özelliklerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Kullanılarak Değerlendirilmesi, Balıkesir: Balıkesir Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Doğanay, H. (1991). *Demografya (Nüfus Bilimi/ İkinci Basım)*. Erzurum: Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak. Coğrafya Böl.
- Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşerî Coğrafyası*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay. No: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No: 877, Eğitim Dizisi No: 10.
- Doğanay, H. (2011). *Türkiye Ekonomik Coğrafyası, (Güncellenmiş ve Geliştirilmiş 5. Baskı)*. Erzurum: Pegem Akademi Yayınları.
- Doldur, H. (2003). *Tarımdan Sanayiye Bir Ova Şehri: Adapazarı*, İstanbul: İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emiroğlu, M. (1975). “Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirsel Nüfus”. Ankara: *Ankara Üniv. D.T.C.F., Coğrafya Araştırma Derg.* Sayı: 7, s. 127-128.
- Er, Ş. H. (2008). *Armut Zararlısı Cacopssylla pyri (L.) (Homopteria: Psyllidae)’nin Ankara İlindeki Biyolojisi Üzerine Araştırmalar* (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniv. Ziraat Fak. Bitki Koruma Anabilim Dalı.
- Erdoğan, E. (2005). *Katırlı Dağı’nın (Bursa) Florası* (Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı.

- Erol, O.,(2008). *Genel Klimatoloji* (7. Baskı). Ankara: Çantay Kitabevi.
- Ertürk, S.A. (2008). *Bursa Ovası ve Çevresinin Ziraat Hayatı*, (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Göney, S. (1967). “Mengen Havzası’nda Köy Meskenleri”. İstanbul: *İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Derg. Cilt: 8, Sayı: 16*.
- Göney, S. (1975). *Büyük Menderes Bölgesi*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No: 1895, Coğrafya Enst. Yay. No: 79.
- Göney, S. (1995). *Şehir Coğrafyası, Yerleşme Coğrafyası I* (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No. 3908, Edebiyat Fak. Yay. No. 2274, Coğrafya Bölümü Yay. No. 91.
- Güner, İ. (1993). *İlimiz İĞDIR*. Iğdır: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Koruma ve Yaşatma Derneği, Yay. No: 1.
- Güner, İ. (2010). *Nüfus Coğrafyası, Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Gürsu Belediyesi Stratejik Planı 2015-2019.
- Gürsu Esnaf ve Sanatkarlar Odası İstatistikleri (2016, 2017)
- Gürsu Halk Eğitim Müdürlüğü İstatistikleri (2017).
- Gürsu İlçe Emniyet Müdürlüğü İstatistikleri (2017).
- Gürsu İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü İstatistikleri (2017).
- Gürsu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistikleri (2017).
- Kaplanoglu, R; Hızlı, M. (1997). *Bursa’nın Bereketi Gürsu*, Bursa: Gürsu Belediyesi Yayınları, 2013.
- Karaboran, H. H. (1984). *Yerleşme Coğrafyası*. Elazığ: Fırat Üniv. Fen-Ed. Fak. Coğrafya Ders Notları.
- Karaboran, H.H., (1989). “Şehir Coğrafyası ve Şehirseller Fonksiyonlar”. *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Derg.* 3(1), Elazığ, 81-118.

- Keleş, R. (1961). *Şehir ve Bölge Plânlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri*. Ankara: Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No. 122, Şehircilik Enst. Yay. No. 8.
- Koçman, A., “Türkiye’de Yerleşim, Nüfus ve Doğal Kaynaklar”, İstanbul: *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 32, s.1-10.
- Koday, S. (2001). “Bursa İlinde Meyvecilik”, İstanbul: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türk Coğrafya Kurumu 29. Coğrafya Meslek Haftası, ‘Güney Marmara Bölümü, Mekansal Sorunlar ve Çözümler.’ 17-19 Mayıs 2001, Çanakkale (29. Coğrafya Meslek Haftası Bildiriler Kitabında Yayınlanmıştır.) Coğrafya Meslek Haftaları Serisi:3.
- Koday, Z. (2000). “Türkiye’nin Tahıl Üretimi”. İstanbul: *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 35, 299-320.
- Oktay, Ş. (2005). *Ekolojik Kentleşme ve Çevre Koruma* (I. Baskı). İstanbul: Lazer Ofset.
- Özçağlar, A. (1997). *Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*. Ankara: Ekol Yayınevi.
- Özçağlar, A. (2011). *İdari Coğrafya* (1. Baskı). Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Özdemir, T. (2010). *Genel ve Ekonomik Coğrafya, (Turizm ve Rekreasyon Coğrafyası)*. Ankara: Trakya Üniv, Eğitim Fak.
- Özgüç, N. (2011). *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler* (6. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özgür, E.M. (1996). “İl ve İlçe Merkezlerimizin, Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması”, Ankara: *A. Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 5, 53-71.
- Özgür, E.M. (2000). *Türkiye Coğrafyası*, Ankara: Hilmi Usta Matbaacılık.
- Öztürk, M.Z. (2010). “Uludağ ve Bursa Meteoroloji İstasyonlarının Karşılaştırmalı İklimi”, İstanbul: *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 55, Sa:13-24.
- Sergün, Ü. (1986). *Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerleşme*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 3370.

- Sözer, A.N. (1983). “Türkiye’nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminolojik Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar”. İzmir: *Ege Coğrafya Derg. Ege Üniv. Edeb. Fak. Coğrafya Böl. Sayı:1, s.1-13.*
- Şanlı, B.Z. (2006). Bursa Çevresinden Toplanan ve Ticareti Yapılan Bazı Ekonomik Bitkiler, (Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı.
- Tandoğan, A. (1998). *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset Matb. Yay. San. Tic. Ltd. Şti.
- Tanoğlu, A. (1969). *Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No.1183 Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No.45, Cilt 1, İkinci baskı, Taş Matbaası.
- Tolun-Denker, B. (1970). *Balıkesir Ovası’nda Yerleşme ve İktisadî Faaliyetler*. İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 1530, Coğrafya Enst. Yay. No: 59.
- Tolun-Denker, B. (1976). *Şehir İçi Arazi Kullanılışı*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. 2054, Coğrafya Enst. Yay. 83.
- Tolun-Denker, B. (1977). Edirne Şehrinin Kullanış Alanları. İstanbul: *İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Derg. Sayı: 20-21, 79-117.*
- Tolun-Denker, B. (1977). *Yerleşme Coğrafyası (Kır Yerleşmesi)*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yayınları No.2275, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No.93.
- Tuncel, M. (1981). *Tarih Boyunca Türkiye’de Kent Kuruluşları*. İstanbul Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak.
- Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye İskân Coğrafyası-Kır İskânı*. İstanbul: İstanbul Üniv., Coğrafya Enst., Yay. No: 49.
- Tümertekin, E. (1973). *Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirseller Fonksiyonlar*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, Coğrafya Enst. Yay. No: 72.
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2009). *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan*, İstanbul: Çantay Kitabevi.

- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2009). *Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 1, (A-J). 1988, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay. 549, Türkçe Sözlükler Dizisi: 1.
- Vural, H., Turhan, Ş. (2011). “Bursa İlinde Şeftali Üretiminin Ekonometrik Analizi”, Bursa: *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, 1-6*.
- Yazıcı, H. (1995). “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt”. İstanbul: *Türk Coğrafya Derg. Sayı: 30, 189-218*.
- Yazıcı, H., Koca, M.K., (2008). *Genel Coğrafya, (Nusret Koca, Ekonomik Coğrafya, Afyon Kocatepe Üniv. Eğitim Fak.). 2. Baskı*, Ankara: Pegem Akademi.
- Yücel, T. (1961). “Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirselleşmeler”. *Ankara: T.C. Dergisi Yıl XVI, Sayı 20, s. 23-36*.
- Yüceşahin, M., Bayar, R., Özgür, E.M. (2004). “Türkiye’de Şehirleşmenin Mekansal Dağılışı ve Değişimi”, *Ankara: Coğrafi Bilimler Dergisi, cilt: sayı: 2 (1). 23-39*.
- Zaman, M. (2001). *Tonya İlçesi’nin Coğrafyası*. Trabzon: Tonya Belediyesi Kültür Yayınları No. 1, Top- Kar Matbaacılık.
- Zaman, M. (2004). *Vakfikebir İlçesi’nin Coğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniv. Yay. No: 937, Fen Edebiyat Fak. Yay No: 102, Araştırmalar Serisi No: 73.

İnternet Kaynakları

- <http://uludagosb.org.tr/tarihce> (Erişim Tarihi 08.05.2017).
- <http://www.akbasholding.com/> (Erişim Tarihi 14.10.2017).
- <http://www.aroma.com.tr/default.aspx> (Erişim Tarihi 03.04.2017)
- <http://www.sonmezbustas.com.tr/index.php?vi=kurumsal&t=kimiz> (Erişim Tarihi 03.04.2017).
- <http://www.yesilcevre.com.tr/index.php>. (Erişim Tarihi 29.02.2017).
- <https://www.bursasehirhastanesi.net/gursu-devlet-hastanesi> (Erişim Tarihi 18.11.2016)
- <http://www.gursu.gov.tr/ekonomi> (Erişim Tarihi 23.12.2016)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı, Soyadı	Ayten AVCI
Doğum Yeri ve Tarihi	16.11.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Bilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Anabilim Dalı.
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	Özel ÖZDE Temel Lisesi, Sınav Eğitim Kurumları- Öğretmenlik
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Özel ÖZDE Temel Lisesi, Sınav Eğitim Kurumları
İletişim	
E-Posta Adresi	Aytenavci_16@hotmail.com
Tarih	04.07.2018